

Paul Dobrescu

Lumea cu două viteze

Paul Dobrescu

Lumea cu două viteze
Puterile emergente și țările dezvoltate

Prefață de Acad. Mircea Malița

Redactor: Lucian Pricop
Coperta: Cristian Lupeanu
Tehnoredactor: Olga Machin

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
Editurii Comunicare.ro, 2013.

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Strada Povernei 6, București
Tel./fax: 021 313 58 95
E-mail: difuzare@comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dobrescu, Paul

Lumea cu două viteze / Paul Dobrescu; pref.: Mircea Malița. – București:
Comunicare.ro, 2013

ISBN 978-973-711-457-0

I. Malița, Mircea (pref.)

32.01:913(100)

CUPRINS

Prefață (Acad. Mircea Malița) / 7

În căutarea unei inovații de sistem / 15

Visul american nu ar trebui demonizat / 27

Secolul XXI nu va mai fi american.

Va fi măcar unul occidental? / 35

Disperare, cinism sau măsură economică miraculoasă / 44

Puterea fără aură – La suprafața și în adâncurile unei
măsurii financiare / 49

Semnalul Schengen. Încă un pas spre o realitate tristă:
„România orfană” / 59

În timp și în contratimp cu istoria / 68

Dorul Europei de Kohl și Mitterrand / 76

Capitalism contra capitalism – FMI-zarea Europei / 86

Refacere economică și recesiune umană / 97

„California de la antipozi” – Redesenări ale hărții
geopolitice în zona pacifică / 105

Salvăm băncile, nu țările. Sau Uniunea? / 113

O lume bolnavă sau doar ipocrită? / 121

Deodată, Europa vorbește germana / 129

Finanțele – în slujba economiei, nu a propriei bunăstări /	138
Rolul „periferiei” în viața Uniunii Europene /	147
Drumul euro – de la vaccin la virus /	155
Bomba care ticăie în inima Europei /	168
„Pax Germanica” amânată (I) /	177
Pax Germanica (II) /	186
Lumea cu două viteze /	195

O RADIOGRAFIE A LUCRURILOR NEÎNȚELESE LA TIMP

În momentul în care va apărea această carte, scrisă de cunoscutul analist geopolitic și animator al vieții academice românești, Paul Dobrescu, trebuie spus că ne vom afla tot în faza în care putem constata că s-a spulberat întreg mirajul „extremismului economic”. S-a spulberat pentru că este în totalitate compromisă practica abuzivă a indivizilor și instituțiilor, animată de credința că există libertate totală și se urmărește câștig maximal în orice condiție, fără restricție. În absența vreunei preocupări sociale, a vreunei idei de etică... Nimic, doar câștig curat, rapid și fără inovație de orice ordin.

Această criză pe care o trăim astăzi este o experiență decisivă și are, paradoxal, efecte extraordinare în privința vindecării, restructurării mentalului politico-diplomatic al lumii. Cu toate acestea, există temerea că omul politic și omul de afaceri nu se vor vindeca niciodată. Chiar așa stând lucrurile, pozițiile pe care le vor ocupa cei doi nu vor mai fi unele care să sugrume, așa cum s-a întâmplat până acum. Spre exemplu, în

materie de relație între *public* și *privat*, privatul a avut pretenția să subordoneze activitatea pentru interesul propriu. Acest semnal de alarmă, pe care îl trage și profesorul Paul Dobrescu în volumul *Lumea cu două viteze*, are drept menire schimbarea la față a lumii actuale.

Sigur, comerțul va exista în continuare ca formulă de relaționare între indivizi, dat fiind că este unul dintre mediatorii umanului încă de pe vremea asiro-babilonienilor. Sigur că o logică a concurenței va governa în interiorul paradigmei economice. Dar, în cazul interesului public, nu există concurență, ci echitate, principiul cooperării, al solidarității. Iar instanțele care normativizează această situație sunt statele.

Cuvântul fundamental al organizării lumii a fost și va rămâne statul. Statele sunt singurele instituții care aparțin cetățenilor, iar cetățenii și statele vor trăi veșnic, statul fiind inventat de cetățeni pentru a le satisface interesele generale. În câteva cuvinte, am expus esența politicii trădate de jocul acesta de artificii care s-a multiplicat în sute și mii de lucrări economice: economia nouă, noua evoluție economică, revoluția economică etc. Toate acestea nu au făcut altceva decât să lovească în stat. Pe care îl urăsc și acum, și îl urăsc toate, fundamental. Au existat și există forme organizate de desființare a statului, teorii superbe anti-stat, una dintre ele fiind globalizarea și alta fiind integrarea regională.

Desigur, filosofia corporatistă, care este transnațională și nu ține cont de stat sau regiune, este aceeași și în Statele Unite, și în Bulgaria, și în Germania, și în România, fiind nutrită de curentul consumerist atât de răspândit, încât nici apa potabilă nu este mai „universal

prezentă”. Asta nu înseamnă că, într-un fel sau altul, consumerismul nu poate fi observat, liniștit, calmat sau combătut. Problema gravă apare însă atunci când toată societatea e dominată de consumerism, când cetățeanul devine consumator. Mai exact, când părăsește poziția de cetățean și adoptă statutul de consumator. Nu se mai legitimează cu cartea de identitate, ci se legitimează cu cartea de credit. Sunt pe deplin de acord cu poziția exprimată de profesorul Dobrescu, conform căreia delimitarea se poate face foarte ușor, printr-un proces de reevaluare a specificului, fie el național, regional, cultural sau de altă natură.

Îmi permit să dezvolt în continuare o metaforă, aceea a grădinii, în completarea ideilor de geopolitică a crizei din textele prezentei cărți. O grădină frumoasă este năpădită de buruieni. Buruienile sunt peste tot. Dar le poți plivi fără să strici florile. Ce este floare poate rămâne, însă ceea ce este parazit în raport cu grădina, cu sistemul, cu conceptul de grădină trebuie să dispară. Nu ai de făcut decât să strângi buruienile și să le arunci. Este o chestiune de a plivi o grădină la care ții. Omenirea ține totuși la grădina ei, pentru că nu are decât una. Și atunci găsește mijloace ca să mai elimine iedera de pe copaci. Acestea nu sunt acțiuni imposibile pentru un om care a creat atâtea lucruri și creează în continuare, și își îmbunătățește metodele, și face revoluții până la a fi obsedat de ele.

Granița dintre conștiința de sine a cetățeanului și naționalism este totuși una sensibilă, încât avem în permanență de-a face cu demonizarea naționalismului. Cu toate astea, problema a fost rezolvată cu mult timp

înainte, odată pentru totdeauna, la Revoluția franceză, când a fost nevoie de o definiție clară a ideii de națiune. Națiunea nu a fost definită prin biologic, prin etnie. Nu s-a spus că există francezi, ci că există oameni care vorbesc limba franceză și nu contează că sunt din Sud, din Nord, din orice regiune, cu limbi diferite. În condițiile în care folosesc drept limbă de bază limba franceză și, mai ales, aderă la o cultură comună, devin cetățeni francezi. S-a dat o definiție culturală ideii de națiune. Odată cu venirea nemților romantici s-a oferit o definiție națiunii după care pământul și sângele sunt datele comune. Cu sânge au spus etnie și, de atunci, de când există etnii, curge sângele în lume.

Statul este o instituție a cetățenilor care sunt naționaliști, în sensul că aderă la același mod de viață, la aceeași cultură, la aceleași scopuri, indiferent de etnia lor, dar care trăiesc împreună. Unde? Între frontierele unui stat. Iar miza supremă este aceea de a găsi mijloacele pentru satisfacerea nu atât a ideii de comunitate sau de minoritate, ci a ideii de diversitate culturală într-o singură cultură națională. Diversitatea trebuie respectată, nefiind dăunătoare. Când gândești puțin altfel e bine. Când ai ceva specific iar e bine. Și așa mai departe. Acesta este alt principiu pe care trebuie să-l valorizăm. Tot ceea ce unește prin civilizație trebuie să fie divers prin cultură.

Relația între conceptul de stat și științele comunicării este una incontestabilă. În interiorul fiecărui stat există un liant comunicațional, care este limba. Limba fiind numitorul comun al cetățenilor unui stat, o regulă generală, un principiu fundamental. De fapt, nu limba în sine, ci comunicarea limbii proprii.

Prin limbă transmiți tradiția comună, îți înveți istoria comună, prin ea înțelegi geografia comună și poziția în lume. Dacă am ajuns aici, este de semnalat că toată reșezarea puterilor la nivel geopolitic, pe care o semnalează și o comentează Paul Dobrescu, este un reflex al încercării de comunicare a unei identități mai performante decât încercarea de comunicare a altei identități. Dar nu ar trebui să fie vorba numai despre ciocnirea între identități, pentru că fiecare dintre culturi ar trebui să țină seama de condiția multiplă a culturilor. Competiția este acceptabilă, ea există, dar este necesar să înțelegem că, în afară de solidaritatea pe care o creează cultura pentru un grup, care trebuie să fie maximală pentru acesta din urmă, există și o solidaritate în înțelegerea că ești parte dintr-un concert universal. În sânul căruia trebuie să ai relații bune. Este extraordinar de important mai ales pentru țările mici cum este și România să aibă relații bune în exterior și să nu piardă momentele favorabile afirmării. Este și lecția propusă de *Lumea cu două viteze*, care este o carte tristă, fiind în esență o radiografie a lucrurilor de multe ori neînțelese sau neînțelese la timp. Avem aici o lecție de naționalism care nu este în niciun fel etnic.

Acad. Mircea Malița

*Tinerilor mei colegi de la
Facultatea de Comunicare și Relații Publice*

Articolele din acest volum au fost publicate inițial, în intervalul 2010–2013, în paginile revistei lunare *CLIPA* – „magazin al actualității culturale românești”. Aduc astfel mulțumiri inițiativei directorului fondator al acesteia, prestigiosul prozator contemporan Dinu Săraru, și implicării colaboratorilor săi în acest proiect național al Fundației Naționale pentru Civilizație Rurală „Niște Țărani”.

ÎN CĂUTAREA UNEI INOVAȚII DE SISTEM

„Inovație” și „inovație tehnologică” sunt două concepte care au început să fie considerate interșanjabile. Este absolută nevoie să atragem atenția asupra rolului *inovației sociale*, cel puțin din două puncte de vedere. În primul rând, inovația socială reprezintă adevăratul cadru în care *inovația tehnologică* se dezvoltă și se valorifică. Apoi, în sens larg, fără structuri sociale permissive, fără un climat deschis, inovația de orice fel nu poate apărea decât în suferință. Iată de ce am găsit că este important să vorbim despre inovația socială și, cu deosebire, despre o ipostază fundamentală a sa, inovația de sistem, cea care creează perspectiva dezvoltării de ansamblu a societății.

Peter Drucker avea dreptate să sublinieze importanța specială a inovației sociale în epoca modernă:

Puține inovații tehnice pot intra în competiție, în termeni de impact, cu inovații sociale, precum ziarul sau sistemul de asigurări. Spitalul în forma sa modernă, ca

inovație socială a Epocii Luminilor din secolul al XVIII-lea, a avut un impact mai mare asupra sistemului de sănătate decât multe progrese tehnice în medicina propriu-zisă. (Drucker, 1985/2007, p. 29)

Dacă vom examina mai îndeaproape lucrurile, vom descoperi că inovația socială reprezintă adevărata explicație a diferenței în performanță a societăților (înțelesurile inovației sociale sunt diverse, de la instituțiile moderne, precum spitalul, universitatea sau bursa de mărfuri, până la mari idei, inovații în guvernare sau în modele de dezvoltare). Nu este vorba de a face neapărat ierarhii, ci de a preciza că, de câte ori avem de-a face cu un proces de înflorire a inovației tehnologice, vom descoperi că el a fost precedat fie de o inovație de sistem, fie de o perioadă de mare deschidere socială.

Există din acest punct de vedere un exemplu cu valoare de pildă. Când Japonia a început procesul de modernizare, în partea a doua a secolului al XIX-lea, ea a fost confruntată cu o alegere specială și a luat o anumită decizie, instructivă nu numai pentru istoria acestei țări. Liderii de atunci ai Japoniei și-au dat seama că nu se pot concentra în același timp asupra inovației sociale și a celei tehnologice. Așa că, au acceptat să imite sau să importe produse tehnice și să facă din inovația socială o adevărată prioritate. Reconstrucția instituțională a Japoniei a fost încoronarea acestui proces, care a însemnat modernizarea universităților și spitalelor, a băncilor și sistemelor de asigurări etc. Evoluția economică de mai târziu a țării nu poate fi explicată în afara acestei modernizări sociale masive și autentice.

În zorii secolului al XIX-lea, Marea Britanie nu era mai avansată, tehnologic vorbind, decât alte țări contemporane ei. Fiecare dintre acestea ar fi putut valorifica achizițiile tehnologice de până atunci ale omenirii (moara cu apă care funcționase la Roma, o formă a motorului cu aburi care fusese utilizată în Alexandria, ca să nu mai vorbim de descoperirile făcute de-a lungul timpului în China), unindu-le într-un flux și un proces de anvergură pe care îl numim azi „Revoluția Industrială”. Cum am putea explica faptul că Revoluția Industrială a luat naștere în Marea Britanie? Mulți autori vorbesc de perioada de stabilitate politică și socială pe care a cunoscut-o Marea Britanie după revoluția condusă de Cromwell. Este o realizare specială, care a reprezentat un gen de fundal istoric, de pat germinativ pentru tot ceea ce a urmat. Adevărata explicație pentru explozia de inovații tehnologice care a urmat a fost reprezentată de instituirea drepturilor de proprietate, care, prin urmările și emulația generată, poate fi considerată o inovație de sistem. Acest instrument a stimulat inițiativa, spiritul antreprenorial și dorința de a deveni bogat nu prin furt, acțiuni distructive sau speculative, ci prin muncă încordată și activitate productivă (Baumol, 2004). Mai presus de toate, drepturile de proprietate au stimulat inițiativa și dorința unei clase în afirmare de a folosi tehnologia, de a o valorifica în efortul de deveni mai bogată, mai prosperă. Combinația dintre stabilitatea socială și drepturile de proprietate au creat cadrul pentru *boom*-ul tehnologic și au modelat o nouă atitudine, în absența căreia nu ne-am putea explica nici

realizările Marii Britanii, nici acea atmosferă de febrilitate și de încredere care însoțește perioada de afirmare modernă a acestei națiuni.

În ultimele decenii ale secolului trecut, socialismul real se afla, indiscutabil, în blocaj. După invadarea Cehoslovaciei de către armatele fostei URSS și ale altor țări membre ale Tratatului de la Varșovia, în 1968, apărea din ce în ce mai clar că „socialismul își epuizase posibilitățile de progres”. Momentul acesta special din 1968 a fost „citit” îndeobște prin lentilele agresiunii – evident, reale. El trebuie „recitit” însă și dintr-o altă perspectivă. „Primăvara de la Praga” reprezenta și un strigăt disperat de reformare a sistemului. Nu este suficient ca un mesaj să fie rostit; este nevoie și de o pregătire anume a publicului de a descifra înțelesul adânc al respectivului mesaj. Care, atunci, nu a existat, cel puțin la nivelul *leadership*-ului țărilor din estul european. Curios lucru, mesajul a fost receptat și descifrat pe alt continent, în Asia, mai precis în China. La 10 ani de la înăbușirea mișcării de reformare a sistemului inițiată în Cehoslovacia, China s-a hotărât să revoluționeze acest sistem. Cum? Modificându-i fundamental dogma (în termenii de astăzi putem vorbi despre o inovație de sistem). Dogma socialismului era reprezentată de unitatea indestructibilă dintre sistemul social și baza sa economică, adică proprietatea socialistă. Ortodoxismul comunist nu accepta alt tip de proprietate. Liderii chinezi au schimbat dogma și au convenit că proprietatea privată poate coexista cu socialismul. Apoi, au implementat politici care să stimuleze noul tip de proprietate. Tot ceea ce a urmat

este legat de această inovație fundamentală. Puterea de astăzi a țării, ritmul în care a evoluat, rapiditatea transformărilor economice și sociale, cu încoronarea lor, noua poziție geopolitică a Chinei, sunt organic legate de regândirea sistemului inițiată în 1978.

Ar mai trebui menționat faptul că modificarea dogmei socialismului a condus la rezultate impresionante și pentru că procesul de aplicare a fost ghidat de o strategie graduală și hrănit de un pragmatism care i-a conferit consistență și atractivitate. Nu intrăm acum în amănuntele acestui proces, care face obiectul unor analize de mare valoare. Am menționa în acest context analiza comparativă pe care o întreprinde Stiglitz cu privire la tranziția din Rusia și cea din China (Stiglitz, 2003). Un singur lucru am dori să relevăm: amploarea proceselor pe care le-a declanșat inovația de sistem operată în China ne obligă să nu o mai tratăm doar ca pe o simplă inovație socială. Să nu uităm că astăzi China a depășit Germania ca primă exportatoare a lumii, că deține cele mai mari rezerve valutare de pe glob, că, anul trecut, când statele dezvoltate ale lumii au stagnat ori au cunoscut contracții economice importante, China a înregistrat un ritm de dezvoltare de 8%. Inovația lansată în 1978, combinată cu strategia chibzuită de aplicare au generat procese de o asemenea anvergură, încât putem spune că ceea ce se întâmplă astăzi în China are trăsăturile unui adevărat experiment istoric.

Îndeobște, suntem tentați să considerăm inovația de sistem ca un răspuns la o acumulare de probleme interne, ca o deschidere care conferă perspectivă

evoluției unui stat. Inovația de sistem se referă și la probleme care depășesc granițele unui stat, care vizează regiuni și zone geografice. La începutul secolului trecut, Japonia se afirmase ca o putere industrială în devenire. Ea dobândise deja statutul de putere regională. Problema care se ridica era aceea de a elabora un model de dezvoltare care să solidarizeze țările din regiune în jurul unui proiect comun. În acest context, este lansat modelul cunoscut sub numele de *flying geese*. După cum știm, găștele sălbatice zboară într-o anumită formulă, asemănătoare unei escadrile de avioane, cu o găscă în față, urmată de două găște, apoi de patru ș.a.m.d. Rolul găștei aflate în fruntea plutonului, de fapt țara cea mai dezvoltată, este aceea de a experimenta diverse tehnologii și industrii. După o perioadă de experimentare și utilizare, țara din fruntea plutonului transferă aceste tehnologii către rândul al doilea de țări, mai puțin dezvoltate. Acestea implementează tot ce au primit și le utilizează o vreme. După care, le transferă următorului rând de găște.

Care sunt avantajele modelului? Cea mai dezvoltată țară a regiunii joacă și cel mai important rol: să experimenteze idei, tehnologii, industrii, într-un cuvânt, să inoveze. Procesul de transfer nu se referă doar la tehnologiile propriu-zise. Este vorba despre un pachet care cuprinde tehnologia și *know how*-ul. Al doilea rând de țări are timp să se pregătească pentru a asimila cât mai repede, a valorifica și pune la lucru noile tehnologii. În tot acest timp, țara cea mai dezvoltată începe să experimenteze și să lanseze alte tehnologii, alte tipuri de organizare. Și procesul

continuă. Noul model ușurează în mod evident transferul tehnologic și de bună experiență. Dar cel mai important avantaj este că el dezvoltă un tip de solidaritate între țările din aceeași regiune. Țările mai puțin dezvoltate pot beneficia de experiența celor mai dezvoltate. Nu știm cu ce rezultate a funcționat modelul în perioada interbelică. Putem spune că el a condus la ridicarea „tigrilor asiatici” în perioada postbelică. Tabelul de mai jos arată că ridicarea multor țări asiatice s-a făcut prin iradierea exemplului Japoniei, de care statele asiatice mai mici erau legate tehnologic și comercial.

Țara	Principalii parteneri comerciali	(% din PIB)
Singapore	Japonia, SUA, Maleiezia	9%
Malaiezia	Japonia, SUA, Singapore	5,2%
Coreea de Sud	Japonia, SUA, China, Germania	0,6%
Australia	Japonia, SUA, Marea Britanie	2,3%
Thailanda	Japonia, SUA, Singapore	2,4%
Filipine	SUA, Japonia, Singapore	1,5%
Indonezia	Japonia, SUA, Singapore	2,2%
Taiwan	Japonia, SUA, Singapore	–

Sursa: *World Bank Atlas*, 1999, *The World Factbook*, 2001 (Cohen, 2003, p. 278).

Așa cum trebuie spus, astăzi este mai dificil ca modelul să lucreze. Între timp, au apărut două „gâște” conducătoare, două țări aflate umăr la umăr în cursa economică a Asiei și a lumii, Japonia și China. Vom vedea cum vor evolua lucrurile în perioada următoare.

Cel de-al Doilea Război Mondial a găsit Europa nu numai secătuită, dar și ocupată de către cele două superputeri ale momentului: SUA și fosta Uniune Sovietică. La pierderile imense generate de război se adăuga această situație geopolitică nouă. O dovadă că Europa a învățat ceva din experiența atât de amară pe care tocmai o încheiase este și faptul că a inaugurat un nou model de dezvoltare. O inovație de sistem bazat nu doar pe potențialul unei țări, ci al unei întregi regiuni geografice. Descoperirea regiunii ca formulă de dezvoltare viitoare nu este întâmplătoare. Țările Europei erau mici, comparativ cu puterile dominante ale momentului. Nici Germania, nici Franța, nici Italia nu se puteau compara cu SUA sau Uniunea Sovietică. Nu puteau face față noii situații decât dacă se uneau, decât dacă intrau în competiție nu ca țări individuale, ci ca regiune. De aceea, Europa a construit prima regiune economică a lumii. Și astfel, la contribuțiile pe care le-a înscris de-a lungul istoriei, Europa a mai adăugat una, cea a unui nou model de dezvoltare, cel regional.

Este momentul să subliniem și rațiunea economică a noii inițiative. Evoluția a arătat că avem de-a face cu o inovație viabilă care a favorizat un mare salt înainte. De pildă, în 1968, tarifele intracomunitare au fost în întregime eliminate. Efectele economice au fost spectaculoase: comerțul intracomunitar a crescut de șase ori, în timp ce schimburile CEE cu terțe țări au sporit de trei ori. În perioada 1950–1957, cele șase state fondatoare au înregistrat o creștere economică de 54%, iar între 1958–1964 creșterea a fost de 47%. În

perioadele respective, economia Marii Britanii a crescut cu 20%, respectiv cu 29%, deci aproximativ jumătate din creșterea celor șase. Pe acest fundal economic a apărut astfel solicitarea Marii Britanii de aderare la Comunitatea Europeană. În general, putem spune că procesul de extindere a avut la bază atractivitatea Uniunii Europene, iar această atractivitate are în miezul său performanța și competitivitatea noii regiuni economice. Tot performanța explică și răspândirea planetară a noului model.

Dezbaterea contemporană este focalizată pe criză și pe modalitățile de depășire a acesteia. Suntem tentați să considerăm că actuala criză stă la baza tuturor problemelor cu care se confruntă societatea de astăzi, să punem totul pe seama crizei. În multe privințe, ea nu a făcut decât să developeze mai clar o situație care exista deja. Stă parcă în natura umană să nu observe acumulările treptate și să se mire în fața schimbărilor bruște, învinuindu-le pe acestea de tot răul, pe care l-a pregătit, de fapt, întreaga evoluție anterioară. Subliniem acest lucru pentru a arăta că, în fond, epuizarea de model sau de paradigmă deveniseră vizibile încă înainte de criză. Criza a accelerat tendințe deja instalate. Ca atare, peste criza economică se suprapune un alt fenomen, într-un fel mai important, prezent în declanșarea crizei și care se va profila cu mult mai multă claritate după încheierea acesteia. Este vorba despre problema modelului de dezvoltare.

Oricine privește mai atent la societatea contemporană poate observa că s-a ajuns la un punct de inflexiune. Un punct de inflexiune în ceea ce privește

modelul de dezvoltare al statelor avansate, generat în primul rând de ruperea echilibrului dintre stat și piață, de identificarea reglementării cu un adevărat inamic. Problema este că refacerea acestui raport nu înseamnă, pur și simplu, creșterea rolului statului. Ar fi foarte simplu și la îndemâna oricui.

Ceea ce se cere este regândirea raportului și a modelului ca atare. Cum au remarcat mai mulți analiști, este nevoie nu de un *big government*, ci de un *better government*. În literatura de specialitate au apărut puncte de vedere potrivit cărora, oricum, rolul statului va crește. Pentru că, de pildă, vor crește cheltuielile publice (generate, între altele, și de procesul de îmbătrânire a populației). Nu această funcție o avem în vedere însă, ci rolul statului în câmpul decisiv al elaborărilor strategice, al stimulării unor domenii fundamentale pentru progresul contemporan (cum ar fi cercetarea), al protejării mediului, al consolidării economiei reale bazate pe valoarea adăugată, care să prevină activitățile speculative și apariția a tot felul de *bubbles*.

Cu alte cuvinte, este vorba despre rolul statului de promovare a intereselor generale ale unei națiuni, pe care numai el le poate îndeplini. Dacă și-ar fi conservat prerogativele în asemenea domenii, statul nu putea consimți la dereglementări, pentru că, în ultimă instanță, acestea sunt decontate de către toți cetățenii, adică aceia pe care statul îi reprezintă. Statul nu putea să nu facă din dezvoltare obiectivul unificator al activității sale, pentru că dezvoltarea coincide cu interesul fiecărui cetățean. Or, despre dezvoltare și particularitățile sale contemporane s-a vorbit foarte

puțin în statele avansate. Statul nu putea să nu prospecteze căi de evoluție viitoare, să nu se preocupe de degradarea ecologică, să nu asigure echilibrele mari ale unei societăți, să nu observe că perspectiva este cea care începe să sufere.

Când statul a cedat sau a transferat din prerogativele sale domeniului privat, când a abdicat de la ceea ce îi revenea cu deosebire, ceva extrem de important s-a întâmplat. Busola care trebuia să identifice problemele termenului mediu și lung, care trebuia să asigure echilibrele mari, cele de care se poate ocupa numai statul, a început să se deregleze; iar societatea să aibă probleme. Nu poți obliga partea să judece în termenii ansamblului. Iată de ce reconstrucția raportului dintre stat și privat este mai complexă și ea trebuie regândită foarte atent.

Descoperim punctul de inflexiune de care aminteam și în plan internațional. Globalizarea a accelerat tensiunea dintre creștere și sustenabilitate până la punctul în care raportul dintre ele trebuie neapărat regândit. Schimbările climatice ilustrează că ne apropiem de un moment ireversibil al degradării mediului, punct de la care fie evoluția devine incontrollabilă, fie vor fi necesare costuri enorme pentru a fi stopată. Creșterea demografică a lumii reliefează evoluții cu totul inegale, care vor accentua problemele degradării mediului și vor favoriza adevărate mutații în distribuția populației pe glob, în echilibrul piramidei demografice. Tendința de epuizare a resurselor devine din ce în ce mai alarmantă. În termenii lui Henry Kissinger, „un nou Bretton Woods este mai necesar decât

oricând” (*Despre China*, București, Editura Comunicare.ro, 2011); aceasta, pentru a pune capăt practicii de până acum care „a echivalat ordinea mondială cu acceptarea proiectelor americane, inclusiv a preferințelor noastre interne”. În opinia noastră, este nevoie mai mult decât oricând de o inovație de sistem care să regândească atât strategiile de dezvoltare internă, cât și pe cele internaționale.

Februarie 2010

VISUL AMERICAN NU AR TREBUI DEMONIZAT

În ultima vreme, se vorbește tot mai insistent despre declinul sau chiar despre prăbușirea „visului american”¹. Unul din cele mai triste lucruri pe care le-ar putea aduce criza. „Visul american” este formula care condensează contribuția americană la dezvoltarea societății capitaliste. În orice caz, formula care a sporit mult atractivitatea acestui model. Ea sugerează, în primul rând, o organizare meritocratică a societății: izbândește cel mai bun, cel mai performant, dotat și hotărât să lupte, să-și apropie succesul; o societate deschisă, fără prejudecăți, care încurajează aerisirea pe verticală. Ea fixează un adevăr emblematic: succesul de ansamblu se hrănește din succese individuale; prin urmare, rolul statului este să asigure câmp de afirmare individului și aspirațiilor sale, să mențină încrederea, să consolideze voința de a izbândi. Succesul este individual, contextul și regula sunt sociale; statul și societatea nu sunt mai puțin importante, numai că ele sunt plasate în fundal și au menirea de a asigura

climatul afirmării și respectarea regulii. Puține societăți au știut să încurajeze atât de mult valoarea – indiferent de domeniul în care se afirmă –, să o protejeze, să o răsplătească; puține societăți au știut să stimuleze și să cultive încrederea cetățenilor săi că pot urca oricât de sus pe scara ierarhiei sociale, că ascensiunea lor depinde numai de ei. America este acolo unde este pentru că a știut să situeze pe cel mai înalt pedestal valoarea, cea care sparge tiparele, cea care inovează, într-un cuvânt cea care trage lucrurile înainte.

Dacă „visul american” este în pericol de a se prăbuși în tensiunile alimentate de criză ar fi cea mai mare pierdere a societății americane. Ar dispărea nu doar o aspirație; ar dispărea un motor al dezvoltării (poate principalul motor, reprezentat întotdeauna de încredere), ar dispărea filonul aspirațional care pune întodeauna în mișcare o societate. Pur și simplu, fără „visul american”, societatea americană ar deveni mai săracă și s-ar înseria celorlalte modele capitaliste.

Dintr-un blocaj, dintr-o situație critică nu se iese schimbând doar latura de înaintare: nu pe stânga, ci pe dreapta, nu apelând la privat, ci la stat. Se iese gășind o nouă combinație, o nouă dozare a combinației. Suficient de echilibrată pentru a stimula ambii actori – statul și privatul – suficient de fină pentru a prilejui o reprojecție a misiunii fiecăruia, a ansamblului și funcționării sale. Nu există nicio rețetă în această privință. Oricâte proiecții s-ar face, orice model al combinației s-ar identifica, nu trebuie afectată inițiativa particulară, pentru că ea hrănește performanța sistemului. După cum se exprima unul dintre

editorialişti veterani ai revistei *Time*, George M. Taber, „în ciuda imperfecţiunilor evidente şi a reformelor necesare, capitalismul se bazează pe forţa cea mai creativă şi mai dinamică a oricărei civilizaţii – puterea individului liber şi ambiţios” (George M. Taber, *A Question Revisited: Is Capitalism Working?*, 4 martie 2009, <http://knowledge.wharton.upenn.edu>).

Ca urmare a răspândirii globale a filmului de la Hollywood, visul american a exercitat o adevărată seducţie asupra a milioane de oameni din toată lumea, reprezentând unul dintre cele mai sigure „produse de export” ale Americii. Interesant este că acest filon cultural a asigurat în societatea americană şi o anumită acceptabilitate a bogăţiei – inclusiv a celei extravagante –, menţinând prospeţimea aspiraţiei că, prin muncă, educaţie şi talent, bogăţia este accesibilă oricui.

Nu ar fi în întregime corect dacă am plasa „coruperea” visului american doar în perioada crizei. Semnale de alarmă privind degradarea acestei aspiraţii au apărut în ultimele decenii. Criticile au vizat faptul că visul american a evoluat într-o direcţie pur consumistă şi s-a depărtat de rădăcina culturală şi religioasă ca urmare a perioadei de bunăstare prelungită şi a show-urilor de televiziune. Preşedintele Obama a fost văzut de către mulţi drept o dovadă vie a existenţei „visului american”; o carte autobiografică a sa se revendică, încă din titlu, de la acest filon, promiţând o „recuperare” a visului american: *The Audacity of Hope. Thoughts on Reclaiming the American Dream*.

În contextul informaţiilor cu privire la „bonusurile obscene”, după cum se exprima însuşi preşedintele

Obama, obținute de manageri de bancă sau de fonduri de investiții, au apărut reacții de respingere exprimând furia publică împotriva „îmbogățiților de pe Wall Street”. Într-o conferință ținută în 2009 la Wharton School of Business a Universității Pennsylvania, fostul director al băncii Merrill Lynch, John Thain², ridică exact această problemă, a demonizării Wall Street-ului și, într-un plan mai larg, a visului american: „Wall Street-ul continuă să fie un loc grozav unde oamenii pot avea o carieră grozavă. Nu vreau să personalizez prea mult, dar eu am crescut într-un orașel din Midwest. Nu fusesem niciodată pe coasta de Est. Am colegi din liceu care lucrează la benzinărie, vând asigurări sau sunt în închisoare. Eu am mers la o facultate bună, am făcut un MBA bun³. Nu cunoșteam pe nimeni, nu aveam niciun contact, nu aveam niciun ban. Pur și simplu, ca urmare a faptului că Wall Street se bazează pe meritocrație (trebuie doar să ai abilitățile necesare), poți începe de la zero. Poți deveni director la Goldman Sachs. Poți deveni directorul Bursei de la New York. Poți deveni directorul Merrill Lynch. Acesta este visul american și este un lucru bun. Și cred că e păcat că tocmai visul american este demonizat, foarte păcat.” (John Thain, *It's Unfortunate That the American Dream Has Been Demonized*, <http://knowledge.wharton.upenn.edu>).

Am reprodus această mărturisire pentru că ea este foarte instructivă, atât pentru virtuțile visului american, cât și pentru pericolele care îl pasc, pentru tentațiile care îl erodează. Excesul a fost tolerat în conglomeratul de trăiri și atitudini care alcătuiau substanța visului american. Un pic de extravaganță conferea

chiar culoare, un parfum special visului american. Numai că extravaganța era susținută din venituri proprii și, mai ales, nu îi afecta pe ceilalți. Acum a intervenit o modificare care alterează lucrurile: extravaganța, dacă nu se face direct pe bani publici, atunci afectează, uneori dramatic, veniturile oamenilor obișnuiți. Admirăm cariera rapidă a lui John Thain și nu avem nici cea mai mică îndoială că ea a avut loc exclusiv pe baza meritelor personale. Nu putem să-i împărtășim opinia potrivit căreia „Wall Street-ul continuă să fie un loc grozav”. Nu, nu mai este un loc grozav! Nu vom da decât un exemplu. Potrivit OECD, sumele mobilizate din banii contribuabililor pentru salvarea băncilor și a companiilor de asigurare se ridică la 11,4 trilioane dolari, ceea ce înseamnă 1.675 de dolari de la fiecare locuitor al acestei planete (Claude Karnoouh, „Capitalismul, critica marxistă și subiectul istoric astăzi”, *Cultura*, nr. 7 (262), Anul V, 25 februarie, 2010). Criza, după cum se știe, a plecat din Wall Street. Putem continua să credem că Wall Street-ul continuă să fie un loc grozav?

Dăinuirea visului american depinde fundamental și de ceea ce fac cei care au fost selectați de criteriile meritocratice ale societății americane și au ajuns în vârful ierarhiei sociale. Dacă societatea americană a devenit așa de performantă, de atractivă, este și pentru că elitele ei au fost dedicate unor valori care au fost mai întotdeauna complementare cu aspirații mai largi ale cetățenilor americani și ale epocii în care au trăit. Necazul mare al Americii este că o dereglație a avut loc chiar la nivelul elitelor. În afara acestei ipoteze, nu poți

să înțelegi cum o țară care dispune de asemenea competențe ajunge să fie confruntată cu probleme care țin de erori elementare, în ultimă instanță de nesocotirea regulii și a învățămintelor relevate de istoria americană. Într-adevăr, necazul a pornit în domeniul financiar-bancar. Dar nimeni nu a oprit direcția greșită. Visul american pur și simplu nu poate dăinui dacă vârfurile se depărtează de filonul moral al acestui vis. Aici identificăm și una dintre dificultățile majore cu care se confruntă administrația Obama, spre deosebire de administrația Roosevelt. Atunci, visul american nu era zdruncinat. Acum degradarea vine de la vârful. Și, tocmai de aceea, va fi mai greu de oprit. Va fi nevoie de o reconstrucție morală la nivelul unor segmente ale elitei. Depășirea crizei, așa cum am mai spus, nu este doar o problemă economică, ci și una morală, de încredere. Lucrarea politică a lui Roosevelt are, în această privință, valoare de bibliografie esențială.

Note

1. „Visul american” este un termen cu o încărcătură specială în cultura americană. El se asociază invariabil cu câteva idei de bază: muncă asiduă, cumpănare, succes, celebritate, bani, frumusețe și condiție fizică, excelență, talent, realizări ieșite din comun. Termenul ca atare a fost folosit pentru prima dată într-o lucrare din 1931 a scriitorului James Truslow Adams, *The Epic of America*, dar istoria sa este mult mai bogată. Are puternice rădăcini în religia protestantă, mai ales în preocupările protestante privind predestinarea și semnele exterioare ale grației divine. În condițiile în care nașterea și poziția socială nu mai reprezentau răspunsuri convingătoare

cu privire la predestinare, mulți credincioși protestanți au îmbrățișat ideea potrivit căreia succesul financiar obținut prin muncă asiduă este un astfel de semn al grației divine, un indiciu cu privire la faptul că Dumnezeu este de acord cu acțiunile umane. Ceea ce a mai primit denumirea de „materialism moral”. În secolul al XIX-lea, o serie de romane siropoase scrise de Horatio Alger Jr. înregistrează un succes enorm, prezentând personaje care, prin muncă susținută și perseverență, ajung să își depășească condiția modestă. Ceea ce inaugurează un gen literar, dar și o adevărată legendă cu privire la saltul pe care oricine îl poate face în America de la „zdrenje” la bogăție (legenda *rags-to-riches*). Aceste idei vor fi consacrate de filmul american de la Hollywood, caracterizat – indiferent de intrigi, personaje, conflicte – de un puternic filon aspirațional.

2. În decembrie 2007, John Thain a devenit directorul Băncii Merrill Lynch și, în timpul mandatului său, a intermediat preluarea lui Merrill Lynch de către Bank of America; tranzacția a fost foarte controversată, existând acuzația că problemele financiare serioase de la Merrill Lynch nu au fost prezentate într-un mod transparent investitorilor. Controversele în jurul numelui său s-au datorat și faptului că, în contextul fuziunii cu Bank of America, Thain a încasat bonusuri uriașe, iar după fuziunea propriu-zisă, Bank of America a primit fonduri publice prin programul de salvare a băncilor TARP. Cel mai mare scandal a fost cauzat de informația că, în momentul în care a devenit director la Merrill Lynch, a cheltuit mai mult de 1,2 milioane de dolari pentru reamenajarea propriului birou. În același interviu, Thain se apăra de acuzația că și-a reamenajat biroul cu banii contribuabililor, precizând că acest lucru se întâmplase în decembrie 2007, înainte de fuziunea cu Bank of America și înainte de implementarea planului de salvare a băncilor. După izbucnirea scandalului de presă, Thain a dat înapoi banii pentru reamenajare, a recunoscut public faptul că a fost o greșeală și a

afirmat că, dacă s-ar mai afla într-o situație similară, și-ar cumpăra mobila de la IKEA.

3. Facultatea este MIT, iar MBA-ul a fost obținut la Harvard Business School.

Iunie 2010

SECOLUL XXI NU VA MAI FI AMERICAN. VA FI MĂCAR UNUL OCCIDENTAL?

Richard Cooper afirmă limpede: „Impactul ridicării Chinei asupra lumii va fi cel puțin la fel de mare precum cel al SUA în secolul trecut, probabil însă mult mai mare.” (Richard Cooper, „Economic, Social, and Environmental“, *Foreign Affairs*, noiembrie/decembrie 2009). Acest impact este asociat în primul rând cu statutul ei de „formidabilă putere globală”. Am face o precizare cu privire la puterea financiară a Chinei. Astăzi, China are de departe cel mai mare volum de rezerve valutare din lume – 2,4 trilioane de dolari –, cam de patru ori mai mult decât fondurile de împrumut de care dispune Fondul Monetar Internațional. Acumularea de rezerve valutare este cea mai bună măsură de protecție împotriva volatilității piețelor financiare. Dispunând de rezerve așa de mari, China a trecut cu bine de criza asiatică din 1997–1998, a trecut cu bine și de actuala criză economică.

Fenomenul uimitor de aici încolo începe să apară. Paul Krugman ne spune că, potrivit evaluărilor FMI, China va avea în 2010 un surplus comercial de peste 450 de miliarde, de 10 ori mai mult decât în 2003. „Astăzi, China adaugă mai mult de 30 miliarde de dolari în fiecare lună la imensa sa rezervă valutară de 2,4 trilioane de dolari.” (Paul Krugman, „Taking on China“, *New York Times*, 15 martie 2010.) Calculul arată că în 2014 China va avea o masă de rezervă valutară care va depăși 4 trilioane de dolari, sumă mai mare decât deficitele comerciale ale tuturor țărilor dezvoltate luate la un loc. În alți termeni, finanțarea acestor deficite va depinde de rezervele valutare ale Chinei. Dacă pe relația cu SUA, care are și cel mai mare deficit, lucrurile se cer discutate separat – SUA are piața cea mai mare a lumii, moneda ei națională este și principala monedă de schimb și de tezurizare etc. –, pe relația cu toate celelalte țări dezvoltate, influența Chinei devine foarte importantă. Putem vorbi chiar despre o dependență de finanțele chineze.

Investițiile străine în China au reprezentat motorul dezvoltării acestei țări. Ceea ce impresionează acum este fluxul financiar dinspre China spre lume. Într-o lucrare a lui R. G. Sutter (*Chinese Foreign Relations. Power and Policy Since the Cold War*, Rowman and Littlefield Publishers, Lanham, Maryland, 2008, p. 109) apare o cifră semnificativă: investițiile chineze directe în străinătate s-au ridicat în 2005 la cifra de 6,9 miliarde de dolari. Pe măsura acumulării de rezerve valutare, investițiile Chinei în străinătate au crescut spectaculos. De pildă, potrivit lui Stephen D. King (*Losing Control: The Emerging Threats*

to *Western Prosperity*, Yale University Press, New Haven, London, 2010, p. 84), investițiile făcute în afară de către Banca Centrală chineză s-ar ridica la 1.841 miliarde de dolari. Un flux financiar enorm, un canal pe care circulă nu numai valută, ci și influență.

Ascensiunea Chinei în lumea de astăzi nu poate fi explicată apelând doar la puterea economiei sale. China deține atuuri care se dovedesc foarte importante în ecuația dezvoltării contemporane. Cum este cel demografic. Țările care s-au dezvoltat în ultimii ani s-au bazat mult și pe forța numărului. Ca să depășească PIB-ul american, China are nevoie să realizeze doar o cincime din productivitatea americană. Restul este compensat de diferența de populație. Esențială este și securizarea aprovizionării cu energie. Dezvoltarea are astăzi nevoie vitală de energie. De aceea, harta geopolitică a planetei este desenată în bună măsură de harta ei energetică. Ca răspuns la setea sa nepotolită de energie, China a elaborat, prima, o strategie a aprovizionării cu energie. În același răspuns se încadrează și apariția cuplurilor energetice dintre marii consumatori și marii producători. Observați asemenea cupluri: Rusia-Germania, SUA-Arabia Saudită, China-Arabia Saudită, China-Iran, India-Iran. Cine se află în afara acestor circuite, și a altora, se va afla și în afara politicii mari a lumii. Un alt factor este valorificarea rolului statului în procesul propriei dezvoltări. Competiția economică de astăzi are această caracteristică: țările în curs de dezvoltare au folosit propriile structuri statale ca instrumente ale succesului, ca o modalitate de diminuare a asimetriei dintre ele și statele

dezvoltate. În urmă cu numai câțiva ani, nimeni nu vorbea de Sovereign Wealth Funds; astăzi, aceste fonduri, la lansarea cărora China a avut rolul ei, dispun de sume uriașe și reprezintă instrumente prin intermediul cărora statele respective își promovează politica investițională. Ca să nu mai amintim de faptul că ridicarea Chinei s-a produs în plin proces de afirmare a globalizării. Nu ar fi o exagerare să considerăm ridicarea Chinei un simbol al valorificării inteligente a contextului creat de procesul globalizării.

În plus, China beneficiază și de o serie de tendințe favorabile: ridicarea Asiei, ridicarea țărilor în curs de dezvoltare, afirmarea țărilor mari, a coloșilor. Forța ei de propulsie vine din propria strategie, din propriul efort, dar acum ea este întreținută și de valul istoric în fruntea căruia se află și pe care a ajuns să-l simbolizeze. Această țară va deveni, foarte probabil, într-un deceniu sau două, puterea economică numărul unu a lumii. Problema este de timp. Sunt autori care consideră că ridicarea celei mai populate țări a lumii este atât de masivă, cu implicații atât de mari, încât ea nu poate fi analizată doar pe relația cu SUA. De pildă, într-un articol din *Foreign Affairs*, John Ikenberry propune două etaje de analiză. Analiza raportului dintre puterea economică a SUA și a Chinei este foarte importantă, dar cu totul insuficientă. Dacă vom urma această perspectivă, vom conchide, în ultimă instanță, că America va fi depășită de către China și că însăși „era americană ia sfârșit“. Al doilea etaj este mai important, pentru că, dacă vom citi ridicarea Chinei la proporțiile ei reale, vom descoperi că, de fapt, „China

trebuie să facă față sistemului centrat pe valorile occidentale“. Este vorba despre un proces mult mai amplu. Nu se schimbă puterile între ele, nu avem de a face doar cu o prefacere la vârf, ci este vorba despre setul de valori care conduce lumea, despre orientarea ei de ansamblu. „Lumea bazată pe valorile occidentale este înlocuită de una dominată de Orient.“ Există o frază cheie în articol, vizând soluția politică pe care ar trebui să o degaje noua situație:

Problema cheie pe care trebuie să și o amintească liderii americani este următoarea: China, singură, poate depăși SUA, dar este mult mai puțin probabil ca această țară să depășească ordinea occidentală. (John G. Ikenberry, „The Rise of China and the Future of the West“, *Foreign Affairs*, ianuarie/februarie 2008, p. 36)

În raport cu capacitatea sistemului vestic în ansamblu, puterea economică a Chinei devine mult mai puțin importantă; ea este mai puțin redutabilă decât economiile combinate ale țărilor membre ale OECD-ului. Aceasta este și mai adevărat în ceea ce privește cheltuielile militare. China nu poate spera să se apropie de cheltuielile militare ale țărilor membre ale OECD. Dacă SUA vor mai domina secolul XXI, aceasta nu se mai poate întâmpla decât în fruntea coaliției statelor dezvoltate. Ceea ce solicită o schimbare de perspectivă: nu SUA, ci ordinea occidentală; nu SUA, ci grupul țărilor dezvoltate. Avem de a face cu o alegere între modelul occidental și cel pe cale de constituire, modelul estic, în fapt cel asiatic. Depășirea SUA de către China apare probabilă. De aceea, miza este de a formula un răspuns

nu în termenii binomului China-America, ci China-lumea occidentală. Ceea ce presupune din partea acestei lumi o altă atitudine și prefigurarea cu rapiditate a unei strategii neconvenționale. Sunt semnificative în această privință preocupările recente de a imagina o Uniune economică transatlantică, prezentate în revista *Foreign Affairs* (Richard Rosecrance, „Bigger is Better: The Case for a Transatlantic Economic Union“, *Foreign Affairs*, mai/iunie 2010, pp. 42-50). Actuala criză a relevat că SUA nu ar fi putut controla mărimea dobânzilor și rata inflației dacă Europa, Japonia și China nu ar fi continuat să cumpere și să dețină titluri americane.

Dacă aceste fonduri ar fi fost retrase, nici cel mai mare volum de cheltuieli interne (sau imprimare de bani) nu le-ar fi compensat. Cu alte cuvinte, chiar și cei mai mari actori sunt prea mici pentru a rezolva criza cu forțe proprii.

Richard Rosecrance recunoaște capacitatea competițională a economiilor emergente din Asia, cu deosebire a Chinei și Indiei. El subliniază, în același timp, că aceste economii au nevoie de piețele bogate ale Occidentului, că, oricât de mult ar dezvolta consumul intern, statele asiatice nu pot absorbi mulțimea de bunuri pe care le exportă în momentul de față în țările dezvoltate. De aceea, răspunsul ar putea fi unirea acestor piețe, pentru a avea un răspuns coerent și o atitudine comună în fața valului de produse ieftine venite din statele în curs de dezvoltare.

Nu este nevoie ca Statele Unite să lupte împotriva provocărilor din ce în ce mai mari venite din partea

Chinei sau a Indiei, ori să contrapună aceste țări una celeilalte. SUA își pot folosi piața considerabilă, combinată cu cea a Europei, pentru a atrage țările protocapitaliste avansate ca într-o pânză de păianjen... Economia americană își poate spori amploarea și vitalitatea prin intermediul unor noi acorduri monetare și de liber schimb. Aceste aranjamente sunt importante nu numai pentru a contracara efectele pe termen lung ale recesiunii, ci și pentru a ține piept creșterii economice din economiile emergente... Mai mult, pot fi realizate fără riscul fragmentării economice sau al conflictelor geopolitice. (*Ibidem*)

Toate acestea sunt deocamdată probleme de perspectivă. Mult mai presantă este perfecționarea ordinii actuale pentru a-i spori capacitatea de a integra țările care se afirmă ca puteri importante ale momentului. Adaptarea ordinii actuale la realitatea economică pe care ne-o propune începutul secolului XXI este lentă. De pildă, în cadrul Fondului Monetar Internațional, Washingtonul are 17% din voturi – mai puțin de 30% cum a avut odată, dar un număr suficient pentru a bloca orice măsură, pentru că aprobarea unei acțiuni trebuie să întrunească 85% din voturi. Uniunea Europeană are un cuvânt hotărâtor în numirea a 10 din cei 24 de membri ai Board-ului. China are o putere de vot puțin mai mare decât a Elveției și sub cea a țărilor din Benelux. Deci problema fundamentală, așa cum sublinia și Ikenberry, este menținerea deschiderii și flexibilității sistemului pentru a conferi o voce mai puternică unor state precum China, Mexic, Coreea de Sud, Turcia, Brazilia, India, Africa de Sud. Un sistem este viabil atâta

timp cât este reprezentativ pentru distribuția puterii. Cum această distribuție s-a modificat dramatic, și sistemul de structuri globale trebuie să urmeze aceeași cale.

De aceea, problema fundamentală a momentului este integrarea noii puteri în structurile globale existente. Cum observă și Bergsten, este vorba despre structuri construite de către SUA și Uniunea Europeană de a lungul timpului. Întrebarea esențială este: va cere noul sosit ajustări sau o regândire a sistemului? Potrivit lui Bergsten, „...există semne din ce în ce mai vizibile potrivit cărora China are un obiectiv diferit. În numeroase domenii, ea are strategii care intră în conflict cu normele, regulile și aranjamentele instituționale existente.” (C. Fred Bergsten, „A Partnership of Equals. How Washington Should Respond to China’s Economic Challenge“, *Foreign Affairs*, iulie/august 2008). În ciuda chemărilor din partea Beijingului pentru „o nouă ordine economică internațională” și a discuțiilor privind modul în care „Consensul de la Beijing” ar putea înlocui „Consensul de la Washington”, propunerile alternative ale Chinei nu se ridică la nivelul unei „sfidări revizioniste a statu quo-ului”.

Există, după părerea noastră, motive temeinice pentru ca noua superputere economică să susțină ordinea mondială existentă. În primul rând, pentru că însăși ascensiunea chineză a avut loc în cadrul acestei ordini. Poate, China nu este în întregime mulțumită de cum lucrează ordinea existentă. Oricâte nemulțumiri ar avea, China nu poate nega un lucru: anume că este ordinea care i-a facilitat ascensiunea. Ea nu domină sistemul actual, este adevărat, dar posedă arma cu care

a învins, anume prețul redus. Toate reglementările ordinii economice existente au ajutat China să și pună în valoare acest atu și să devină o putere redutabilă. În plus, nu putem neglija faptul că regula centrală a acestui sistem – încurajarea și stimularea pieței și a mecanismelor sale – a ajutat China în propria dezvoltare și modernizare. A ajutat-o chiar în învingerea rezistențelor interne la restructurarea economică în spiritul economiei de piață. Dacă la Beijing domnește înțelepciunea – vizibilă într-o serie de măsuri și atitudini –, această ordine nu va fi contestată pe fond. Ba am spune că, în multe privințe, China este interesată în menținerea și consolidarea acesteia.

Pentru cel puțin zece ani, nu este probabilă o schimbare semnificativă în poziția și atitudinea Chinei: adică în perioada în care puterea ei se va împlini. Ne stăruie în minte replica unui expert chinez într-o discuție particulară. Era imediat după bombardamentele de la Belgrad, din 1999, când, dintr-o eroare, o bombă a căzut chiar pe ambasada chineză din Serbia. Partenerul chinez era evident afectat de ceea ce întâmplase, dar a preferat să cunoască poziția țării noastre în legătură cu intervenția militară a NATO. După ce am prezentat câteva date, am adresat și noi aceeași întrebare: dar poziția Chinei? Răspunsul a fost prompt: „Noi, noi peste 20 de ani!”. Deocamdată, au trecut 10. Dar ce diferență de putere economică este între China de acum și cea de acum 10 ani!

Septembrie 2010

DISPERARE, CİNISM SAU MĂSURĂ ECONOMICĂ MIRACULOASĂ

Chiar în perioada de pregătire a reuniunii G-20, SUA au anunțat o măsură care a făcut repede înconjurul lumii. Președintele Rezervelor Federale Americane, Ben Bernanke, a făcut cunoscut planul de cumpărare a unor bonuri de trezorerie în valoare de 600 miliarde dolari. În termeni practici, măsura echivalează cu o infuzie masivă de lichidități pe piață, în speranța că, astfel, se va porni motorul gripat al consumului și se va sparge cercul vicios al deflației (perioadă prelungită de scădere a prețurilor bunurilor, serviciilor și activelor). Chiar dacă nu înseamnă o tipărire propriu-zisă de bani, așa cum a simplificat presa, măsura, prin efectele sale concrete, poate fi echivalată cu așa ceva: ea suplimentează enorm cantitatea de bani existentă pe piață și generează un val inflaționist.

Pentru a înțelege rosturile adânci ale măsurii, se cuvine menționat faptul că procesul de revenire a SUA după criza financiară a fost lent și, în orice caz, mult sub evaluările de la începutul anului. Se miza pe un

ritm de creștere economică de peste două procente și pe o scădere considerabilă a șomajului. În pragul ultimului trimestru al anului 2010, s-a constatat că refacerea este mult mai lentă (1-1,5 procente), concomitent cu faptul că nivelul șomajului s-a menținut constant. Din punct de vedere economic, ritmul de creștere consemnat nu poate fi echivalat cu o refacere, ci mai mult cu o convalescență prelungită. Pentru singura superputere a lumii, acest lucru este greu de acceptat. Calculele politice nu sunt mai puțin importante. Ne aflăm la jumătatea mandatului actualei administrații, iar alegerile parțiale au reprezentat un avertisment foarte clar la adresa Partidului Democrat și a președintelui Obama.

Măsura ca atare poate declanșa un proces de revenire, așa cum subliniază și Paul Krugman într-un editorial recent („Axis of Depression”, *New York Times*, 18 noiembrie 2010). În fond, avem de-a face cu o a doua infuzie de lichidități. Prima, în valoare de 600 miliarde dolari, a fost anunțată în noiembrie 2008, pentru ca, patru luni mai târziu, statisticile oficiale să arate că valoarea reală a acestei inițiative a fost de 1,8 trilioane (*QE2: Fed pulls the trigger*, <http://money.cnn.com/>, 3 noiembrie 2010). Deși a antrenat o asemenea imensă masă monetară, efectele propriu-zise, așa cum am menționat mai sus, au fost modeste. Prin noua măsură se urmărește o adevărată „biciuire” a economiei, în speranța că își va reveni mai rapid, antrenând un declin considerabil al șomajului, indicator social de care nimeni nu poate face abstracție.

Există și adversari redutabili ai măsurii. De pildă, un grup de 23 de economiști și personalități publice

de primă mărime (între care am aminti pe Niall Ferguson și William Kristol) a semnat un document prin care îi cereau lui Ben Bernanke, președintele Rezervelor Federale, să abandoneze acest plan, considerând că el nu va avea efectul scontat (Graeme Wearden, „US Economists campaign against QE2”, <http://www.guardian.co.uk/>, 15 noiembrie 2010).

La fel de important este și impactul internațional al măsurii. Fiind vorba despre o inițiativă care poate genera o spirală inflaționistă, reacția marilor puteri economice a fost promptă. În pozițiile luate de guverne sau oficialități ale băncilor centrale din Germania, China, Brazilia, Rusia etc., s-a subliniat faptul că am avea de-a face cu o încercare de a „exporta recesiunea din SUA către alte state” („South Korea wants larger role for G20”, <http://gulfnnews.com/>, 11 noiembrie 2010). Într-adevăr, un dolar mai slab micșorează în termeni reali datoria SUA. Valoarea nominală rămâne aceeași, ceea ce se schimbă este valoarea reală a datoriei. Cea mai afectată de o asemenea măsură este, evident, China, întrucât imensele sale rezerve valutare sunt în proporție de 60% deținute în dolari. Prin scăderea valorii dolarului, ele vor avea o valoare mai mică. Nu este nicio îndoială că și China, la rândul ei, pregătește mișcări de răspuns. După părerea noastră, cea mai importantă va fi accelerarea procesului de cumpărare a diferitelor active din diferite zone ale lumii. Ultimul număr din revista *The Economist* titra chiar pe pagina de deschidere: *China cumpără lumea*. Este de presupus că acest proces se va accelera acum.

Nu mai puțin afectată este și Germania. Una dintre cele mai mari exportatoare ale lumii, această țară va avea de pierdut mult dacă valoarea dolarului scade. Pe lângă aceasta, Germania are o sensibilitate specială la procesele inflaționiste, știut fiind că ceea ce s-a întâmplat în această țară în perioada interbelică este legat de ritmul galopant înregistrat de inflație, cu toate ravagiile ei economice și sociale. De atunci, Germania nu a mai consimțit să accepte ritmuri inflaționiste riscante, iar în politica economică a UE de astăzi se simte această poziție.

De altfel, SUA iau în calcul faptul că multe țări occidentale vor avea rezerve serioase față de măsura inițiată recent. Ca urmare, s-a anunțat că Ben Bernanke va face un turneu european pentru a discuta cu partenerii săi occidentali. Se poate anticipa că vor fi discuții destul de tensionate, date fiind interesele și abordările diferite ale partenerilor.

Asupra acestor probleme vom reveni pe larg în numărul viitor. Dincolo de controverse și dispute – criza ne-a arătat că, în domeniul politicilor economice, deosebirile și abordările diferite, uneori chiar opuse, sunt aproape obișnuite –, nouă ni se pare important să subliniem că este o măsură luată sub o mare presiune, ceea ce englezii numesc *last resort measure*. Ca să înțelegem cum se cuvine acest lucru, ar trebui să ne întrebăm ce s-ar întâmpla dacă măsura respectivă nu va conduce la un reviriment important. Atunci, totul poate evolua sub semnul tensiunii, al confrunțărilor, al derapajelor greu controlabile. Prin urmare, chiar dacă are inconveniente care nu pot fi neglijate,

abordarea rațională ar trebui să aibă în vedere cât de important este ca prima putere a lumii, deci prima locomotivă a economiei mondiale, să-și revină rapid.

În orice caz, această inițiativă economică este cea mai importantă din ultima vreme. Ea va amplifica disputele în jurul dolarului ca principală monedă globală. Va accelera procesul de dezvoltare a intereselor marilor regiuni și marilor puteri economice. Fiind o măsură în esență protecționistă, să sperăm că nu va alimenta o reacție în lanț de măsuri protecționiste, punând sub semnul întrebării procesul cel mai cuprinzător al ultimilor ani, dezvoltarea în contextul globalizării contemporane.

Noiembrie 2010

PUTEREA FĂRĂ AURĂ – LA SUPRAFAȚA ȘI ÎN ADÂNCURILE UNEI MĂSURI FINANCIARE

Există în teoria despre opinia publică următoarea metaforă. Opinia publică pare liniștită, asemenea unui lac traversat nu de valuri, ci de vălurele. Totul dă senzația unei liniști aparente. Chiar în fața unor evenimente importante, imaginea lacului liniștit nu se schimbă. Schimbarea adevărată are loc în adâncuri, acolo unde lucrurile sunt procesate cu adevărat, unde se modelează noi tendințe, noi viziuni. Când lucrurile ies la suprafață, este bine să nu te mai opui. Atunci, opinia publică, în formele pe care le îmbracă, este de neoprit.

Este imaginea care ne-a venit în minte citind despre măsura recentă adoptată de către organismele financiare ale SUA, aceea de a livra pe piață, în următoarele luni, o sumă imensă de bani, 600 miliarde dolari; scopul urmărit este într-un total lăudabil: acela de a porni motoarele gripate ale economiei și de a declanșa o perioadă de refacere rapidă. Dorința nu numai a

Americii, ci a lumii întregi. În orice abordare rațională, refacerea rapidă a celei mai puternice economii a lumii reprezintă și o primă condiție pentru depășirea crizei contemporane. Se așteaptă mult de la o asemenea măsură. Mai ales că ea reprezintă a doua infuzie de lichidități pe piața americană, după cea din noiembrie 2008, despre care am relatat în articolul „Secolul XXI nu va mai fi american”. Prima infuzie nu a dus la rezultatul scontat, de vreme ce, iată, a mai fost nevoie de încă o infuzie. Discuțiile între specialiști sunt numeroase și ele propun argumente pro și contra măsurii. Câteva lucruri sunt certe: avem de-a face cu o măsură luată sub o enormă presiune. Am putea spune că a fost o măsură „dictată” de situația economică a SUA, care consemnează un ritm foarte lent de refacere (echivalat, adeseori, cu o convalescență prelungită) și un nivel alarmant al șomajului, care nu a dat niciun semn de scădere. Dincolo de dezbaterile tehnice propriu-zisă, important este impactul intern și internațional, care generează reacții, stimulează atitudini și, mai presus de toate, modelează un anumit tip de raportare la singura superputere a lumii de astăzi, la SUA. Pe noi ne interesează ceea ce s-ar putea modela în adâncuri din punct de vedere geopolitic.

O superputere trebuie să fie înconjurată și de o anumită aură. Aura adaugă prestigiu, ceva aparte care sporește atractivitatea, creditează chiar cu mai multă forță puterea respectivă, îi adaugă ceva ce nu poate fi în întregime explicitat. Acest lucru este cu deosebire adevărat în cazul Americii, care a fost întotdeauna înconjurată de o aură specială. Visul american,

cucerirea cosmosului, descoperirile din domeniul *high tech* au fost numai câteva dintre elementele aurei de care vorbim. Acum, o întrebare devine tot mai prezentă, deși nu neapărat explicită. Mai este America țara pe care o știam? Slăbiciunea provine doar din criză sau este ceva mai profund? Apare îndoiala. O îndoială în plan intern și o îndoială în plan extern. Liderul trebuie să fie înconjurat de o aură. Altminteri, el poate continua să fie prima putere economică a lumii, dar nu mai este lider cu adevărat. Este vorba despre o criză, chiar și gravă, sau despre o suferință structurală? Sau chiar despre ceva cu care noi, pur și simplu, nu suntem obișnuiți? Temerile nu ale specialistului, ci ale omului obișnuit, se înmulțesc și se accentuează în același timp. Au fost pompați în economie bani sub forma stimulului economic, sub forma a două runde de infuzie de capital, au fost luate măsuri de austeritate la diferite niveluri, unele atât de severe, încât s-a diminuat îngrijorător iluminatul pe stradă. Și totuși, economia nu decolează potrivit așteptărilor.

Mai bine de o jumătate de secol, economia mondială a fost trasă înainte de „locomotiva americană”. Ea a scos omenirea din starea dezastruoasă care a urmat imediat celui de-al Doilea Război Mondial, ea a tras înainte lucrurile în crizele succesive din anii '70, '80, '90. Speranța lumii s-a asociat cu această locomotivă. De câțiva ani, dar mai ales în timpul crizei propriu-zise, a mai apărut o locomotivă. Care, în ultimii doi ani, a devenit principala locomotivă economică a lumii. În timp ce economiile dezvoltate au regresat în timpul crizei, perioada de refacere

prelungindu-se, economia chineză a depășit relativ repede momentul crizei și în 2010 consemnează un ritm de creștere de 10 procente. Cu sau fără voie, privirea se îndreaptă spre această locomotivă, apărută de curând și înaintând într-un ritm impresionant. Firește că așteptăm și „locomotiva clasică”. Ar fi mult mai bine ca lumea să beneficieze de două locomotive, ba chiar de mai multe. Deocamdată, locomotiva chineză se impune nu doar prin viteză, ci și prin forța de tracțiune. În acest context trebuie plasat rolul măsurii adoptate recent de către America. Este o măsură luată nu doar pentru a scurta perioada de convalescență, ci și pentru a preveni instalarea anumitor percepții, care nu sunt neapărat favorabile Americii. La nivelul acesta, al marilor puteri, percepția, încrederea sunt, am putea spune, esențiale. Criza se află pe punctul de a afecta aura, tradiționala aură americană. Neîncrederea devine persistentă și se poate instala. Lucrul acesta trebuie prevenit cu orice preț. Pentru că refacerea aurei este mai anevoioasă decât refacerea economică propriu-zisă.

Tot în adâncuri, la nivelul marilor economii și marilor puteri, se fac diverse calcule, se elaborează alternative de rezervă, se accentuează starea de expectativă. Dar dacă măsura nu va da roade? Nimeni nu poate spune cu certitudine nici da, nici nu. Dar însăși întrebarea este plină de înțelesuri. O companie, ca și o țară, trebuie să vândă dacă vrea să trăiască bine. Unde se poate vinde mai mult? Piața americană, atât de generoasă până acum, a devenit mult mai prudentă. Și mai preocupată de a economisi, de a echilibra

cumva deficitele care cântăresc atât de greu. Unde poți vinde acum? Evident în țările care au cunoscut mai puțin sau nu au cunoscut deloc criza. Ca să ne dăm seama de mărimea pieței interne chinezești, este suficient să amintim că, așa cum sublinia un specialist, dacă cererea internă chineză ar crește cu 20 de procente, economia mondială ar ieși din criză.

În noul context, piața internă chineză apare drept o tentație pe care nimeni nu o poate subestima. Nici chiar aliații tradiționali ai Americii. De curând, prim-ministrul Marii Britanii a făcut o vizită în China tocmai pentru a identifica posibilități de amplificare a schimburilor comerciale aflate la un nivel foarte modest, cel puțin raportat la celelalte țări occidentale. De pildă, Germania, la nivelul lui 2008, a vândut în China bunuri în valoare de peste 55 de miliarde dolari, în timp ce Marea Britanie numai de 9,5 miliarde („Go East, Young Man”, *The Economist*, 13 noiembrie 2010). Ca să ne dăm seama de valoarea pe care o reprezintă imensa piață internă a Chinei, este suficient să amintim că, la începutul lui noiembrie 2010, cu ocazia vizitei președintelui chinez în Franța, s-au semnat contracte în valoare de peste 20 de miliarde de dolari, inclusiv un acord care prevedea cumpărarea de către China a încă 66 de aparate Airbus. Un proverb german spune: ca să trăiești bine, trebuie să ai ce vinde. Așa este, dar mai ales în timp de criză trebuie să ai unde vinde. Piața este marea obsesie a unei economii dezvoltate. Răceala dintre Franța și China de acum doi ani a dispărut. Atunci, ea fusese declanșată de poziția Franței în legătură cu libertățile populației din Tibet. Acum, se ivise un alt prilej: anume Premiul Nobel

pentru Pace acordat dizidentului chinez Liu Xiaobo și presiunile așteptate din partea democrațiilor occidentale pentru eliberarea sa din închisoare. Reacția Chinei a fost puternică. Ministrul adjunct de Externe al țării, Ciu Tiankai, a declarat limpede că alte țări sunt în fața unei alegeri foarte clare: „fie iau parte la acest «joc politic», fie dezvoltă relații de prietenie cu China”. Alegerea greșită „va avea consecințe” („Don't You Dare Go to Dinner”, *The Economist*, 13 noiembrie 2010). Cert este că această problemă delicată nu a mai fost invocată în discuțiile oficiale nici cu ocazia vizitei președintelui chinez în Franța, nici cu prilejul prezenței prim-ministrului britanic în China. Comerțul este nemilos, iar criza pare că favorizează transferul în plan secund al problemelor ideologice, umanitare, numiți-le cum doriți.

Toată lumea este de acord că măsura despre care vorbim va stimula inflația. Cum toată lumea știe că datoria publică americană este imensă, imediat a apărut interpretarea: este o cale de „a exporta propria recesiune către alte state?”. În alți termeni, ca deficitul american să fie plătit de alte țări (lucru posibil tocmai datorită dublului statut al dolarului, de monedă națională și principală monedă de schimb a lumii). Este o interpretare care poate fi discutată. Avem de-a face cu o situație care funcționează de peste o jumătate de secol și ea nu poate fi schimbată peste noapte. Nici China, care pare cea mai afectată de deprecierea dolarului, nu are prea multe măsuri de răspuns. Deocamdată, va trebui să folosească sistemul financiar existent. Numai că țările cele mai afectate au început să aibă nu numai reacții, ci chiar mișcări care vorbesc

despre coagularea unor reacții în adevărate strategii de răspuns. Turcia a fost prima țară care a anunțat că va renunța la euro și dolar și va folosi valutele naționale în comerțul cu Iran și China, după ce o mișcare similară a fost luată pe relațiile comerciale cu Rusia. China și Rusia au stabilit recent ca schimburile comerciale dintre cele două țări să se facă în monedele naționale respective („China, Russia Quit Dollar”, *China Daily*, 24 noiembrie 2010, chinadaily.com). Firește, s-a precizat, măsura nu este îndreptată împotriva dolarului, ci urmărește protejarea propriilor economii. O inițiativă similară a avut China în schimburile comerciale cu unele țări din ASEAN. Se vorbește chiar de eforturi făcute de țări producătoare de petrol de a pune capăt folosirii dolarului în comerțul internațional cu țiței.

S-ar putea spune: sunt măsuri luate sub un impuls de moment care nu pot să dureze. Posibil. Simplă „ciocnire a avangardelor”, s-ar putea comenta. Mai curând credem că putem vorbi despre începutul unui adevărat „război al valutelor”. De ce al valutelor? Pentru că ele reprezintă măsura adevărată a forței unei economii. Cum traversăm o perioadă de reasezare a economiei mondiale, care ar putea fi instrumentele cele mai potrivite pentru înfruntare dacă nu valutele? Dacă „citim” situația creată doar ca o simplă ciocnire tactică, atunci ar fi greșit. În spatele valutelor sunt economiile, cu interesele lor, cu nemulțumirile lor, chiar cu aspirațiile lor. Semnificativ în această privință este faptul că reacția cea mai puternică vine din partea economiilor celor mai dinamice ale momentului:

China, Brazilia, Germania, Turcia, Rusia. Reacția are două niveluri: se opune „exportului de deficit”, pe care l-ar prilejui rolul dublu al dolarului și, implicit, sistemului financiar mondial, întemeiat la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial; grăbește crearea unui nou sistem financiar, care să dea expresie actualului raport de forțe. Cum sublinia și Paul Kennedy, „o țară care deține 4,5 procente din populația lumii și 20 de procente din produsul ei nu poate purta la infinit povara ca propria monedă să reprezinte 80 de procente sau chiar și numai 60 de procente din rezervele valutare ale lumii” (Paul Kennedy, „Marching to Different Tunes”, *New York Times*, 26 noiembrie 2010).

Cuvântul-cheie aici este cel de „povară”. Ca să înțelegem mai bine de ce este folosit acest termen, să menționăm că există două niveluri ale analizei. Primul pornește de la „enormul privilegiu” care decurge din dublul statut al dolarului, acela de monedă națională și principala monedă de schimb a lumii. Care aduce avantaje certe SUA. Inclusiv pe acela de a exporta propriile dificultăți. Deocamdată, măsura la care s-a recurs, de a proceda la o infuzie de monedă pe piață, se adresează termenului scurt. Ea va aduce anumite avantaje, dar tot pe termen scurt. Dar pe termen mediu și lung? Noi considerăm că, în această perspectivă, lucrurile stau cu totul diferit. Atât pe plan intern, cât și extern. În primul rând, se prelungește dincolo de limite acceptabile o stare artificială. Nu numai că economia americană nu mai are ponderea de altădată, dar deficitul comercial al SUA devine îngrijorător pentru toți analiștii de profil. El vorbește despre

slăbiciuni economice indubitabile. Și obligă la împrumuturi externe din ce în ce mai mari. Cum remarcau Roger C. Altman și Richard N. Haas, numai costul banilor împrumutați din străinătate se va ridica, în 2020, la 4 procente din PIB-ul american (Roger C. Altman and Richard N. Haas, „American Profligacy and American Power”, *Foreign Affairs*, noiembrie/decembrie 2010); în alți termeni, se va ridica la nivelul cheltuielilor militare ale acestei țări. Or, este greu de presupus că SUA vor putea susține două bugete militare. Pe de altă parte, artificialitatea sistemului financiar actual este exprimată și de faptul că țările emergente împrumută principala putere economică a lumii. Cum remarcau aceiași autori, băncile centrale din aceste țări au adăugat în fiecare din ultimii patru ani o rezervă valutară situată între 700 și 900 de miliarde dolari. Unde orientează ele aceste sume? În principal spre cumpărarea de titluri, bonuri de tezaur ale Trezoreriei americane. Cu alte cuvinte, Statele Unite împrumută cel mai mult, iar țările emergente, cu deosebire China, creditează cel mai mult. O situație care nu poate dura mult.

Cum preciza și Niall Ferguson, acest statut dublu face piața americană să devină foarte tentantă. Ea va fi mereu luată cu asalt de rezervele valutare ale lumii. Baniii ieftini creează tentația confortului. Căruia îi poți rezista un an, un deceniu, dar pe termen lung nimeni nu poate deveni imun. Niall Ferguson spune limpede: „declinul imperiilor începe cu o explozie a datoriei” (Niall Ferguson, *Decline and Fall: When the American Empire Goes, It Is Likely to Go Quickly*, „Foreign Affairs”,

martie/aprilie 2010). Am putea adăuga: imperiile încep să decadă când încep să scadă efortul și încordarea populației; acestea le țin sus. Este adevărat, prin intermediul monedei. Care este însă măsura efortului, a rezultatelor, a încordării. Dacă această perspectivă a impactului pe termen lung nu este sesizată, atunci, mai devreme sau mai târziu, declinul, chiar decăderea devin ireversibile. Mai întâi își face apariția un colaps de încredere și, apoi, unul economic.

Dacă schimbăm perspectiva de analiză, ceea ce este numit „privilegiu enorm” sau „privilegiu incorect” devine o povară din ce în ce mai greu de suportat. Primul răspuns la această situație artificială a sistemului financiar mondial trebuie să vină din partea americană. Problema este că America nu este deloc decisă să formuleze un asemenea răspuns. După rezultatele alegerilor parțiale, cu atât mai puțin. Un gen de blocaj politic este pe cale de a lua naștere, care va accentua dificultățile economice. Cu cât acest răspuns va veni mai târziu, cu atât va fi mai costisitor și cu atât mai mult va afecta aura puterii americane. Furtuna este, deocamdată, în adâncuri. Într-o perioadă nu tocmai îndelungată, va ieși la suprafață. Ceea ce este artificial nu poate dura mult timp.

Decembrie 2010

SEMNALUL SCHENGEN. ÎNCĂ UN PAS SPRE O REALITATE TRISTĂ: „ROMÂNIA ORFANĂ”

Halucinante de-a dreptul au fost pozițiile românești față de propunerea celor doi miniștri de Interne, ai Germaniei și Franței, de amânare a admiterii României și Bulgariei în spațiul Schengen. Atât de surprinzătoare, încât cred că au derutat până și pe cei mai apropiați și mai binevoitori parteneri ai noștri. Noi nu aveam o așteptare pozitivă în legătură cu admiterea noastră în spațiul Schengen, în primăvara acestui an. Vizita cancelarului german, Angela Merkel, la București, atât de scurtă și, totuși, atât de clară prin mesajele transmise, încercarea șefului statului român de a angaja o discuție cu președintele francez într-un context foarte nepotrivit, încercare eșuată, diferite alte mesaje sau frânturi de mesaje compuneau un avertisment destul de clar. Amânarea, indiferent de argumente, era în bună măsură așteptată. Și totuși, reacția Bucureștiului a fost nervoasă, chiar belicoasă; argumentele pe care s-ar fi putut sprijini au fost topite într-o poziție

puțin elaborată și, mai ales, lipsită de stil. Ca să avem un element de comparație, vecinii noștri bulgari au optat pentru un răspuns calm: „Niciun bulgar nu se îndoiește că avem corupție și un sistem judiciar nu prea bun. Reacționăm în mod diferit față de stimații noștri vecini români” a precizat premierul bulgar, deși, nu este nicio îndoială, și la Sofia a fost destul de multă supărare.

Noi am preferat să „ne batem cu pietre”. Prima asemenea poziție a fost exprimată de șeful statului care a subliniat că „România este discriminată” de cele două state europene, că „nu vom accepta” o asemenea „atitudine incorectă” etc. Ne-am întrebat: unde este, totuși, Ministerul de Externe, care să nuanțeze, să facă uz de instrumentele diplomatice dacă nu pentru a pregăti o înțelegere, măcar pentru a nu lăsa să se îndepărteze așa de mult pozițiile exprimate. Nu a trecut mult și titularul portofoliului de Externe a precizat: „Avem două variante: prima ar fi să ne autoculpabilizăm și să intrăm într-o anumită negociere cu cele două țări. Sau putem spune: dragi parteneri europeni, suntem stat membru și ne-am făcut datoria. Dacă vreți să vă faceți și voi datoria, așa cum este scris în Tratatul de aderare a României, sunați-ne!”. Peste câteva zile revine cu alte precizări care vor rămâne cu siguranță în bibliografia gafelor monumentale ale diplomației de la noi și de pe alte meridiane: vom denunța unilateral Mecanismul de Cooperare și Verificare, ne-am putea și noi opune la aderarea Croației. Ulterior, a revenit precizând că România susține aderarea Croației la UE. S-a creat o situație așa de confuză și tensionată, încât șeful statului a simțit nevoia să facă unele precizări: România nu poate denunța Mecanismul de Cooperare și Verificare

(purtătorul de cuvânt al Comisiei Europene făcuse precizarea că „aceasta este o decizie a Comisiei”) și nu va bloca aderarea Croației la UE. În cele din urmă, șeful statului român a ținut să precizeze că banii care erau prevăzuți pentru securizarea frontierelor, peste 200 milioane euro, vor fi reorientați către firmele mici și mijlocii din țară. Întâmplător, de securizarea tehnică a frontierelor se ocupa consorțiul de firme franco-german EADS. Să nu ne batem cu pietre, ci cu bani...

Nu este prima dată când România se află într-o situație asemănătoare. Când a fost să fim primiți în NATO, nu eram cu totul pregătiți. Totuși, un anumit context care ne-a avantajat și, neapărat trebuie adăugat, o angajare politică fără echivoc, un activism diplomatic am spune impresionant au ajutat și au contribuit la admiterea noastră în cea mai importantă organizație de securitate a lumii. Când a fost să fim primiți în Uniunea Europeană, iarăși nu eram bine pregătiți. S-au trecut multe cu vederea și din partea UE, dar, iarăși, partea română a ilustrat multă hotărâre de a recupera rămânerea în urmă, pe care nimeni nu o pune la îndoială, și o capacitate remarcabilă de a angaja forțele politice și persoanele în măsură să contribuie la realizarea unui obiectiv definit de la început ca fiind de importanță națională. În cele din urmă, decizia europeană a fost una politică. Am spune geopolitică. Atât NATO, cât și Uniunea Europeană erau foarte interesate să fie prezente la gurile Dunării. Ce s-a schimbat acum?

În primul rând, contextul. Nu problemele punctuale, nu „condiționalitățile tehnice” au hotărât această poziție, care surprinde Bucureștiul. Uniunea Europeană s-a

schimbat. Sunt alte standarde, alte pretenții, altă severitate. Criza euro a mers până acolo încât specialiști din țări dezvoltate ale UE au pus sub semnul întrebării chiar existența monedei unice. Iar fără moneda unică, existența UE însăși ar fi problematică. După Grecia a venit Irlanda, stă la rând Portugalia și mulți analiști vorbesc despre intrarea iminentă în câmp critic chiar a Spaniei, care are un PIB echivalent cu PIB-urile însumate ale celor trei țări menționate. Sub acest asalt al cererii de lichidități, voci germane au vorbit despre crearea a două zone euro, una beneficiind de un euro puternic, constituită în jurul Germaniei și al țărilor nordice, și alta cu un euro mai slab, în jurul Franței și al țărilor din Sud. În orice caz, pe acest fundal, teoria nucleului dur al Europei, alcătuit din țările cele mai puternice, de fapt membrii fondatori, prinde iar contur. Îngăduința de până acum nu mai poate funcționa. „Notele de plată europene” au devenit frecvente. Că ele pot fi percepute deformat, este o altă discuție. Percepțiile germanilor despre Europa și moneda unică s-au schimbat radical. Poate guvernul acestei țări să nu ia în calcul starea de spirit a propriilor cetățeni atunci când ia decizii importante de politică externă?

Ce s-a mai schimbat? Prestația românească propriu-zisă. Autoritățile noastre nu au sesizat în primul rând schimbarea despre care am vorbit anterior. Și nu s-au pregătit în consecință. Precizăm, este o prefațare din care Uniunea Europeană va ieși reconfigurată. Altminteri, nu va mai putea fi polul de atracție de până acum. În noul context, am continuat să repetăm: „condiționalitățile tehnice” au fost îndeplinite, nu am

receptat corect semnalele care tot veneau, nu am diversificat mijloacele de influențare, nu am făcut din Schengen un obiectiv politic de primă importanță. Am jucat în registrul devenit neîncăpător al „condiționalităților tehnice”. În loc de a ne exprima supărarea, trebuia neapărat să deschidem noi linii de dialog. De când negocierea este echivalată cu autoculpabilizarea? Mai ales că, acum, nu era vorba de o situație la fel de importantă ca atunci când am fost primiți în NATO sau în UE. Interesul major era să se mențină relația, să se demonstreze disponibilitatea pentru dialog și hotărârea de a îndrepta situații care nu ne fac cinste și în legătură cu care Germania și Franța au temeuri reale de îngrijorare. Nu era în primăvară, putea fi negociat un termen pentru toamnă. Acum, ne aflăm în situația bizară de a ne fi deteriorat relațiile și de a nu beneficia nici măcar de un termen precis de aderare.

Întrucât „condiționalitățile tehnice” reprezintă, într-adevăr, o problemă importantă, simțim nevoia să insistăm puțin asupra lor. Da, Tratatul de aderare a României prevede în ceea ce privește acceptarea în spațiul Schengen cerințe de ordin tehnic în măsură să asigure securizarea granițelor. La acest capitol, România și-a îndeplinit în cea mai mare parte obligațiile. Mai mult, ar trebui adăugat, țara noastră a făcut mari eforturi financiare pentru a realiza un asemenea obiectiv. Care, mai ales în condiții de criză, contează foarte mult. Aici este o inconsecvență reală a UE. Situația luminează cum nu se poate mai bine unde duce lipsa de dialog și de negociere. Pentru că noi spunem: am îndeplinit „condiționalitățile tehnice”, „ne-am făcut

datoria”, Germania și Franța prin scrisoarea miniștrilor de Interne atrag atenția asupra „corupției”.

Supralicitarea dotărilor tehnice ni se pare că trădează o sărăcie de abordare. Dacă am rămâne în acest plan al condiționalităților tehnice, atunci ar trebui să remarcăm că acestea nu sunt și nu pot fi decisive în asigurarea securității la granițe. Pentru că dotarea tehnică este folosită tot de către oameni, iar oamenii pot fi corecți sau nu. Nemții care utilizează o asemenea dotare reprezintă factorul decisiv al securizării frontierei de Est a UE. Securizarea granițelor nu este epuizată prin dotarea tehnică. Granița cu Ucraina este corespunzător dotată din punct de vedere tehnic, beneficiază de oameni bine pregătiți, dar aceasta nu exclude contrabanda cu diferite mărfuri sau trecerea ilegală a diverselor persoane. Un punct de sine stătător în rezervele formulate de către partenerii noștri occidentali se referă la acordarea cetățeniei unui număr mare de persoane din Republica Moldova. Măcar aici așteptam ca partea română să înțeleagă lucrurile într-un context mai larg. Măsura acordării în exces a cetățeniei nu știm dacă servește intereselor pe termen lung chiar ale Chișinăului. Și, oricum, ea nu a fost convenită cu Uniunea Europeană. Prin urmare, a recunoaște aceste lucruri și altele nu înseamnă „să ne autoculpabilizăm”, ci pur și simplu să ne privim atent în oglindă. Guvernării noastre au uitat de acest gest elementar. Iar când Europa are obiecții, ne cabrăm automat și chiar așteptăm telefoane de scuze din Occident...

Să facem abstracție de observațiile celor doi miniștri de Interne. Ne simțim nedreptățiți? Nu era cel mai

normal gest ca ministrul nostru de Interne sau cel de Externe să meargă și să discute cu omologii lor din Germania și Franța? Au mers? Din câte știm noi, nu. Intenționează să meargă? Urmează să vedem, dar intuiția ne spune că probabilitatea e mică. De ce nu se întâmplă acest lucru elementar? Nu putem noi răspunde, ci titularii portofoliilor respective. În orice caz, opțiunea pentru declarații „tari” la televizor în dauna acțiunii diplomatice abile, bine dozate și concertate este și neprofesionistă, și contraproductivă. De-abia acum silim cele două țări la reacții care ar putea să nu se limiteze la ceea ce numim admiterea în spațiul Schengen. De-abia acum se poate construi în jurul României o imagine de răceală care poate dura cine știe cât.

În dezbaterea publică din ultima vreme s-a accentuat că suntem membri cu drepturi egale ai aceluiași club politic și, de aceea, nu putem accepta crearea unor „precedente”, în care un stat să arate cu degetul la alt stat; dacă am accepta așa ceva, ne-am dovedi „o națiune de mâna a doua”. Într-adevăr, suntem membru al UE cu drepturi absolut egale. Statutul de prestigiu se construiește însă. Al țărilor, ca și al persoanelor. Mărturisim că și noi suntem atașați ideii de atitudine demnă, dispusă să discute deschis și cu forța argumentului. La limită, am fi suporterii unei atitudini de a „bate cu pumnul în masă”, dacă este nevoie, dacă te simți cu adevărat nedreptățit. Numai că noi nu avem nici pumn, nici masă. Totul este o atitudine arțăgoasă, o mimare a ceea ce numim îndeobște atitudine demnă.

Demnitatea în plan internațional înseamnă în primul rând credibilitate și predictibilitate. Or, tocmai

acestea sunt principalele corigențe ale activității externe a României, care riscă să se cronicizeze, dacă nu chiar să se asocieze cu politica noastră actuală. Aceasta este explicația refuzului, nu condiționalitățile tehnice, repetate până la refuz în ultimele zile. Dacă este vorba să tratăm admiterea în spațiul Schengen în termeni de demnitate, atunci vă propunem să uităm pentru un moment atât argumentele unei părți, cât și ale celeilalte și să decupăm doar șirul reacțiilor românești derulate pe câteva zile. Dumneavoastră considerați că putem vorbi de demnitate când azi spui una, mâine revii, retractezi, pentru ca, după aceea, să mai lovești o dată cu bâta în baltă, spunând, de pildă, că, în fond, nici Marea Britanie nu este membră a acestui spațiu... Nu credeți că și cel mai binevoitor partener ar prefera să treacă pe cealaltă parte a străzii până când noi ne vom hotărî ce vrem cu adevărat?

În ultimele zile, a mai apărut o formulă: „să ne batem până în ultima clipă”. Firește că suntem datori să o facem. Dar ca acest lucru să aibă sens și, eventual, șanse de izbândă ar trebui să știm cum ne-am bătut până acum? Să știm câte vizite speciale a făcut ministrul nostru de Externe omologilor din principalele state europene pe tema aderării la acest spațiu? Câte vizite a făcut șeful statului român în țări importante ale Uniunii pentru a pregăti și netezi decizia din martie? Temerea noastră este că acest comportament din ultimele două săptămâni ne va costa mult și multă vreme. Aventurile verbale din ultimele zile au fost consemnate în marile capitale europene și ele urmează să fie decontate. Ne clădim încet, încet imaginea unui partener „dezagreabil”, cum spunea *Daily Mail*.

Care sunt relațiile României cu partenerul său tradițional, cu Franța, din moment ce chiar Franța se opune admitterii noastre? Cu Parisul pare că am deteriorat relațiile. Cu Germania ținem neapărat să le înrăutățim. La Moscova nu pare să mai avem vreun cuvânt de spus. Atunci, noi, ce carte de politică externă jucăm cu adevărat? Avem din ce în ce mai mult imaginea unei țări care se aseamănă izbitor cu o barcă evoluând la întâmplare, în funcție de cum o bat valurile. Nici discuție de abordare coerentă. De viziune, ce să mai vorbim. Respectul față de noi înșine a fost uitat și ne aducem aminte de el doar în incantații televizate.

Nu ne-am îngrijit nici de o cerință elementară, nu doar a succesului diplomatic, ci a succesului în viața de zi cu zi, aceea de a nu rămâne niciodată singur, de a fi sprijinit, susținut în ceea ce îți propui. Au avut o anumită poziție Franța și Germania? Dar cine a fost de partea noastră? Cine ne-a pledat cauza? După cunoștința noastră, nimeni. Explicația nu este că toată lumea s-a „aliniat în spatele Franței și Germaniei” (cei puternici au și ei adversarii lor), ci că nu s-au putut alinia în spatele României. Pentru că România nu are politică externă cu adevărat. Nu are prietenii. Nu are parteneriate de durată. Dacă putem vorbi de un succes sigur al politicii externe actuale, atunci acela este izolarea crescândă a țării. Îneverdată și de propunerea privind amânarea acceptării noastre în spațiul Schengen.

Ianuarie 2011

ÎN TIMP ȘI ÎN CONTRATIMP CU ISTORIA

Nu de mult, președintele Obama și-a schimbat cea mai mare parte a consilierilor. Presa a vorbit despre o „clintonizare” a echipei lui Obama, prin cooptarea unor colaboratori ai fostului președinte american. Rezultatele acestei mișcări vor putea fi văzute în timp. Deocamdată, avem un semnal, după părerea noastră important. Anume, Mesajul președintelui Obama privind starea națiunii, din 25 ianuarie 2011. Este în acest document ceva care ar trebui să ne atragă în mod special atenția, să ne îndemne să gândim mai mult la situația noastră.

America este confruntată în momentul de față cu două probleme esențiale: rata șomajului, care se menține foarte ridicată (9,4% la sută), și valoarea deficitului, care a consemnat o tendință de descreștere, dar care, din 2015, va începe să crească din nou. Pentru a avea o imagine mai elocventă în această privință, este suficient să menționăm că 40 de cenți din fiecare dolar cheltuit din bani publici sunt împrumutați. Deficitul

comercial se ridică la 4% din PIB-ul american, ceea ce înseamnă echivalentul unui alt buget al Apărării. Or, nicio țară, oricât de puternică, nu își poate permite să susțină două bugete ale Apărării.

Există o vie dispută între democrați și republicani în ceea ce privește prioritatea zero a momentului. Democrații susțin că, neapărat, creșterea locurilor de muncă trebuie să fie privită drept prima țintă. Republicanii consideră că diminuarea deficitului trebuie să reprezinte primul punct al agendei politice. Nu vom intra în această dispută. Fie și pentru că cele două priorități sunt legate: o eventuală descreștere a șomajului nu poate fi realizată în afara unui dinamism economic, a unei reluări a creșterii economice, ceea ce ar putea contribui inclusiv la diminuarea deficitului. În mesajul său, președintele american a vorbit atât despre nevoia vitală a reducerii șomajului, cât și despre cerința imperioasă a descreșterii deficitului comercial al Americii. Accentul nu a fost pus în mod special pe una din aceste probleme – repetăm, foarte importante –, ci pe cu totul altceva. Prioritatea trebuie să fie inovația. Iar inovația este direct determinată de calitatea educației. Indiferent ce perspectivă vom îmbrățișa, avertizează președintele american, până la urmă vom ajunge la aceeași rădăcină comună: pregătirea oamenilor. Prin urmare, de aici trebuie pornit, dacă vom dori o reconstrucție reală și o relansare autentică a economiei americane.

Când vorbim despre viitor, două lucruri sunt de neevitat: viziunea despre acel viitor și mijloacele pentru a-l edifica. Prin vocea sa cea mai autorizată, America

își propune să-și mențină și să-și consolideze statutul de țară-fanion a inovației. Inovația îmbracă și ea forme diverse în funcție de contextul social și tehnologic.

În urmă cu o jumătate de secol, „cucerirea cosmosului” era *challenge*-ul tehnologic al momentului. Sovieticii dețineau deja o victorie prin lansarea primului satelit natural al Pământului, Sputnik. A urmat reacția americană, care s-a focalizat pe „debarcarea pe Lună”. După această străpungere tehnologică, America nu numai că a devansat fosta Uniune Sovietică, dar a declanșat un val de inovații și industrii noi, în domeniul informaticii, calculatoarelor, microbiologiei, care au consacrat SUA drept puterea tehnologică numărul unu a secolului trecut.

Astăzi, e un alt context. Cursa tehnologică are loc în domeniul „industrii verzi”. Acesta este „momentul Sputnik al generației noastre”, după cum afirmă președintele Obama în *Mesajul către națiune*. De aceea, America are nevoie de aceeași încordare, de aceeași intensitate a cercetării pe care le-a consemnat în momentul de vârf al cursei spațiale. Iar administrația Obama se angajează să finanțeze acest adevărat „proiect Apollo al vremurilor noastre”. Bugetul înaintat Congresului dovedește acest lucru. Președintele Americii precizează și câteva jaloane ale acestui efort național. Până în 2015, pe șoselele americane vor circula 1 milion de automobile electrice, iar până în 2035, 80% din producția de energie a țării va fi obținută pe baza utilizării surselor regenerabile. Dacă America simte nevoia să-și reinventeze politica energetică și, odată cu ea, prioritățile în domeniul inovației și cercetării,

într-un cuvânt, să se redefiniească pe sine, cu atât mai mult trebuie să facă acest lucru o țară de dimensiuni mici sau medii.

De 20 de ani tot așteptăm să fie pusă această întrebare cardinală: noi ce vrem să facem cu România, ce viitor încercăm să definim pentru noi și copiii noștri? Orologiul nostru strategic – dacă putem vorbi despre așa ceva în cazul României zilelor noastre – s-a oprit la momentul acceptării în Uniunea Europeană. Noi nu avem o strategie a inovației, nici a cercetării, deși trăim într-o epocă a inovației și tehnologiei moderne. Nu discutăm nici ce facem cu agricultura, cu ceea ce a mai rămas din industrie, nici ce facem cu infrastructura. În ultima vreme apar niște concepte speciale în legătură cu turismul. Numai că turismul este o consecință a domeniilor menționate mai sus. Poți să ai turism fără infrastructură modernă sau fără agricultură?

Ținem să mai subliniem un lucru în acest context. Se vorbește mult și la noi despre șomaj și crearea de noi locuri de muncă. Adesea întâlnim afirmația: „e un obiectiv social-democrat”. Nu, nivelul șomajului este un indicator expresiv al participării unei țări la cursa tehnologică și economică globală. Numărul locurilor de muncă se împarte după performanțele țării, atractivitatea sa pentru capitalul străin și, nu în ultimul rând, după capacitatea sa de inovare. Inovația înseamnă implicit noi locuri de muncă. Există o competiție pentru locuri de muncă, o competiție care nu este decât o altă fațetă a celei economice. Numărul de locuri de muncă este cea mai crudă evaluare a succesului unei strategii naționale de dezvoltare.

În spatele cursei pentru inovație este o altă cursă, care garantează, de fapt, succesul primei: competiția pentru sistemul educativ cel mai bun. Dacă vorbim de inovație, de cercetare, de performanță în general, atunci numitorul lor comun e reprezentat de calitatea educației. Președintele Obama o spune limpede: „dacă vrem să câștigăm bătălia pentru viitor, dacă vrem ca inovația să producă locuri de muncă în America și nu în țările de peste mări, atunci trebuie să câștigăm, de asemenea, cursa pentru educarea copiilor noștri”.

Afirmația poate să surprindă. Cum America, America celor mai prestigioase universități, a unor colegii și ele faimoase are îndoieli cu privire la propria performanță educativă? Da, pentru că în sistemul de educație american și-au făcut apariția sincope reale. În primul rând, în ceea ce privește pregătirea în domeniul matematicii și al științelor exacte în general, unde America „a rămas în urma altor națiuni”. Dacă avem în vedere numărul studenților care obțin o diplomă de facultate, raportat la totalul populației, SUA e de abia pe locul 9 în lume. Și aceasta în condițiile în care, peste 10 ani, jumătate din locurile de muncă nou create vor solicita o pregătire mai înaltă decât cea specifică absolvenților unui liceu.

Ceea ce impresionează nu e doar examinarea realistă a situației, ci și precizarea unor mijloace pentru ridicarea educației la rang de prioritate națională. În primul rând, pregătirea în următorii 10 ani a unui număr de 100.000 de cadre didactice noi, specializate în domeniul științei, tehnologiei, ingineriei și matematicii. Banii trebuie să reflecte performanța; prin

urmare, îndemnul președintelui american este de „a-i răsplăti pe profesorii buni și de a nu mai găsi scuze pentru cei slabi”. Dacă e prioritară, atunci educația trebuie să se bucure de o finanțare prioritară. Iată o afirmație care avertizează asupra costurilor pe care le implică tentația de a ieși din criză diminuând cheltuielile pentru educație: „a reduce deficitul prin tăierea investițiilor în inovație și educație e ca și când ai încerca să reduci din greutatea unui avion renunțând la motor. Aceasta îți poate induce sentimentul că te vei ridica, dar până la prăbușire nu mai este mult”.

Citind acest adevărat proiect de viitor al Americii privind rolul inovației și educației și legătura organică dintre ele, gândul ne-a dus la Legea Educației, adoptată recent în România. O comparație s-a impus dincolo de voința noastră. Nu facem parte dintre cei care consideră că este o „lege catastrofală”. Am spus, repetăm și acum, că ea are părți care fixează priorități demne de atenția noastră; excepție face imprecizia alarmantă a unor prevederi. Într-un articol se afirmă ceva, pentru ca, peste numai câteva pagini, un alt articol să sublinieze contrariul primei prevederi; ceea ce e problematic pentru condiția intelectuală a unei legi, pentru nevoia de claritate.

Mărturisim, am avut o strângere de inimă când am citit următoarea afirmație a președintelui american: reforma în educație nu e doar o problemă de mandat, ci reprezintă suma experienței profesorilor, educatorilor și comunităților din educație. Ca o reglementare să fie aplicată de toată lumea, ea trebuie asumată de către toată lumea. Iar pentru aceasta, se cere mai

întâi dezbătută de către toți participanții la actul educației: părinți, dascăli, elevi, absolvenți, beneficiari. După părerea noastră, în România, cea mai importantă lege după Constituție, Legea Educației, a fost sumară și incomplet dezbătută.

Nu reamintim nevoia de dialog doar pentru a avea o observație în plus. Prin intermediul dialogului pentru educație deschidem o altă dezbatere privitoare la viitorul nostru. Un proiect solid despre educație și calitatea sa este, implicit, un proiect despre viitor. Aceasta e o definiție scurtă a educației: activitatea care pregătește oameni pentru cerințele zilei de mâine. Dar care sunt aceste cerințe în România? Nimeni nu știe cu precizie, pentru că ele nu pot fi configurate decât pe bază de dialog și dezbatere. Nu e o condiție, ci o pre-condiție ca un proiect educațional să „însuneze experiența acumulată în sistem și să arate disponibilitatea de a pune la un loc toată priceperea specialiștilor din educație”. Cum sublinia președintele american, educația înseamnă viitor, iar „viitorul depinde de capacitatea noastră de a lucra împreună”.

Mai e ceva foarte instructiv. Dacă educația înseamnă viitorul – și înseamnă! –, dacă viitorul nu poate fi construit decât împreună – și nu poate, cel puțin dacă vorbim de o viață democratică! –, nu înseamnă oare că disponibilitatea noastră de a avea un viitor împreună scade alarmant? Disputele sunt binevenite, necesare chiar. Când ele afectează această disponibilitate, atunci un semn rău apare la orizont. Pentru că viitorul nu e un dar, ci o realizare care presupune un efort comun asumat și cadentat.

În discursul său, președintele Obama vorbește despre doi actori principali ai procesului de educație: profesorul și elevul, respectiv studentul. Înainte de a discuta despre elev, șeful administrației americane vorbește despre rolul dascălilor: „succesul unui copil vine de la cel care stă în fața clasei”. Așa a gândit și Spiru Haret: trebuie început cu profesorul, pentru că el garantează calitatea actului educativ. Nu se poate concepe o activitate educativă performantă fără dascăli competenți și dăruți. În afara acestei condiții esențiale, nimic semnificativ nu se poate face în activitatea educativă.

Oficialii noștri vorbesc despre „educația centrată pe elev”. Dar cine o centrează? O reglementare sau cel care stă în fața clasei? Președintele Obama vorbește și el despre „ce e cel mai bine pentru copiii noștri”. Dar niciodată nu separă succesul elevului (studentului) de calitatea prestației dascălului. A separa acest binom natural accentuând „focalizarea pe elev” nu e altceva decât o ipostază a populismului în activitatea educativă.

Februarie 2011

DORUL EUROPEI DE KOHLE ȘI MITTERRAND

Criza financiară care a zguduit lumea în ultimii ani părea că va avea cel mai mic impact asupra Uniunii Europene. Astăzi, suntem în măsură să spunem că poate cel mai important impact se exercită chiar asupra Europei. De ce? Pentru că a surprins-o în plin proces de reconfigurare și promovând o politică laxă în domeniul financiar. Rezultatele nu au întârziat să apară. Primul a fost că Uniunea nu a reacționat ca Uniune în fața crizei. Au reacționat țările Uniunii, dar nu Uniunea. Într-un fel s-a reacționat în Franța, în alt fel în Germania sau în orice țară a Uniunii. Criza a pus în lumină o problemă de *leadership* la nivel european. Nu este rău că s-a reacționat la nivelul diferitelor țări. Aici avem în vedere reacția comună, care s-a dovedit slabă și puțin consistentă. De pildă, America a lansat un program de investiții de cca 700 de miliarde de dolari, China de aproape 600 de miliarde, menite să stimuleze activitatea economică și să grăbească procesul de relansare. La nivelul Uniunii, nu avem de-a

face cu așa ceva. Judecând în termenii dominantelor și tendințelor europene, putem spune că prima parte a crizei nu a prilejuit o reafirmare a spiritului de solidaritate în Europa, ci mai curând o retragere în granițele naționale, o accentuare a preocupărilor fiecărei națiuni de a face față provocărilor crizei și de a depăși situația creată. Pe măsură ce diferite țări arătau slăbiciuni de fond în domeniul financiar-bancar, preocupările au început să se concentreze deopotrivă și la nivel european, la nivelul Uniunii. Acesta este traseul atitudinii oficiale.

Startul real al preocupărilor la nivelul Uniunii a fost declanșat de izbucnirea crizei în Grecia și, apoi, în Irlanda. Care a arătat limpede că este nevoie de „mai multă Europă”. Că focalizarea atenției doar la nivel național începe să devină de-a dreptul contraproductivă. În acest context, s-a creat un organism, Fondul European pentru Stabilizare Financiară (European Financial Stabilization Fund – EFSF), ca formulă de sprijin pentru țările aflate în dificultate. În mai anul trecut, cum menționează și revista *The Economist* („Hopes raised, punched pulled”, *The Economist*, 12 februarie 2011) s-a vorbit de o sumă de 750 de miliarde de euro, care să fie la dispoziția noului organism. După ce a fost ajutată Grecia, a apărut și Irlanda cu o solicitare financiară de peste 80 de miliarde. Iar EFSF a descoperit că sumele de care dispune în mod real sunt cu totul neîndestulătoare. S-a apelat la fondurile de pe piață (5 miliarde, din care în Irlanda nu au ajuns decât 3,6 miliarde). În fața acestor solicitări, Germania, principalul contributor, a început să dea semne de

nemulțumire. Mai ales sub presiunea propriilor alegători (în momentul de vârf al crizei financiare din Grecia, 79% dintre germani erau de acord cu excluderea acestei țări din zona euro). Când a izbucnit criza financiară și în Irlanda, opiniile s-au mai redistribuit și, în orice caz, a ieșit la iveală faptul că era vorba despre o problemă europeană care trebuia abordată în termeni realiști. Mai ales că la orizont se contura spectrul unor crize similare în țări precum Portugalia, Spania (surse de specialitate vorbesc și despre Belgia sau chiar Italia, deci despre țări aflate în *hardcore*-ul Uniunii).

Problema nu mai era doar aceea a procurării banilor pentru a stinge „incendiile financiare” din statele confruntate cu probleme de lichidități, ci mai ales de a preveni asemenea fenomene, de a formula un răspuns coerent la nivel european, care să precizeze atât modalitățile de ajutorare a statelor confruntate cu dificultăți, dar și obligațiile acestora de a respecta cu strictețe o serie de cerințe în domeniul economic și financiar. Bani ar putea fi procurați, dar nimeni pe această lume nu împrumută fără condiții și fără a cerceta capacitatea celui care împrumută de a putea returna banii. Cum principalul contributor este Germania, această țară a fost și cea mai decisă în a sublinia obligațiile respectivelor state, nevoia aplicării unor măsuri comune de disciplină financiară. Bani contra disciplină financiară (germană), așa ar putea fi sintetizată esența preocupărilor economice europene din ultimele luni. Germania a fost principalul susținător al noii viziuni. Dar ea nu o putea impune singură. Franța și Germania și-au dat mâna pentru a lansa ceea ce se

numește *Pactul de competitivitate*. De fapt, o nouă orientare în politica economică și financiară a Uniunii.

Este momentul să precizăm care sunt principalele măsuri cuprinse în acest Pact. Este vorba despre un program în șase puncte. El prevede mai întâi armonizarea sistemului de impozitare a corporațiilor, astfel încât să se evite practicarea unor taxe avantajoase de către unele state pentru a atrage companiile străine. Deci, în zona euro, toate statele vor avea politici comune de impozitare a veniturilor obținute de companiile străine. Un punct distinct al *Pactului* este reprezentat de creșterea vârstei de pensionare la 67 de ani; pentru Europa, care consemnează un declin demografic constant, măsura este menită să compenseze deficitul de forță de muncă de pe piață și să valorifice experiența și calificarea propriei populații. *Pactul de competitivitate* interzice, de asemenea, indexarea salariilor cu nivelul prețurilor. Pentru a menține sănătatea unei economii și a preveni instalarea inflației, salariul va trebui indexat cu nivelul productivității, cu rezultatele și performanța activității economice și nu cu nivelul prețurilor. Noul document propune și modificarea prevederilor constituționale, astfel încât să se limiteze nivelul de îndatorare publică. Bugetele naționale vor trebui avizate la Bruxelles, înainte de a fi aprobate de către parlamentele fiecărei țări. Vom reveni asupra acestui punct, central după opinia noastră, a cărui nesocotire a creat vulnerabilitățile financiare ale unor țări. În sprijinul creșterii mobilității forței de muncă și a valorificării ei cât mai eficiente, se prevede ca o măsură de sine stătătoare armonizarea și recunoașterea diplomelor și calificărilor

la nivelul zonei euro; în sfârșit, *Pactul de competitivitate* solicită crearea unor sisteme de management al riscurilor pentru băncile aflate în dificultate. Este, după opinia multor specialiști, și cel mai dificil punct al *Pactului*, chiar dacă el este vag formulat. Nu știm dacă pentru a menaja sensibilitățile sistemului bancar sau pentru că nu există o viziune clară privind reformarea acestui sistem. Ne urmărește în acest context titlul unui editorial din „Financial Times”: *Europe is planning to solve the wrong crisis*. Materialul sugera că principala problemă a Europei, ca și a SUA, este reglementarea sistemului bancar. În America, lucrul acesta este pe cale de a se îndeplini, pe când Europa evită să atace în mod frontal subiectul și atunci se refugiază în probleme de competitivitate, de vârstă de pensionare etc.

Pactul de competitivitate urmează să fie discutat la *summit*-ul european prevăzut a avea loc la mijlocul lunii martie. Cu acest prilej, el va cunoaște, probabil, unele modificări și nuanțări. Dacă ar fi să ne referim la impozitarea unică a veniturilor companiilor străine, aici totul depinde de nivelul impozitării. Dacă el va fi foarte înalt, va văduvi Europa de multe investiții străine. Apoi, sunt țări, care, prin anumite taxe preferențiale și facilități fiscale, speră să atragă capitalul străin. Condițiile din Germania, de pildă, nu sunt aceleași ca în Grecia sau în Irlanda. O egalizare totală fără nicio posibilitate de diferențiere va putea fi greu de acceptat, mai ales de către țările confruntate cu dificultăți. Sunt alte măsuri care vor rămâne în forma actuală. De pildă, cea care leagă creșterea salariilor de rezultate și nu de evoluția prețurilor. Germania va fi neînduplecată în această

privință. Pe tot parcursul actualei crize, ea nu a mărit salariile, deși prețurile au urcat. Specialiștii spun că ritmul de creștere consemnat de această țară anul trecut (3,6%, cel mai mare din ultimii 20 de ani) se explică și prin această politică economică.

Așa cum, credem noi, va rămâne nemodificată și măsura care prevede o limită a îndatorării publice. Datoria publică este hrănită de un buget dezechilibrat, un buget în care nivelul cheltuielilor îl depășește pe cel al veniturilor. De aceea, prima problemă este echilibrarea bugetului. Să presupunem că o țară face eforturi și realizează acest lucru. Problema este cât de mare va fi povara datoriei, măsurată prin ponderea pe care o deține în cadrul GDP, atunci când bugetul se stabilizează. Criza pe care a traversat-o Grecia a presupus un mare sprijin financiar din exterior și la dobânzi rezonabile, pentru a ușura refacerea. Dar nivelul de îndatorare nu s-a oprit în acel moment, ci a continuat să crească. Așa se face că, dacă, în 2010, nivelul de îndatorare se ridică la 140% din GDP, în 2015 el va atinge 165%. Sunt cinci ani de tăiere a cheltuielilor, de creștere a taxelor, de economii pe toate planurile, pentru a atinge primul surplus bugetar, proiectat a se realiza în acel an. Prin urmare, eforturile de echilibrare a bugetului nu se încheie, ci cunosc o nouă încordare în momentul în care se primesc împrumuturile. În același an, 2015, raportul dintre mărimea datoriei și GDP va fi de 125% în Irlanda, iar în Portugalia de 100% („Bite the Bullet”, *The Economist*, 15 ianuarie 2011). Am insistat asupra acestor lucruri spre a arăta că fixarea unei limite a cheltuielilor este necesară. Tentația consumului,

a creșterii cheltuielilor publice, este mare. Un împrumut este îmbietor când îl faci, dar este greu suportabil când trebuie să-l plătești. Odată instalate, dezechilibrele bugetare sunt foarte greu de lichidat. Când ele iau proporții, pot transforma economiile multor țări în adevărate „găuri negre” financiare. Dacă putem vorbi de o surpriză, atunci ea se referă la faptul că Europa face această „descoperire” sub presiunea crizei. Deși proporțiile deficitelor și ale datoriilor publice erau evidente cu mult înainte.

La prima vedere, *Pactul de competitivitate* pare o sumă de măsuri și mecanisme tehnice. În realitate, el este hrănit de o viziune privind viitorul Europei și capacitatea ei de a face față cursei pentru putere la nivel global. De aceea, dimensiunea strategică și consecințele la nivelul ansamblului european nu trebuie să scape. Uniunea este la un moment de răscruce. Criza a forțat cele 17 țări ale zonei euro să mai cedeze o parte din suveranitatea lor, cedare de neconceput doar cu câțiva ani înainte. Aprobarea bugetului național, din punctul de vedere al echilibrelor sale mari, mai întâi la nivel european, este o asemenea prevedere. Măsurile pot fi dureroase, generatoare de disconforturi reale, dar ele sunt necesare. Uniunea va evolua ca pol de putere mondial numai dacă se va adânci integrarea dintre țările care o compun. Din acest punct de vedere, prevederile *Pactului* nu vin prea devreme, ci prea târziu. Era evident pentru oricine că Uniunea are nevoie de un *leadership* puternic, era evident că nu se poate construi ceva durabil fără o disciplină economică și financiară fermă.

Nu putem omite faptul că, deocamdată cel puțin, integrarea despre care am vorbit are loc la nivelul zonei euro. Există riscul apariției unei „uniuni în cadrul Uniunii”. Va crește numărul celor 17 țări care compun această zonă? El va putea crește, dar din ce în ce mai dificil. Marea Britanie și Cehia au declarat că nu vor să se integreze respectivei zone. Alte țări doresc să semneze mâine *Pactul de competitivitate*, dar nu îndeplinesc standardele presupuse de zona euro. Consecința politică evidentă este că, în perioada următoare, Europa va avea cel puțin două viteze, dacă nu chiar trei. Într-un fel sau altul, Europa cu mai multe viteze de înaintare devine o realitate. Pentru viața și funcționalitatea Uniunii, pentru prestigiul și imaginea ei, aceasta este o problemă de prim ordin.

Există semnale venite de pe alte continente care transmit o îngrijorare reală în ceea ce privește evoluția și viitorul Uniunii. De pildă, politologul american Charles Kupchan declară limpede: „Uniunea Europeană moare; nu este vorba despre o moarte subită sau dramatică, ci una care se petrece atât de lent, dar atât de sigur, încât, într-o bună zi, ne vom uita peste Atlantic și vom realiza că proiectul integrării europene – pe care l-am considerat de la sine înțeles în ultimul deceniu – pur și simplu nu mai există” („As nationalism rises, will the European Union fall?”, *Washington Post*, 29 august 2010).

Despre un declin relativ al Uniunii putem vorbi. El se explică și prin descreșterea demografică, și prin fărâmițarea eforturilor de cercetare, prin multe alte cauze. Este o discuție de sine stătătoare. Nu putem să nu ne exprimăm acordul cu autorul american, care

sesizează că una din explicațiile majore este acest permanent balans între național și european, această indecizie prelungită care devine contraproductivă și care ia din ce în ce mai pregnant forma unui tip de „renaționalizare a vieții politice”:

pentru mulți dintre europeni, binele comun nu pare să mai conteze atât de mult; aceștia se întrebă dacă Uniunea le aduce ceva și dacă merită tot efortul. Aceste tendințe, dacă vor continua, ar putea compromite una dintre realizările cel mai semnificative și mai puțin probabile ale secolului XX: o Europă integrată, pașnică și dornică să își proiecteze puterea ca un ansamblu coeziv.

Rezultatul ar fi (re)apariția unor națiuni individuale, „condamnate la irelevanță geopolitică”.

Europa are nevoie, spune politologul american, de o nouă generație de lideri de talia lui Jean Monnet, Robert Schuman sau Konrad Adenauer, care să dea un nou suflu unui proiect „pe cale de a expira”. Că are nevoie de lideri de anvergură, nu este de tăgăduit. Numele menționate de Kuchman sunt părinții întemeietori ai Uniunii. Noi am merge mai aproape, la începutul anilor '90, când Europa s-a „recreat” într-un context cu totul nou. Astăzi, avem nevoie de o recreare, pentru că suntem confrunțați cu o situație absolut specială. În noul context, figurile lui Mitterrand și Kohl sunt pilduitoare. Ei au așezat Uniunea pe o direcție de integrare reală. Moneda unică a reprezentat măsura cea mai expresivă a noului stadiu de integrare. Și să nu uităm la ce a renunțat Kohl, la marca germană, la emblema Germaniei moderne.

Criza a făcut ceea ce nu a făcut un car de dezbateri anterioare. Criza a obligat Europa să ia în calcul o politică financiară și bancară comună, o strategie în acest domeniu fundamental pentru orice societate. Criza a preluat rolul pe care trebuia să-l exercite voința politică a comunității europene. Care slăbise vizibil în ultima vreme. De la înființarea monedei unice, din timpul în care figurile europene de prim plan erau François Mitterrand și Helmut Kohl, liderii sub care s-a introdus moneda unică, această voință politică slăbise mult. Dovada cea mai elocventă este faptul că Uniunea Europeană s-a oprit în fața elaborării unei strategii energetice unitare. Care ar fi însemnat corespondentul monedei unice în viața economică. Ceea ce nu au făcut politicienii, a făcut criza. În orice caz, criza a arătat că balansul permanent între național și european poate deveni contraproductiv. Nu spunem că acum trebuie neglijat naționalul pentru ca eforturile să fie concentrate doar la nivel european. Sănătatea economică a fiecărei țări conferă putere Uniunii în ansamblu. Numai că sincopa la nivelul ansamblului poate greva evoluția la nivelul tuturor țărilor membre. Criza a evidențiat că adevărata prioritate a momentului este reconstrucția la nivel european. Pe care politicienii au tot amânat-o, dacă nu chiar au neglijat-o. Criza face acum ceea ce au făcut Kohl și Mitterrand la timpul lor.

Martie 2011

CAPITALISM CONTRA CAPITALISM – FMI-ZAREA EUROPEI

Cu un an înainte de izbucnirea crizei, FMI era un organism practic fără activitate. Istoria îl împinsese pe o poziție cu totul marginală. Misiunile sale în diferite regiuni ale lumii poate fuseseră oportune, dar percepția era una de respingere. Atât de puternic era acest sentiment, încât încheierea misiunilor sale în diferite țări sau regiuni era considerată și ca o „eliberare”. Din America de Sud, unde avusese cu mai mulți ani în urmă o activitate susținută, fusese respins, dacă nu chiar alungat. A intervenit, apoi, în 1997–1998, „gripa asiatică”, iar țările asiatice au fost nu supărate, ci pornite când și-au dat seama de consecințele împrumutului de la FMI. A fost o mobilizare de resurse cum numai asiaticii pot să realizeze pentru ca banii împrumutați să fie cât mai curând returnați, iar respectivele țări să se elibereze de condițiile impuse de către Fond. Au discutat chiar să creeze un FMI asiatic, un organism financiar care să intervină, să sprijine țările aflate în dificultate, dar fără restricțiile pe care le

impunea FMI. Ultima „partitură” a fost executată în fostele țări socialiste din estul și centrul Europei, pe perioada tranziției. FMI acorda, pe vremea aceea, „note”. Un împrumut din partea FMI, cu o valoare mai mult simbolică, însemna un gen de „pașaport” pentru accesul la diferite bănci internaționale. Unele țări au renunțat mai devreme la împrumuturile de la FMI, altele mai târziu. Dar, pe măsură ce tranziția se încheia, lua sfârșit și activitatea FMI în regiune. Acum aproximativ patru ani, în 2007, rolul internațional al FMI se cam încheiase.

În ultimii doi ani, FMI-ul a renăscut. Nu pe pământ sud-american, nici asiatic, ci european. În toate împrumuturile contractate de state europene, din interiorul zonei euro sau din afara ei, FMI este implicat în proporții diferite. Este un organism financiar care vine cu bani, ar putea veni replica. Într-adevăr, mai ales că multe țări din Europa au nevoie de bani. Dar FMI vine și cu condiții. Și tocmai condițiile sale au constituit de-a lungul vremii mărul discordiei, sursa unor discuții aprinse chiar între specialiști. S-au schimbat aceste condiții acum, ce formă îmbracă ele? Sunt lucruri care trebuie discutate cât mai deschis.

De pildă, Grecia a beneficiat de un sprijin financiar din partea țărilor care aparțin zonei euro în valoare de 80 miliarde euro. În același timp, această țară a mai contractat un împrumut de 30 miliarde de la FMI. Tot ca o măsură de sprijin este și faptul că perioada de maturizare a împrumutului a fost mărită de la 3 la 7,5 ani. Care este prețul plătit de Grecia? În afara serviciului datoriei, această țară a trebuit să se angajeze în

privatizarea unor active publice în valoare de 50 miliarde euro. Repetăm, 50 miliarde euro! Nu-și va vinde insulele, cum a sugerat revista germană *Bild*, dar cu siguranță statul grec va rămâne cu foarte puține active publice. Un specialist pe care l-am consultat în legătură cu această problemă mi-a răspuns frust: „vor fi proprietăți vândute aproape gratis. Cine le va cumpăra? Marele capital”. E un lucru care nu poate fi neglijat. Dar mai rămâne ceva, care, în opinia noastră, este cel puțin la fel de important. Ceva nemărturisit, dar esențial: credința că proprietatea privată are o superioritate intrinsecă, în comparație cu cea publică, și dorința de a reduce din puterea statului. De unde vine această preocupare pentru „unidimensionalizarea” proprietății? Cum să explicăm faptul că în schimbul unui împrumut – mare, este adevărat – se impun condiții privind transformarea naturii proprietății? Există o ierarhie între cele două tipuri principale de proprietate? Statul este puternic și prin proprietățile, prin instrumentele de care dispune. Fără proprietăți, statul devine responsabil doar cu taxele. Când te împrumuți, taxele se ridică în mod automat. Nemulțumirea este direcționată către stat, către cel care mărește taxele. Cauzele adevărate se pierd în negura timpului, iar cetățeanul obișnuit se pornește împotriva celui care, la un moment dat, trebuie să facă față unei situații dificile: stat sau om politic aflat la putere.

Ar mai trebui adăugat un fapt, dimpreună cu semnificația sa. Bun, bun, dar statul grec avea deficite bugetare, a încălcat prevederea europeană ca deficitul să nu depășească 3 procente din buget, iar el a ajuns

la 9 procente, chiar mai mult, și astfel a acumulat o datorie publică monstruoasă. De acord, dar nu ar fi cazul să ne întrebăm și cine finanța aceste deficite? Și atunci descoperim faptul că deficitele respective erau finanțate, cu preponderență, de către bănci franceze și germane. Oare să fie și aceasta o explicație de ce organismele europene nu au intervenit la timp pentru a preveni creșterea deficitului și a datoriei publice grecești? De ce nu s-au alarmat la timp că Grecia a depășit cu mult cele trei procente? Acum statul grec se împrumută, iar acest împrumut poartă o denumire nouă: „datorii suverane”. Deci datorii făcute de către stat și plătite de către fiecare membru al comunității naționale respective. Cui este dator statul grec? Băncilor de care aminteam.

Să trecem acum în perimetrul irlandez. Acolo, criza a izbucnit chiar în domeniul bancar. Băncile irlandeze dețineau un capital mult mai mare decât se putea aprecia. De unde venea acest capital? Nu numai din resurse autohtone, ci și din Franța și Germania. De ce migrase aici? Pentru că Irlanda era „tigrul Europei”, înregistra ritmuri impresionante de dezvoltare, iar capitalul străin este mereu în mișcare după câștig. A intervenit criza. Iar Irlanda a avut nevoie de un pachet de salvare. Oferit de către organismele financiare europene și de către FMI. Cui este oferit împrumutul? Statului irlandez (datorii suverane). Unde merg acești bani? La băncile care au declanșat criza, dintre care multe funcționează cu capital german și francez. Și aici, ca și în cazul Greciei, interesante sunt condițiile împrumutului. Economia irlandeză a prosperat în principal

pentru că a practicat taxe mici pentru corporațiile care veneau să investească. Condiția împrumutului: Irlanda să practice aceleași taxe aplicate pe toată întinderea zonei euro. Ceea ce înseamnă amputarea principalei surse de redresare. La toate acestea, se adaugă și mărirea costului propriu-zis al împrumuturilor, cu trei procente mai mare decât costul pieței („Tax torment”, *The Economist*, 19 martie 2011). Ceea ce afundă economiile respective și mai mult în necazuri economice și întârzie, oricum, relansarea.

Probabil că fostul prim-ministru al Portugaliei a avut în vedere toate acestea când a avertizat că „un pachet de salvare FMI/UE va aduce măsuri și mai dure decât acelea pe care tocmai le prezentase legislativului” („The Next Domino”, *The Economist*, 26 martie 2011). Declarația a fost făcută imediat după ce al patrulea pachet de măsuri de austeritate propuse a fost respins de către Parlament, respingere care a și atras demisia Cabinetului. Firește că totul trebuie judecat într-un context anume. Suntem tentați să credem că măsurile de austeritate propuse de către fostul prim-ministru nu erau atât de dure; de pildă, potrivit acestora, pensiile care treceau de 1.500 de euro pe lună ar fi trebuit impozitate cu 10%. Vom vedea în ce va consta pachetul de salvare pentru Portugalia, despre care se vorbește din ce în ce mai mult și, mai ales, de ce condiții va fi însoțit. În orice caz, el se va ridica la o sumă undeva între 75 și 90 miliarde euro. Mai întâi, urmează să se desfășoare alegerile (probabil în iunie) și, apoi, se vor discuta mărirea și termenii împrumutului. Astfel, se va preveni situația din Irlanda, unde un guvern nou

duce la îndeplinire condițiile negociate de cabinetul care tocmai și-a încheiat mandatul. De remarcat că împrumutul este deja pregătit. Cercurile financiare declară că se așteptau la așa ceva. Nu spun dacă l-au și dorit, dar, judecând după febrilitatea cu care au reacționat, nu există dubiu. Numai fostul guvern Socrates a continuat să spera că va putea evita un ajutor extern. Unii specialiști declară că împrumutul este grăbit și de către investitorii și de către bancherii portughezi. De ce? Într-adevăr, anumiți indicatori care măsoară încrederea în economia portugheză au crescut după anunțarea împrumutului. Să vedem cum vor evolua lucrurile în perspectivă. Un împrumut este bun când îl iei și amar când trebuie să-l returnezi. Nu știm dacă premierul Socrates a fost sau nu realist în tentativa de a ieși din dificultăți prin forțe proprii; instinctiv, suntem tentați să-i dăm dreptate, chiar dacă viața, pentru moment, l-a contrazis. Ceea ce spun piețele financiare este una, ce va arăta viața, în continuare, este cu totul altceva.

Revenim în România. Aici, câteva puncte în politica financiară a țării sunt nu numai preocupante, ci chiar obsesive. După datoria contractată și plătită înainte de 1989, se adoptase o hotărâre ca România să nu mai apeleze la împrumuturi externe. Noi nu discutăm justetea hotărârii, ci faptul că imediat după revoluție hotărârea respectivă a fost anulată. Deși nu se punea în niciun fel problema unui împrumut. Deși în visterie erau sume frumoase. Atunci, de ce? În acest răspuns grăbit, era cuprins un mesaj de tipul: „uite, noi ne oferim încă de pe acum...”.

Când te împrumuți, o faci pentru ceva anume. Să-ți cumperi o casă, să demarezi o investiție etc. Pentru care nu ai bani destui. De ce ne-am împrumutat noi, cu doi ani în urmă, de 20 miliarde de euro? Ce s-a realizat în urma acestui împrumut? Ați văzut o întreprindere, un cartier de locuințe măcar ridicate cu acești bani? Când se ridică public întrebarea, răspunsul vine și el prea repede ca să nu te gândești că a fost pregătit dinainte: banii sunt la BNR. Dumneavoastră știți pe cineva care face un împrumut mare ca să depună în bancă suma de bani astfel obținută? Explicația comună: se menține cursul leului. Adevărat, dar cu totul incomplet. O parte din bani – spun specialiștii – a fost folosită pentru a putea fi eliberate o parte din sumele de bani pe care băncile comerciale din România erau obligate să le depună la Banca Națională. Cu alte cuvinte, ne-am împrumutat pentru bănci. Dar banii îi dăm fiecare din noi. Când faci „o datorie suverană”, ea trebuie discutată și aprobată de către organisme suverane. Care organism suveran a decis contractarea împrumutului și scopul acestuia? Singura instituție în măsură să decidă acest lucru este Parlamentul. Cunoașteți vreo discuție în Parlament în legătură cu această problemă, care va marca puternic viitorul României? Noi nu. Îmi amintesc că, la începutul anilor '90, când s-a contractat primul împrumut de la FMI în valoare de 50 milioane dolari, a existat o negociere strânsă, cu multe condiții, cu precauții greu de imaginat. Acum, parcă FMI ul ne ruga să luăm o sumă de 40 de ori mai mare.

Întrebările se adună, se învâlmășesc în minte și mai mult îngreunează decât ușurează frântura de răspuns

la care aspirăm. În orice caz, câteva lucruri se conturează într-un fel greu de contestat. De ce Banca Centrală Europeană acordă împrumuturi împreună cu FMI? Probabil că există mai multe răspunsuri. Noi insistăm asupra unui aspect: banii vin din ambele surse, condițiile numai dintr-una. BCE, organismul financiar central al Uniunii, a făcut un transfer de condiții de la FMI sau, în cel mai bun caz, se ascunde după condițiile pe care întotdeauna le pune FMI, condiții care l-au consacrat ca un organism puțin îndrăgit oriunde în lume. Numai că aici este vorba despre țări europene, țări din zona euro chiar. Care este interesul BCE să îngreuneze relansarea? Pentru că, oriunde a fost, FMI-ul poate a contribuit la o însănătoșire bugetară, dar nu la o relansare economică autentică. Cel puțin așa spun specialiștii, într-o cvasiunanimitate.

Adevărul este că această colaborare între BCE și FMI prilejuiește și un transfer de politici. Sumele venite de la FMI sunt însoțite de viziunile neoconservatorismului neoliberal care a dominat America ultimilor decenii. Și care, în ultimă instanță, a condus la criza din care ne smulgem atât de greu. Se extinde din ce în ce mai vizibil și în Europa ideea unei atotputerniciei a piețelor și a capacității acestora de a regla și chiar de a governa. Prinde din ce în ce mai mult și în Europa ideea că statul trebuie să aibă o putere și o influență cât mai limitate. În loc de a medita la o regândire a rolului statului în noul context al dezvoltării, la o combinare cât mai funcțională a tuturor actorilor importanți ai societății contemporane – stat, piață, forțe non-guvernamentale – Europa pare sedusă cu întârziere de modelul neoliberal american.

De aici decurg cel puțin două concluzii foarte importante. Europa intră în contradicție cu propria tradiție, care a rezervat întotdeauna statului și problemelor sociale un rol aparte. Aici nu este vorba doar despre inaugurarea unui dezechilibru între stat și piață, ci de ridicarea piețelor financiare la rangul de piață dominantă, care caută să supună toate celelalte piețe. De inaugurarea unei noi ordini mondiale, ordinea financiară. Dacă se va urma această logică – atestată de faptele pe care le-am înfățișat mai sus –, atunci, o sumedenie de „granițe” vor împărți continentul: nu granițe teritoriale, ci granițe speciale, care vor separa niveluri de dezvoltare, dar și viziuni asupra propriei dezvoltări (de pildă, noi nu credem că în țările nordice va fi împărtășită concepția neoliberală). În orice caz, împlinirea acestei logici va fi ceea ce gânditorul italian Stefano Zamagni numea „bogăție fără națiuni” și „națiuni fără bogăție”.

În lumina aceleiași perspective, devine din ce în ce mai limpede că adevăratul conflict din cadrul UE nu este cel dintre adepții integrării de profunzime și interguvernamentaliști, ci cel dintre adepții integrării și „market Europeans”, europenii care văd în Uniunea Europeană doar o imensă piață, care trebuie tratată prin intermediul regulilor de piață. Un „mic experiment” a existat în această privință: cel efectuat în fostele țări socialiste, unde tranziția a fost guvernată de principiile „Consensului de la Washington”. Să fie mulțumită Uniunea cu rezultatele acestei tranziții? Cert este că absolutizarea logicii pieței și, în cadrul acesteia, a logicii financiare nu este de natură să faciliteze

integrarea și să stimuleze preocupările pentru integrare. Este suficient să ne gândim puțin la reacțiile grecilor, nu de acum, nici de peste un an, ci după 2015, când datoria publică va atinge un maxim în raport cu PIB-ul acestei țări. Cum sugestiv formula un autor: integrarea (europeană) este prima victimă a crizei.

Și totuși, în acest context mai avem de descifrat un fapt. El se referă la poziția Germaniei. Încă din 2009, Germania a introdus în propria constituție prevederea ca până în 2016 guvernul federal să scadă deficitul bugetar până la 0,35% din PIB, iar landurile germane să nu mai aibă niciun deficit după 2020. Prin *Pactul de competitivitate*, ea a cerut ca și celelalte țări ale zonei euro să limiteze constituțional nivelul deficitelor. Cum să înțelegem acest lucru? Este indiscutabil o măsură de sănătate financiară; numai că ea vine cam târziu, cel puțin pentru țările asaltate de datorii. Apoi, este și cam distonantă cu spiritul epocii, care presupune mișcare masivă de capital. Apoi, cum poate fi compatibilizată poziția oficială a statului german, exprimată în prevederile constituționale menționate, cu prezența masivă a băncilor germane în spatele datoriilor grecești și irlandeze? Este doar o măsură de autoprotecție? Dar ce facem cu Uniunea? Într-o ipostază, statul se autoprotejează, în alta, exprimată de activitatea băncilor, statul profită. Am fost de acord cu alegătorul german când a protestat ca banii germani să nu fie cheltuiți pentru susținerea datoriilor altor țări. Tot așa de adevărat este că Germania este un gen de *gateway* al Europei în comerțul cu China. Așa cum China intermediază mult din comerțul asiatic cu America. Poziție

din care ambele țări câștigă foarte mult. Dacă este de introdus o „disciplină financiară teutonică”, atunci scopul este, credem noi, salvarea construcției de ansamblu – Uniunea – și nu doar a unei componente, oricât de importantă ar fi ea. O Uniune brăzdată de prea multe decalaje, o Uniune privită doar prin prisma piețelor financiare și a monedei ei unice, euro, nu are cum să dăinuie. Liderul este lider când câștigă încrederea. Iar Uniunea are mai mult decât oricând nevoie de lider.

Aprilie 2011

REFACERE ECONOMICĂ ȘI RECESIUNE UMANĂ

Recent, FMI a publicat o estimare privind ritmul de creștere a principalelor economii ale lumii în 2011. China va avea un ritm de creștere de aproape 10%, India – 8%, Brazilia – 4,5%, SUA – 2,5%, Germania cu puțin peste 2%, Marea Britanie și Japonia sub 2% (The Economist, 16 aprilie 2011). Este vorba doar despre un an, s-ar putea spune, în următoarea perioadă lucrurile se pot schimba. Așa este, numai că evoluțiile din acest an se adaugă cam aceluiași evoluții din ultimii ani, favorizând instalarea unor tendințe și, apoi, chiar a unor ierarhii.

Cât de important este ritmul de creștere economică pentru viața unei națiuni și pentru peisajul economic al lumii! El este motorul tuturor prefacerilor de anvergură. În bine sau în rău, dar nimic nu poate fi explicat în viața economică desprins de acest factor esențial. El schimbă ierarhiile și o face într-un mod care surprinde chiar și pe specialiști. Iată, de pildă, în 2003, când Goldman Sachs a făcut prima previziune în legătură cu evoluția țărilor cunoscute sub acronimul BRIC (Brazilia, Rusia,

India, China), a apreciat că de-abia în 2041 China va depăși America din punctul de vedere al PIB-ului. Ulterior, Goldman Sachs a schimbat propria evaluare și a precizat că schimbarea ierarhiei economice la vârf va avea loc în 2027. Standard Chartered a subliniat, recent, că acest fenomen se va întâmpla până în 2020. Toate aceste schimbări în evaluarea puterii statelor au pornit de la ritmul de creștere economică. Nimeni nu putea bănuși că SUA va cunoaște recesiunea și, apoi, o creștere economică modestă. Așa cum puțini luau în calcul faptul că economia chineză va menține un ritm de creștere, cu excepția lui 2008, de 9-10%.

Ne dăm, astfel, seama de impactul enorm al crizei, de rolul pe care îl joacă în schimbarea peisajului economic al lumii. De pildă, în al treilea semestru al anului 2010, America încă nu atinsese nivelul PIB-ului din decembrie 2007, în timp ce PIB-ul chinez crescuse, în aceeași perioadă, cu 28% (*The Economist*, 18 decembrie 2010). Atât de important a fost comportamentul economic al marilor puteri în timpul crizei, încât tot FMI face o ultimă evaluare și vorbește de 2016 ca fiind anul schimbării la vârf a ierarhiei economice a lumii. Și dacă ar fi să avem în vedere modalitatea de calcul a PIB-ului pe baza puterii de cumpărare, The Conference Board, un grup de cercetare focalizat pe probleme de afaceri, apreciază că depășirea Americii de către China s-ar petrece chiar în 2012. Numai că modalitatea de calcul respectivă nu este foarte acceptată în rândul specialiștilor.

Acestea sunt datele și evaluările de specialitate. Dar opinia publică ce spune? Cele două procese – economic și psihologic – sunt concordante? Este foarte important

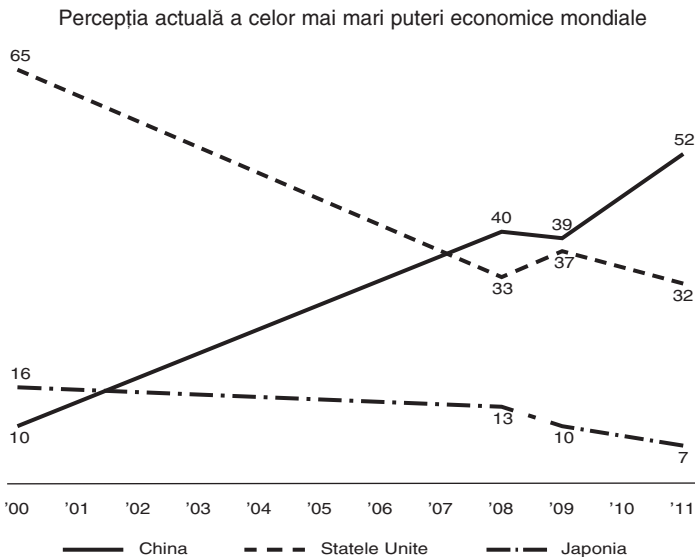
să discutăm acest lucru pentru că, până la urmă, contează nu numai ceea ce se petrece în realitatea propriu-zisă, ci și ceea ce cred oamenii despre aceste prefaceri. Cum își reprezintă ei evoluțiile celor mai puternice economii ale lumii? Un posibil răspuns îl putem găsi într-un sondaj Gallup, efectuat în luna februarie 2011. Întrebați care este puterea economică numărul 1 a lumii, respondenții americani nu au indicat SUA, ci China. Evoluția economică din ultima vreme și dezbaterile pe marginea acestei evoluții au modificat și percepția cetățeanului obișnuit: țările emergente reprezintă noile staruri economice ale lumii.

Priviți la acest grafic și la evoluțiile care au avut loc în percepția oamenilor referitoare la competiția la vârf între puterile economice ale lumii în ultimii 11 ani. În 2000, 65% dintre respondenți indicau SUA ca principală putere și numai 16% vedeau China pe o asemenea poziție. De atunci, puterea asiatică a tot crescut în percepția oamenilor, iar SUA a descrescut. Până în 2007, când a izbucnit criza. Este un moment crucial. Criza a fost testul de prestigiu. Câștigat pentru un an de către China, care, pentru prima dată, conducea cursa cu un avans de șapte procente. În 2009, cele două puteri se aflau practic din nou la egalitate în percepția oamenilor. Comportamentul în timpul crizei este o problemă la care ne-am referit. Ce se întâmplă după ce „vârful” crizei a trecut este cu totul altceva și la acest lucru urmează să ne referim. În 2010, ritmul de creștere economică al SUA a fost modest, sub 2%, ceea ce poate fi interpretat ca o convalescență prelungită. Pe când China a depășit 9%. Din 2009 până în 2011, diferența de performanță economică dintre cele două țări s-a transformat într-un

adevărat decalaj de percepție: 52% dintre respondenți fixează China drept puterea economică nr. 1 a lumii, în timp ce doar 32% numesc SUA. Japonia este repondată și doar 7% consideră că ar avea șanse să devină puterea economică nr. 1 a lumii, iar Europa este creditată și mai puțin. Este, pentru semnatul acestor rânduri, semnalul cel mai trist. Continentul nostru cunoaște un proces de marginalizare, accelerat de criza euro, de indecizia la nivelul Uniunii de a se organiza ca adevărată putere. Problema Uniunii Europene este în primul rând o problemă de *leadership*.

Există în sociologie o lege, legea balonului de săpun, care ne spune că cei puternici vor deveni și mai puternici, iar cei slabi și mai slabi (așa cum balonul de săpun mai mare de pe suprafața unei ape absoarbe baloanele mai mici). În contextul în care vorbim, aceasta înseamnă că țările cu ritm înalt de dezvoltare vor atrage investiții, vor fi privite cu încredere, vor beneficia de un vânt economic din ce în ce mai prielnic. Ceea ce se verifică în lumea de astăzi. Nu numai că primele trei locuri, dacă avem în vedere ritmul de creștere economică, sunt ocupate de economii emergente. Dar spre aceste țări se îndreaptă un adevărat „tzunami monetar internațional”. În mijlocul crizei, capitalul străin părăsea aceste state, judecând probabil că economiile bazate pe export vor fi confruntate cu mari dificultăți, întrucât piețele internaționale se prăbușeau. Țările emergente au trecut în general bine de criză și acum înregistrează ritmuri impetuoase de dezvoltare. Refacerea este mai anevoioasă în statele dezvoltate. De aceea, capitalul internațional este atras de țările emergente. Până aici nimic nu ar da de gândit. Sursa adevărată de suspiciune

este reprezentată de proporțiile pe care le cunoaște migrația acestui capital. Recent, FMI a recunoscut că valul de capital străin care sosește în diverse țări cu ritm înalt de creștere reprezintă deja 6% din PIB-ul lumii emergente. Și acest proces a avut loc de patru ori mai repede decât în perioada anterioară crizei (*The Economist*, 19 aprilie 2011). Încât se pune întrebarea care ar putea fi scopurile acestei masive migrații de capital. O țară cum este Brazilia a anunțat măsuri de precauție pentru a preîntâmpina apariția unor *bubbles*-uri. Semn că ceva s-a învățat din recenta criză, că orice lucru în exces nu este bun. Nici măcar când este vorba de atât de mult dorii bani. De aceea, în multe state emergente s-au promovat măsuri de impozitare suplimentară a investițiilor de portofoliu, precum și a non-rezidenților care cumpără acțiuni bancare.

Când vorbim de valuri financiare, de migrația capitalului spre zone mai sigure, mai profitabile, avem în vedere, în primul rând, capitalul american, care continuă să formeze o parte importantă a capitalului internațional. De ce migrează spre economiile emergente? De ce nu poposește în propria țară, unde este nevoie de investiții? Economia americană însăși este confruntată cu probleme deosebite. Numărărul din aprilie din *The Economist* (30 aprilie 2011) titrează chiar pe copertă: *What's Wrong with America's Economy?*. Dintre multiplele probleme identificate atât în analiza menționată mai sus, cât și în alte lucrări, am dori să insistăm asupra a două dintre ele, care ni se par semnificative pentru momentul actual.

Ani la rând, America a mizat pe capacitatea sa inovativă. Ceea ce a reprezentat o alegere corectă și, am spune, de perspectivă. Capacitatea Americii de a inova rămâne impresionantă. Mulți se plâng că fondurile investite de stat în domeniul R&D au scăzut. Ele sunt compensate de creșterea fondurilor provenite din sfera privată. Luate laolaltă, fondurile alocate R&D reprezintă 2,8% din PIB-ul american. Ceea ce este enorm. Problema este că, în cazul cercetării finanțate din fonduri private, avem de-a face cu o inovație foarte aplicată, care se adresează unor domenii înguste, fără un impact prea mare. Pe de altă parte, activitatea de inovație nu a fost neapărat corelată cu producția propriu-zisă. În timp ce fondurile alocate R&D (indiferent de sursă) creșteau, America a procedat la o externalizare masivă a producției. Astfel, creșterea activității de cercetare și inovare nu a hrănit și

creșterea numărului de locuri de muncă, asociate în special cu producția. Așa cum se menționa și în revista *The Economist* („Still Full of Ideas, but not Making Jobs”, 30 aprilie 2011), America nu a păstrat nici măcar „sectoare de producție strategice”, care să valorifice, pe de o parte, activitatea inovativă, iar, pe de alta, să mărească numărul de locuri de muncă.

Situația aceasta este agravată de un alt fapt. Există sectoare de producție și o parte din servicii în care, datorită unor succesiuni de inovații, productivitatea pe fiecare loc de muncă se ridică rapid, dar numărul de locuri de muncă scade. Există alte sectoare, cum ar fi sănătatea, educația, unde valoarea adăugată crește foarte puțin și, tocmai de aceea, numărul de locuri de muncă rămâne constant sau chiar scade. Progresul tehnic pe care îl prilejuiește inovația „produce” uneori șomaj, cel puțin în unele sectoare. Atât timp cât șomajul se menține în anumite limite, el îndeplinește un rol pozitiv, întrucât exercită o presiune în direcția ridicării performanței individuale. Problema gravă este când șomajul atinge anumite cote de alarmă și se transformă în șomaj structural. Se pare că America este pe pragul unui șomaj structural. Ca și Europa. Ceea ce înseamnă că o parte a populației, aproape 10% nu mai participă la producerea PIB-ului.

În SUA, consemnăm o anumită refacere economică, dar ea este însoțită de o adevărată recesiune umană. Avem de-a face cu o refacere prin micșorarea drastică a numărului de locuri de muncă (*jobless recovery*). S-ar putea spune că pentru a declanșa un proces de refacere, merită un asemenea sacrificiu. Dar

tocmai aici este problema. Pentru că avem de-a face cu un proces de refacere care nu cuprinde aproape 10% din populație. Ceea ce nu numai că diminuează viteza de înaintare, dar face ca relansarea să se păstreze la cote modeste. America nu beneficiază de aportul a 10% din populația sa, o masă enormă de oameni, care depășește sensibil populația României.

Mai 2011

„CALIFORNIA DE LA ANTIPOZI” – REDESENĂRI ALE HĂRȚII GEOPOLITICE ÎN ZONA PACIFICĂ

Așa numește revista *The Economist* Australia zilelor noastre. Denumirea nu este întâmplătoare. Pentru că, în opinia revistei menționate, evoluția statului de la „capătul lumii”, Australia, s-ar putea să depășească miracolul californian și să ofere una din cele mai spectaculoase evoluții din ultimii ani. Altădată un stat izolat, cu o evoluție ștearsă, Australia nu a cunoscut criza în ultimii 20 de ani; nici criza actuală (ceea ce ne pune în gardă, încă o dată, că nu putem vorbi de o „criză globală”, din moment ce țări importante ale lumii nu au cunoscut deloc sau au resimțit foarte puțin efectele crizei).

Ce a propulsat îndepărtatul subcontinent australian în poziția de star al dezvoltării contemporane? Ca și în cazul statului american de pe coasta de Vest, California, atât bogățiile naturale, cât mai ales o anumită înțelepciune de a simți spiritul vremurilor și de a le

valorifica în interes propriu. Australia nu deține atât de mult aur, precum statul american, dar are multe alte bogății naturale pe care le valorifică din plin. Ea nu a beneficiat de nota de plată a statului american pentru cercetările aero-spațiale californiene, dar a știut să profite de ridicarea Asiei și de nevoia greu de îndeplinită a acesteia de materiile prime de care dispune Australia. Nu are nici universități de faima celor californiene, dar a dezvoltat o viziune despre internaționalizarea propriului învățământ, care inspiră respect în lumea întreagă și reprezintă a treia sursă de venit a țării, după exporturile de oțel și cărbune. O dezvoltare silențioasă, dar bine gândită, a dezvoltat o adevărată putere a lumii de astăzi, de anvergura Canadei, Mexicului, Coreii de Sud sau Turciei. A șasea țară de pe glob din punct de vedere al întinderii, Australia este astăzi a 13-a economie a lumii și printre primele cele mai bogate șase țări ale lumii.

Ar fi riscant să încercăm o explicație a succesului acestei țări de mărimi cvasicontinentale. Ca de atâtea ori, elementul cel mai important, ca și în cazul tuturor economiilor emergente, este *strategia*. Australia avea și acum 30 de ani bogății, avea o populație educată dar numai de la un timp, cam de la începutul anilor '90 a început dezvoltarea sa constantă și robustă. Este momentul când s-a realizat că economia și țara în ansamblu au nevoie de prefaceri structurale; liniile principale ale reformelor au fost însă asumate de către întreg spectrul politic și aplicate de fiecare partid venit la putere. A rezultat, astfel, o continuitate a reformei, o gradualitate a măsurilor aplicate, concomitent cu o

flexibilitate care s-a dovedit extrem de profitabilă. Două exemple.

În anii '40, Australia era în proporție de 98% anglo-celtică. Chiar și după aceea, majoritatea persoanelor care se așezau în această țară veneau din Europa. Mai aproape de timpurile noastre, restricțiile pentru imigranții de diferite culori și rase au fost ridicate, iar procesul imigraționist a cunoscut o amploare de neimaginat altădată. Astăzi, o pătrime din populația Australiei este născută în străinătate, iar 10% au origine asiatică. Specialiștii spun că mai mult de două cincimi din creșterea GDP-ului australian din ultimii 40 de ani sunt asociate strâns cu venirea valurilor de imigranți, care au înviorat piața, au relansat noi profesii, într-un cuvânt au mărit forța de propulsie umană care alimentează întotdeauna creșterea unei economii. Este adevărat că atunci când valurile de imigranți au început să se raporteze excesiv de critic la diverse stări de lucruri din țara de adopție, voci autorizate ale statului au avertizat că acestea sunt condițiile pe care le poate oferi Australia. Alegerea de a rămâne sau a pleca revine numai imigranților.

Australia a început să investească în internaționalizarea învățământului la începutul anilor '90, când a modificat legislația, oferind posibilitatea universităților să aibă politici proprii în acest sens (până în '90 legea limita universitățile să stabilească taxe de școlarizare, de pildă, și să aibă politici independente față de ministerul de specialitate). S-a elaborat chiar o strategie de stimulare a universităților, de ridicare a standardelor de calitate. Astăzi, în Australia se pregătesc

230.635 de studenți internaționali, adică 6,9% din piața mondială. Ceea ce plasează această țară pe locul 5 în lume din punct de vedere al numărului de studenți străini, după SUA, Marea Britanie, Germania, Franța. Interesantă este și proveniența acestor studenți. 28,2 % vin din China, 10,7% din India, 8,1% din Malaysia, 5,3% din Hong Kong, 4,2% din Singapore, 4,1% din Indonezia, 3,3% din USA, 3,1% din Vietnam, 2,8% din Coreea de Sud, 1,8% din Canada, 28,4% din alte state. Deci, peste 60% din studenții străini care studiază în Australia sunt de origine asiatică.

Oricât de spectaculoasă, ridicarea Australiei nu este importantă numai prin ea însăși, ci mai ales prin consecințele pe care le induce sau prin meditațiile pe care le prilejuiește. Tradițional, Australia era asimilată țărilor occidentale. Prin origini, prin cultură, prin legăturile comerciale preferențiale. Era un gen de „Anglie a Sudului îndepărtat”. După ce Marea Britanie a cunoscut declinul, ca mare putere, locul ei a fost luat de către SUA. Dar percepția internațională în legătură cu Australia era cea a unei țări europene sau cel mult vestice, plasate undeva în zona cea mai îndepărtată a sferei sudice. Astăzi, Australia se desprinde din ce în ce mai mult de partenerii săi tradiționali și se integrează sferei de coproșperitate asiatică.

Poziția Australiei pe harta lumii nu mai este un handicap. Ea formează deja un cuplu comercial cu Asia. Pentru că Asia are nevoie de minereu de fier, de cărbune, de gaz, de alte minerale care se găsesc din abundență în Australia. Principalul partener comercial al Australiei nu mai este Marea Britanie ori SUA, ci

China, iar volumul comerțului cu Asia întrece cu mult pe cel al comerțului cu Occidentul. Tendință care se va accentua.

Să luăm numai cazul Chinei. Ea a mutat de la sat la oraș în ultimele decenii nu mai puțin de 300-400 de milioane de locuitori. Ceea ce a presupus construcții de blocuri, de metroui, modernizarea infrastructurii, toate necesitând un mare consum de oțel și cărbune. Această țară își propune să mai mute alte 300-400 de milioane de locuitori de la sat la oraș în următorii ani. Deci aceeași nevoie de locuințe și infrastructură. Aceeași nevoie de oțel, cărbune și alte materii prime. Revista *The Economist* face următorul calcul: un apartament mediu din China are nevoie pentru a fi construit de șase tone de oțel, iar un kilometru de metrou de aproximativ 75.000 tone. O tonă de oțel rezultă din prelucrarea a 1,7 tone de minereu de fier, iar prelucrarea propriu-zisă consumă mai mult de o jumătate de tonă de cărbune. Acum calculați ce nevoie imensă are numai China de asemenea materii prime, care se găsesc din abundență în Australia.

Un minereu mai bun se găsește în Brazilia. Dar transportul său pe mare necesită 35 de zile, pe când cel australian are nevoie numai de 11 zile pentru a ajunge în China, de pildă. Cu diferențele de costuri economice corespunzătoare. Așa că minereul de fier australian va continua să ajungă în China și în celelalte țări asiatice pentru multă vreme de acum înainte. Unii specialiști vorbesc de 30 de ani. Alții de o perioadă mai îndelungată. Nu va mai crește China în ritmurile de până acum? Este posibil, dar anumite ritmuri de

creștere va consemna. Iar nevoie de minereu, de cărbune, de gaze, de alte minerale, va avea. Cum vor avea și celelalte țări asiatice, aflate și ele într-o remarcabilă ascensiune economică. Nu numai de materii prime, ci și de carne, de lemn, de cereale, de alte produse agricole pe care le exportă Australia. Prin urmare, această țară, potrivit calculului economic, are în față o perioadă de prosperitate economică de câteva decenii. Explicabilă prin efectul de antrenare pe care îl dezvoltă ridicarea Asiei.

Subcontinentul australian este atras în sfera de influență a Asiei, pentru că forța economică a celui mai mare continent al lumii este irezistibilă. Iar Australia nu are niciun interes să se opună. Dimpotrivă, ea a devenit un membru activ și a lansat o serie de inițiative privitoare la Asia, „concertul asiatic”, relațiile Asiei cu țările de pe celălalt țărm al Pacificului. Legăturile comerciale ale țării sunt într-o proporție covârșitoare cu Asia. Geografic, Australia este un subcontinent nonasiatic, economic și din ce în ce mai mult și politic, este o țară care gravitează în jurul Asiei. Putem vorbi de o mișcare de atracție, chiar de o absorbție a sucontinentului de către forța colosală, trezită la putere, a Asiei. Oricum am purta analiza, Australia va fi din ce în ce mai puțin asociată cu Europa, chiar și cu America, și din ce în ce mai mult cu Asia. Acolo o plasează procesele economice în derulare. Astfel, se redesenează, încet, încet harta geopolitică a lumii. Asia, mare și dominantă prin ea însăși, devine și mai mare, și mai importantă prin ceea ce atrage în orbita ei de influență.

Evoluția Australiei mai ridică o problemă, de cardinală semnificație pentru evoluția geopolitică a lumii de astăzi. *Pattern-ul economic* al Australiei este unul asiatic. *Pattern-ul de securitate* este american. Avem de-a face cu un tip de competiție între două pattern-uri fundamentale. Care va învinge? Australia nu este singurul stat relevant din punct de vedere geopolitic în această situație. Japonia se află într-o poziție similară. Și ea are legături economice din ce în ce mai robuste cu Asia, iar pattern-ul economic devine din ce în ce mai pregnant asiatic, în timp ce, strategic vorbind, ea este aliatul SUA. Două țări, una asiatică în întregime, cealaltă nonasiatică, dar situată în sudul Asiei, traversează experiențe similare. Ambele – puteri semnificative. Ambele având experiențe istorice particulare, care le individualizează. Între Japonia și China există și o rivalitate de care nu se poate face abstracție. Și, totuși, Japonia este din ce în ce mai pregnant atrasă de colosul chinez, iar exporturile nipone nu mai pot face abstracție de imensa piață chineză, aflată în expansiune. Aici, conflictul dintre cele două pattern-uri este și mai puternic, și mai adânc. Care va învinge? Până la un punct, răspunsul pare simplu: cel care va reprezenta opțiunea țării respective. Cu alte cuvinte, Japonia sau Australia optează, în continuare, pentru a rămâne parteneri strategici ai SUA. Opțiune care a fost deja făcută (Australia a avut o prezență semnificativă în Irak și participă la confruntarea din Afganistan). Cât timp va dura această opțiune și până în ce punct? O țară, oricât de puternică, nu poate face niciodată abstracție de interesul ei economic.

Pentru a răspunde la întrebare, ar trebui să vedem și care este evoluția strategică în zonă, în regiunea Asia Pacific. În momentul de față, preponderența de ordin strategic a Americii în regiune este clară. În același timp, China își dezvoltă semnificativ puterea militară. Zilele acestea ea a lansat primul portavion, ceea ce arată ambiții clare în ceea ce privește evoluția sa ca putere maritimă. De aici, interpretările se despart. Sunt comentatori care văd în China o țară care își va dezvolta rapid puterea maritimă (orice putere semnificativă aspiră să devină putere maritimă). Problema este dacă acest obiectiv va deveni prioritatea sa în următorii ani. Noi considerăm că nu. China se va concentra, în continuare, pe dezvoltarea sa internă, dezvoltarea puterii maritime și a puterii militare, în general, fiind mai degrabă un obiectiv de termen mediu.

Pe de altă parte, SUA va continua să-și consolideze puterea strategică în regiune, dar dominația sa nu va mai fi așa de netă așa cum a fost în ultimii ani. Cel puțin în următorii zece ani preponderența strategică americană este greu de contestat. Ce va urma după aceea? Un tip de împărțire a puterii de dominație cu cea chineză sau cu alte puteri care se vor ridica. Atât cât se poate prevedea, Australia, probabil și Japonia vor sprijini o asemenea evoluție, pentru că ea ar evita tensiuni majore și ar servi intereselor lor economice. Ambele țări se vor afirma ca *puteri de echilibru* în zonă. Vor încerca să tempereze excesele, din orice parte ar veni ele. Pentru că așa le dictează interesul economic.

Iunie 2011

SALVĂM BĂNCILE, NU ȚĂRILE. SAU UNIUNEA?

Se știe, Marea Britanie sau Suedia nu au aderat la zona euro. Întrebarea care se ridică, dacă mâine Suedia ar fi invitată să adere la această zonă, credeți că ar face-o? Ar avea motive să își schimbe poziția de acum câțiva ani, sau s-ar felicita că nu a făcut pasul acesta la începutul deceniului trecut? Să presupunem acum că Turcia ar fi invitată să adere la Uniunea Europeană, știut fiind că această țară bate de ani de zile la porțile Europei. Nu știm care ar fi răspunsul, dar un eventual „da” ar fi cu siguranță însoțit de unele condiții. Firește, Turcia are alt statut astăzi decât acum 10 ani să spunem, datorită saltului său economic și perspectivelor pe care specialiștii i le acordă. În ecuația prezumțivelor rezerve trebuie neapărat incluse și problemele cu care se confruntă Uniunea. Veți spune: bine, dar problemele Uniunii sunt legate de euro, de crizele sale succesive, de problema datoriilor suverane etc. Aici este problema că insatisfacția față de euro se transformă într-o insatisfacție față de Uniunea Europeană care afectează din

ce în ce mai mult imaginea, prestigiul, dacă vrei forța de atracție a Uniunii. Rostul acestor rânduri este să descifreze câteva din elementele acestei ecuații.

Recent, Hans-Olaf Henkel (*Financial Times*, 30 august 2011) scrie un articol intitulat „A sceptic’s solution – a breakaway currency”. Articolul recomandă drept soluție pentru depășirea actuală a crizei euro o spargere, o divizare a monedei Uniunii Europene. „Așa cum a fost posibil să formăm o monedă unică din 17 monede, atunci ar trebui să fie posibil și să formăm două dintr-una”. Autorul a fost, cum mărturisește, un mare susținător al introducerii euro, iar acum consideră că „angajamentul de atunci a fost cea mai mare greșeală profesională pe care am făcut-o vreodată”. Nu este prima sa poziție de acest fel. Într-o lucrare intitulată *Rettet unser Geld (Salvați-ne banii)*, Henkel recomandă împărțirea zonei euro într-o uniune a monedei hard, coagulată în jurul Germaniei și o uniune monetară a unui grup sudic, condus de Franța. Personalitate prestigioasă, Hans-Olaf Henkel nu mai este în prim-planul vieții publice din Germania. A fost șeful Federației Industriilor Germane și aceasta spune mult. Personalitățile politice sunt mai rezervate. Fac trimiteri destul de tăioase la această problemă, dar partiturile principale sunt executate de către oameni cu prestigiu profesional aflați, totuși, în rândul doi.

Critica pe care autorul german o face situației actuale este greu de contracarat. Esența argumentației sale este următoarea: dintr-un instrument menit să răspundă nevoilor fiecăruia (*one-size-fits-all*), euro a ajuns să nu mai răspundă niciunei nevoi (*one-size-fits-nobody*).

În sensul că țările din Sud nu pot, în condițiile existenței euro, să scadă valoarea acestei monede, pentru a-și recâștiga competitivitatea și a spori exporturile, iar statele din Nord au nevoie de un euro sănătos, care să nu alimenteze tendințe inflaționiste. Este o diferență reală de interese, care accentuează disensiunile dintre state și hrănește atitudinea „de a câștiga cât mai mult pe seama celuilalt”. Prin urmare, strategia privind „apărarea euro cu orice preț” va sfârși prin a dezavantaja pe fiecare. Soluția nu poate fi decât una singură: „Austria, Finlanda, Germania și Olanda să părăsească zona euro, să creeze o nouă monedă lăsând euro așa cum este”. Dacă lucrurile ar urma o asemenea evoluție, Germania și partenerii săi își vor respecta angajamentele de a contribui la refinanțarea Greciei, Portugaliei și a celorlalți, ca un preț pentru „tichetul de ieșire”. Va trebui creată o nouă Bancă Centrală Europeană pornind de la modelul Bundesbank, dar moneda nu se va numi *Deutsche Mark*.

Poate mai important decât toate acestea este precizarea cu valoare strategică făcută de autor.

„Noi trebuie să salvăm băncile, nu țările.” Băncile sunt într-o situație critică, iar stabilizarea lor la nivel național este prima prioritate. Cu bănci bolnave este imposibil să ai țări sănătoase, sugerează autorul, chiar dacă nu o spune explicit. De aceea, în multe situații, o asemenea prioritate ar presupune chiar și „naționalizarea temporară a unor bănci”.

Dezbaterile în jurul crizei euro devin tot mai intense. Într-o succesiune care se accelerează, apar puncte de vedere, evaluări ale unor bănci sau structuri

bancare, institute de cercetare, personalități etc., încât este din ce în ce mai greu să cuprinzi o literatură pe cale de constituire. După opinia noastră, cel puțin două repere trebuie avute în vedere, pentru ca discuția să capete cât de cât coerență. În ceea ce se întâmplă, toți actorii, de la state la bănci sau structuri de decizie europene poartă răspunderea. Situația actuală este într-adevăr bolnavă, dar este așa pentru că fie s-au încălcat niște prevederi convenite, fie nu s-au sesizat la vreme evoluții care puteau fi observate cu ușurință. Recurgem din nou la exemplul Greciei. Admiterea acestei țări în zona euro a fost făcută prin încălcarea normelor prevăzute prin Tratatul de la Maastricht. Grecia nu îndeplinea condițiile, dar a fost admisă. După aceea, la nivel european, nimeni nu a supravegheat evoluția financiară a țării respective. Mai mult, îndatorarea s-a produs pe baza împrumuturilor acordate de băncile germane și franceze. Nu continuăm. Dorim să subliniem că situația actuală nu poate fi desprinsă de ceea ce s-a întâmplat. Și, mai ales, nu poate fi asociată univoc doar cu existența euro. Dacă regula s-ar fi respectat, atunci poate nu mai apărea criza monedei unice de care vorbim acum, sau nu avea proporțiile actuale.

Acum avem de-a face cu o stare de fapt. Problema fundamentală este cum s-ar putea ieși din criză cu cât mai puține costuri. În alți termeni, ce anume dorim: să salvăm băncile, să salvăm țările confruntate cu dificultăți, sau să salvăm Uniunea? „Trebuie să ne focalizăm pe salvarea Europei, nu a euro”, spune Hans-Olaf Henkel. Cu prima parte a afirmației suntem total de

acord. De aici încolo însă se complică lucrurile. Putem salva Europa creând două monede? Și atunci despre ce Europă vorbim? Din orice unghi am privi lucrurile, până la urmă discuția este politică, iar soluția trebuie să fie tot politică.

Studiile ale unor organisme bancare vorbesc de două soluții de ieșire din criză. Prima ar fi o „federalizare financiară” a Europei, cea de-a doua identificarea unui *way out* pentru țările care nu fac față, care au datorii mari și trag Uniunea în jos. Nu se dau amănunte, dar argumentele trimit la un efect de domino, politic și financiar. Astăzi, Grecia, mâine Portugalia, poimâine cine știe? Întrebarea este ce mai rămâne, în aceste condiții, din Uniune. Apoi, sunt sume imense în joc. Dacă am presupune că iese Grecia, cu siguranță a doua zi ea își va ieftini moneda, ceea ce va duce la ieftinirea propriilor active și, în final, se va pune problema capacității acestei țări de a-și plăti datoria. Atâta timp cât este în zona euro, ea se află și într-o structură de constrângeri. Întrebarea care se ridică este că și astăzi există mari semne de întrebare cu privire la solvabilitatea Greciei. Într-o recentă analiză Bloomberg (*Germany Said to Ready Plan to Help Banks If Greece Defaults*, 9 septembrie 2011, www.bloomberg.com), se estimează că probabilitatea ca Grecia să nu-și poată onora datoria este de 92%. Atunci cum se explică acordarea unui împrumut atât de masiv, de 110 miliarde, pe care, iată, este probabil ca Grecia să nu-l poată returna? Explicația nu poate fi găsită decât în faptul că datoria țării este deținută în cea mai mare parte de către băncile europene. Și, ca să urmărim raționamentul

lui Henkel, „noi trebuie să salvăm băncile, nu țările”. În cazul de față, băncile care au acordat împrumutul.

Recent, un grup de prestigioși foști oameni politici, cum ar fi Tony Blair, Jacques Delors sau Gerhard Schröder, și analiști sau economiști de primă mărime, cum ar fi Niall Ferguson, Nouriel Roubini ori Joseph Stiglitz au publicat un document *Europe is the solution, not the problem* (Council for the Future of Europe, 5 septembrie 2011). Documentul afirmă că Europa se află la răscruce. Fie evoluția se îndreaptă în direcția unei uniuni economice și fiscale cuprinzătoare, fie vom asista la soluții care depind de fiecare țară. Cea de-a doua variantă este posibilă, dar are un preț inacceptabil: Europa va reveni la o stare de fărâmițare și va fi depășită, rând pe rând, de către toate puterile semnificative ale lumii. Cu toate consecințele de rigoare: scăderea influenței politice și geopolitice, diminuarea ponderii sale în PIB-ul mondial etc.

Prin urmare, mai din toate direcțiile este îmbrățișată politica financiară și bugetară comună, cu sistem de taxe comune etc. Ceea ce ar exclude posibilitatea apariției unor supraîndatorări din partea unui stat membru și ar consolida poziția Uniunii de important centru de putere al lumii contemporane. Problema este că statele mari ale Europei – avem în vedere cu deosebire Germania și Franța – nu împărtășesc cu entuziasm o asemenea soluție. Chiar dacă ar împărtăși-o, liderii politici din țările respective se feresc să o abordeze frontal, întrucât în ambele state vor avea loc alegeri pe parcursul anului 2012. Ceea ce va întârzia fie și discutarea acestei variante.

Stăruie, totuși, o întrebare: de ce Germania, prin voci importante, nu îmbrățișează soluția unei Uniuni federale, ba, am putea spune, face eforturi să se îndepărteze de această soluție? Cum am putea explica reticența din ce în ce mai accentuată a Germaniei? O posibilă explicație ar fi următoarea: contagiunea pe care ar declanșa-o situația din Grecia nu ar fi, de fapt, o contagiune, ci o stare de fapt în mai multe state membre, care urmează să se dezvolte în următoarea perioadă. Chiar dacă Germania are avantaje economice certe de pe urma existenței Uniunii, este posibil ca nota de plată a acestei țări, în cazul în care ar apărea mai multe „Grecii”, să depășească aceste avantaje. Nu neapărat în termeni strict financiari, ci mai ales în termeni psihologici. Cetățeanul german consideră că el este singurul care plătește risipa altor țări. O altă explicație ar fi și diferențele din ce în ce mai accentuate dintre filosofia financiară germană și cea americană, pe de-o parte, dintre poziția Germaniei și cea a Băncii Centrale Europene, pe de alta. În orice caz, dacă Germania va fi hotărâtă să urmeze o filosofie financiară proprie, coerența financiară a Uniunii va fi serios perturbată, iar șansele unei politici financiare unitare la nivel european se diminuează drastic.

Absorbită de problemele crizei euro, Uniunea neglijează propria agendă mult mai complexă. Inclusiv cea economică. Probleme, cum ar fi securitatea energetică, schimbările climatice, politica externă comună, îmbătrânirea populației, politica în domeniul migrației, nu-și mai află loc pe agenda *leadership*-ului european. În cazul în care se exprimă opinia că și alte mari

state au o asemenea îngustare de agendă, putem răspunde că, în cazul Europei, unele din aceste probleme sunt fundamentale, tocmai pentru că ea încă nu este o federație.

Prinși în toată această succesiune de crize, dezbateri și confruntări, nu ne mai dăm seama că prestigiul Europei nu se mai află în ascensiune.

Septembrie 2011

O LUME BOLNAVĂ SAU DOAR IPOCRITĂ?

Normal ar fi fost să consacram rândurile de față Greciei, crizei din această țară. Care a înregistrat zilele acestea un punct de maxim. De ce nu o facem? Pentru că de la început, situația din Grecia nu a fost discutată în mod deschis, cu fața la adevăr. Întotdeauna, adevăratele probleme au rămas undeva în spate. De aceea, totul s-a amalgamat și din toată „criza grecească” am rămas în minte cu faptul că grecii s-au împrumutat din ce în ce mai mult ca să poată consuma din ce în ce mai mult. Dintr-o asemenea „analiză”: obținem două neadevăruri: vina este exclusiv a Greciei iar Uniunea Europeană este absolvită de orice răspundere.

O greșală apare, mai întotdeauna, printr-un tip de „conlucrare”, printr-o cumulare a unor erori venite din direcții diferite și de la instituții diferite. Grecia nu a întrunit de la început condițiile stabilite prin Tratatul de la Maastricht, deficitul ei fiind, în acel moment, de 9%. De aceea, procesul de aderare la zona euro a fost amânat cu un an. Nici după acest interval criteriul

deficitului – de maxim 3% – nu a fost realizat. Totuși, Grecia a fost primită în baza unui angajament că va reduce nivelul deficitului la 3,7% din PIB. De fapt, putem spune că actuala criză a datoriilor Greciei a început în 2001, când țara a fost primită în zona euro (*The Economist*, 18 iunie 2011). În anul 2000, totalul datoriei atinsese un nivel de sută la sută din PIB, iar deficitul de cont curent (element central al deficitului bugetar) se ridica la 8% (*Idem*). Grecia s-a îndatorat peste măsură, într-adevăr. Unde au fost agențiile de rating, cele care trebuie să ia pulsul solvabilității, să semnaleze din vreme starea de „sănătate financiară” și economică a unui client? În timp ce Grecia continua să consume și să împrumute, agențiile de rating categoriseau datoria Greciei cu AAA (John Mauldin, Jonathan Tepper, *Endgame*, John Wiley & Sons. Inc, New Jersey, 2011, p. 41). Deci o datorie cu grad mare de încredere. Care putea fi vândută în condiții de maximă siguranță.

Mult mai profitabil și mai instructiv ar fi să privim la ceea ce se întâmplă în Grecia și din perspectiva răspunderilor Uniunii Europene, a unora din țările sale. Cum am menționat, Grecia nu ar fi ajuns în situația de astăzi, dacă nu s-ar fi făcut o mare concesie de la început, în momentul primirii. Nu ar fi ajuns nici dacă situația financiară a acestei țări ar fi fost atent supravegheată de forurile europene. Datoriile imense ale țării nu pot fi desprinse de faptul că Grecia a achiziționat mult armament modern de la Franța și Germania, ceea ce a amplificat datoria publică a statului elen. Sau că băncile care au cea mai mare

expunere pe spațiul elen, deci cele care au cumpărat cele mai multe din titlurile emise de guvernul țării, sunt cele franceze și germane. De aceea, situația din această țară este așa de complicată. De aceea, Grecia va trebui să fie ajutată – și va fi, pentru că, astfel, țările occidentale se ajută pe ele însele. De aceea, datoria ei a fost redusă și redistribuită practic unor țări care nu au niciun fel de vină, în afara faptului că au nevoie de bani pe care însă îi vor obține la dobânzi mai mari. De aceea, nu s-a apelat la soluția falimentului, care ar fi fost și mai simplă, și mai profitabilă.

Recent, la reuniunea G20 s-a discutat despre crearea unei protecții pentru zona euro, dar „nu s-au dat amănunte”. Boala Greciei este, în ultimă instanță, boala Uniunii Europene. Până nu se recunoaște acest lucru, cu toate consecințele de rigoare, cu toate măsurile care se impun, lucrurile nu fac decât să se degradeze. Cazul Greciei reprezintă un avertisment pentru Uniune, pentru politica ei financiară, un avertisment că o situație dificilă nu se poate rezolva până când nu este privită realist și lucid, până când greșelile făcute de toate părțile nu sunt recunoscute deschis, până când ipocrizia din analiză, din prezentare și din soluțiile recomandate nu este pur și simplu eradicată.

O ipostază a acestei ipocrizii am întâlnit-o și într-un alt fenomen mult mai important și cu un impact indiscutabil mai mare. Explicațiile referitoare la actuala criză, situează cauzele acesteia în zona consumului nesustenabil, a consumului pe bază de împrumut. Fapt adevărat, numai că acest factor, repetăm important, nu epuizează explicația și nici măcar nu se

situează în prim-planul cauzelor care au declanșat criza. Recent, Etienne Davignon, președintele Institutului Egmont, semnalează un fapt extrem de important și, pentru noi, surprinzător. Spunem surprinzător, întrucât ne vine greu să acceptăm că el nu a fost sesizat de către cohortele de specialiști în domeniul crizei.

Este vorba despre o prefacere intervenită în sistemul de împărțire a valorii create între profit și salarii. Până de curând, această împărțire era echilibrată. De la un timp, adică în ultimii 30 de ani, valoarea creată a început să ia cu deosebire drumul profitului, în dauna salariilor. Deci, mecanismul acesta de distribuție schimbat, a favorizat nu munca, ci capitalul, nu salariile, ci profitul, nu oamenii săraci, ci pe cei bogați, nu micii proprietari, ci marile corporații. Schimbarea acestui raport a avut un impact asupra vieții financiare, economice și sociale greu de imaginat la început. În plan financiar apare un cerc vicios care funcționează pe bază de autoîntreținere. Salariile mici determină angajații să apeleze tot mai mult la credite de la bănci, iar acestea, la rândul lor, procură surplusul de capital de la cei care au beneficiat de sistemul inechitabil de distribuire a valorii nou create despre care tocmai am vorbit.

Tot în plan economico-financiar, menținând analiza, diminuarea veniturilor face ca, în timp, consumul sau mai bine zis posibilitățile de consum pe piață, ceea ce Keynes numea „cerere agregată”, să scadă dramatic. Cum remarca și Nouriel Roubini (*The Instability of Inequality*, www.project-syndicate.org/commentarz/-roubini) se creează un adevărat gap între nivelul

veniturilor și aspirațiile de consum, sursă de mare tensiune economică și, am spune, umană. Țările dezvoltate au căutat soluții de rezolvare. Statele anglo-saxone au procedat, cum menționează același autor, la democratizarea creditului prin intermediul procesului de liberalizare financiară. S-au acordat credite cu ușurință, iar dobânzile au fost reduse semnificativ. Ambele reprezentând factori favorizanți ai crizei. De pildă, în anul 2000, dobânzile în America erau ridicate. Au urmat patru ani de scădere a acestora, ceea ce, evident, a încurajat împrumuturile. În anii 2005–2006, rata dobânzii a urcat către nivelul ridicat al anului 2000. Cum veniturile erau mici, capacitatea de rambursare s-a gripat în cea mai mare măsură. În anul următor a izbucnit criza.

În Europa, soluția a fost reprezentată de dezvoltarea serviciilor publice: educație gratuită, asistență sanitară parțial gratuită, ceea ce urma să compenseze deficitul de venituri ale cetățenilor. Pe de altă parte, dezvoltarea serviciilor a favorizat creșterea datoriei publice, transformată acum în „datorie suverană”, adică datorie care trebuie plătită de către fiecare, care aparține tuturor cetățenilor. Observați ipocrizia? Deci cetățeanul este dezavantajat din start prin modificarea mecanismului de distribuție a valorii. „Soluțiile” găsite atât în statele anglo-saxone, cât și în cele europene propriu-zise, par a avea avantaj pe termen scurt cetățeanul, dar pe termen mediu același cetățean este pus să plătească totul a doua oară. Nu era mai firesc să se revină, fie și parțial, asupra mecanismului de distribuție? Da, dar pentru aceasta era nevoie de curajul de a înfrunta marea

finanță, elitele financiare, economice și politice. Care se dovedesc adevăratele beneficiare ale schimbării mecanismului de care am vorbit.

Edificator pentru răsturnarea de valori și priorități este cuantumul salariilor din diferite domenii. Tradițional, salariile din domeniul industriei, incluzând pe cele din energie, erau cele mai mari. Până la mijlocul anilor '90, când au fost ajunse de salariile din domeniul sectorului financiar și imobiliar. Astăzi, într-o serie de țări, precum SUA, Marea Britanie, Franța, salariile din acest ultim domeniu au depășit considerabil pe cele din industrie și energie. Cu excepția Germaniei, unde salariile din industrie și energie au scăzut, dar se află încă la nivelul cel mai înalt.

Noua paradigmă explică foarte multe lucruri, semnalate în literatura de specialitate, dar care, până acum, nu erau asociate cu această rădăcină comună. Este vorba, în primul rând, de creșterea inegalității sociale, atât în interiorul diferitelor state dezvoltate, cât și între state. Un exemplu simplu: în anii '70, executivii din diferite corporații câștigau de 40 de ori mai mult decât salariații cel mai modest plătiți. În 2007, acest raport era de 400 la 1. A apărut o adevărată plutocrație economică în statele dezvoltate și nu a existat nicio frână în calea unei asemenea evoluții. Ea exercită un gen de presiune permanentă asupra deciziei politice, căutând să o influențeze. De pildă, în 1971 erau doar 145 de organizații de lobby la Washington, *reprezentând cercuri de afaceri*. Cu un deceniu mai târziu, numărul acestora crescuse la 2.445.

Referindu-se la perioada postbelică din SUA, George Packer remarca îndreptățit că

șefii de bănci, de corporații, de universități, de firme de avocatură, de fundații, de companii media nu erau mai puțini venali, mai puțin lacomi, sau mai puțin hrăpăreți decât omologii lor de astăzi. Dar ei au ajuns pe poziții de top într-o cultură care pune opreliști acestor trăsături și, cu siguranță, nu le glorifica. (George Packer, „The Broken Contract”, *Foreign Affairs*, noiembrie/decembrie, 2011)

Inegalității, de fapt, cu toate frustrările sale, i se adaugă această atitudine sfidătoare, potrivit căreia bogatul nu mai are niciun tip de sfială în fața sărăciei, nu mai simte nicio jenă în fața umilinței generate de această condiție și crede că i se cuvine oricât de mult. Ceea ce creează o atmosferă greu de îndurat, poate mai mult decât lipsurile materiale. „Ca orice perioadă, și cea postbelică a avut costurile sale. Dar privind la ea de unde ne aflăm acum, ea pare foarte bună.” (*Idem*)

Inegalitatea din societatea americană afectează nu numai păturile scăpătate, ci clasa de mijloc, atuu societății americane, principalul punct de sprijin al stabilității sale. Între 1979 și 2006, notează același autor, clasa de mijloc americană și-a sporit veniturile cu 21 procente (incluzând rata inflației). Cele mai sărace pături și-au sporit veniturile cu 11 procente, pe când veniturile celor mai bogați ai Americii, care formează 1% din populație, au sporit cu 256 de procente. În felul acesta, un procent din populația Americii deține aproape un sfert din venitul său național.

Inegalitatea subminează democrația, spune George Packer. Mai curând am spune că ea subminează încrederea, filonul esențial atât al democrației, cât și al

economiei. Și generează un tip de instabilitate care hrănește disperarea, un sentiment de neputință, chiar de revoltă surdă. Pe care o întâlnim în mișcările de protest „Occupy Wall Street” din New York și din toată America, ori în ceea ce s-a numit „Primăvara arabă”, în revoltele de stradă din Londra, în protestele clasei de mijloc din Israel, sau cele ale studenților chileni. Încât, dacă vorbim de globalizarea economică și financiară, credem că suntem din ce în ce mai îndreptățiți să vorbim și de globalizarea protestului. Ipocrizia aici constă în faptul că vorbim de efecte în mod spectaculos, în timp ce cauzele sunt lăsate în plan secund. Așa încât suntem îndreptățiți să ne întrebăm: doza excesivă de ipocrizie nu este și ea o boală. Pe care o întâlnești nu doar la oameni, ci și la instituții, cuibărită în mecanisme, mentalități și atitudini de unde este foarte greu scos.

Decembrie 2011

DEODATĂ, EUROPA VORBEȘTE GERMANA

Criza reprezintă un moment predilect când istoria botează noile puteri. Propriul nostru continent cunoaște un proces cu două tendințe de sensuri diferite: Europa intră într-o etapă de declin – nu neapărat spectaculos, dar durabil –, iar Germania, aflată într-o perioadă de vizibilă ascensiune, își ocupă locul de primă putere europeană. Există o liniuță de unire între cele două fenomene? Da, și ea se numește Uniunea Europeană (cu diversele nume pe care aceasta le-a purtat de-a lungul timpului). Uniunea a fost creată și pentru a conferi Europei un rol geopolitic de primă importanță. Fiecare din statele sale nu mai puteau și astăzi cu atât mai mult nu pot face față coloșilor. Unite, da!

Criza datoriilor suverane a făcut din UE bolnavul lumii dezvoltate. O lume aflată ea însăși într-un declin de durată. Se vorbește, cu puțină nuanță, despre „criza globală”. Cum poate fi vorba despre „criză globală”, când țări importante de pe glob, precum China, India, Brazilia, Turcia, Mexicul, înregistrează ritmuri

impresionante de dezvoltare? Nu, este criza lumii dezvoltate. FMI a publicat, recent, o evaluare privind ritmul de creștere a principalelor economii și a principalelor regiuni economice ale lumii în 2011 și în 2012. Pe ansamblu, statele dezvoltate s-au dezvoltat în 2011 într-un ritm de 2%, iar anul acesta de 2.5%, în timp ce lumea în curs de dezvoltare cunoaște un ritm de 6,5% (Alan Bealtie, „IMF warns on threat to recovery”, *Financial Times*, 21 septembrie 2011). Este vorba de o perioadă scurtă, iar lucrurile se pot schimba. Așa este, numai că asemenea ritmuri se adaugă cam acelorași evoluții din ultimii ani, favorizând instalarea unor tendințe și, apoi, chiar a unor ierarhii.

Criza Uniunii are mai multe cauze. Noi vom insista asupra crizei de identitate, asociată nu cu absența forței economice, ci cu absența unei conduceri și a unei strategii unitare. Când nevoia de lichidități a devenit presantă, Europa a descoperit că ea este confruntată, mai presus de toate, cu o criză de credibilitate, asociată cu lipsa de orânduială internă. Exprimată fără menajamente chiar de președintele Chinei, care a declarat: „puneți-vă ordine, mai întâi, în propria casă!”. Ceea ce spunea Kissinger cu mulți ani în urmă: „dacă trebuie să sun în Europa, pe cine sun?” rămâne valabil și astăzi. Cu o nuanță care, după doi, trei ani de criză, ar lua forma următorului îndemn: este bine să sunați, mai întâi, la Berlin!

De ce la Berlin? Pentru că Berlinul este capitala celei mai puternice economii europene. Astăzi, Germania unită este în mod detașat puterea numărul unu a Europei și, judecând după evoluțiile care se

prefigurează, acest decalaj se va consolida. Iată o „radiografie” a acestei situații, prezentată de Ulrike Guerot și Mark Leonard: 27,3 procente din exportul UE revine Germaniei, în timp ce Franța deține doar 12 procente, Italia – 11,3 procente, UK – 10,4 procente, Olanda – 7,4 procente, Spania – 4,5 procente, Polonia – 1,8 procente. Să mai menționăm că dacă avem în vedere una dintre cele mai dinamice – și am spune și cele mai pretențioase piețe ale lumii – cea a Chinei, 45 de procente din exportul UE pe această relație sunt deținute de către Germania (Ulrike Guérot and Mark Leonard, „The new German question: how Europe can get the Germany it needs”, European Council on Foreign Relations (ECFR), 2011, p. 9).

Poziția Germaniei este hrănită nu numai de puterea ei economică și financiară, ci mai ales de faptul că simbolizează un tip de dezvoltare confirmat de actuala criză. Revista *Foreign Affairs* (iulie/august 2011) publică un articol semnat de Steven Rattner intitulat „The Secrets of Germany’s Success”, cu un subtitlu sugestiv „What Europe’s Manufacturing Powerhouse Can Teach America”. Prima notă distinctivă privește importanța acordată exportului. Multe țări consideră că motorul adevărat al creșterii este consumul și, prin urmare, încurajează, în diferite feluri, această direcție. Dezvoltarea, spune evoluția de astăzi a Germaniei, poate fi stimulată și în alt fel, nu numai prin consum, anume stimulând exportul. Astăzi, Germania este al doilea exportator al lumii (după China), iar exporturile sale au contribuit în proporție de două treimi la dezvoltarea țării din ultima decadă. Mai mult,

datorită exporturilor masive și competitive, Produsul Intern Brut pe cap de locuitor al Germaniei a crescut într-un ritm superior oricărei țări dezvoltate.

Când vorbești despre export apare în mod fatal altă problemă care obligă la un răspuns: ce anume exporti? În alți termeni, ce poziție adopți față de cel mai profitabil produs de export, produsul manufacturat. Să-l ascultăm pe autorul american menționat mai sus: „Germania a îmbrățișat producția (*manufacturing*), iar mult din succesul ei economic se datorează acestei opțiuni” (*Idem*). Firește că în această opțiune, ea a ținut cont și de propria tradiție, de prestigiul industriei sale etc. Dar opțiunea ca atare se cere relevantă. De pildă, exportul german era în februarie 2011 cu 21 de procente mai mare decât în aceeași lună a anului precedent, iar piața chineză deține 25 de procente în exportul unei mărci germane recunoscute: BMW. Produse clasice, se va spune, unde Germania este cunoscută și recunoscută. Iată un alt exemplu care ne vorbește despre mobilitate. Se știe că industriile energiei alternative se află în expansiune. Germania și-a făcut o prioritate din a stimula tehnologiile industriei verzi, iar anul trecut acest domeniu a beneficiat de investiții în valoare de 44 miliarde dolari, comparativ cu 34 miliarde în SUA (*Idem*). Opțiunea amintită particularizează Germania chiar în rândul multor țări dezvoltate, care au optat pentru diverse forme de delocalizare și externalizare a capacităților de producție și chiar a celor de cercetare. Istoricește, opțiunea pentru producție a câștigat.

Nu vom înțelege până la capăt evoluția și poziția de astăzi a Germaniei dacă nu vom menționa și filosofia

sa financiară particulară, care are legătură cu istoria interbelică. Această țară consideră că inflația este cel mai mare dușman al vieții economice și face orice efort pentru a evita inflația sau pentru a o menține în anumite limite. Nu nesocotește consumul, ca factor al creșterii, dar consideră că el trebuie menținut în anumite limite. De aceea, Germania a fixat un plafon maxim al îndatorării care să fie trecut în Constituție. Este o altă filosofie financiară, mai prudentă, am spune și mai activă.

Cunoșteam Germania ca putere tehnologică, financiară, dar nu ne așteptam ca această țară să joace așa de bine cartea crizei pentru a-și impune viziunea, la nivel european, în domeniul financiar. La început, voci de prestigiu ale Germaniei au vorbit despre posibilitatea divizării monedei unice europene. Apoi, a urmat o perioadă în care Germania părea că nu prea mai este interesată de evoluția euro, ceea ce i-a prilejuit ministrului de Externe al Poloniei o intervenție, strălucită după părerea noastră. Întrebându-se care este cea mai mare amenințare la adresa securității și prosperității țării sale și a Europei, Radoslaw Sikorski răspunde:

Nu este terorismul și, în mod sigur, nici tancurile germane. Nu sunt nici chiar rachetele rusești pe care președintele Medvedev tocmai a amenințat că le va desfășura la granița UE. Cea mai mare amenințare la adresa securității Poloniei ar fi colapsul zonei euro. De aceea, cer Germaniei, de dragul ei și al nostru, să facă astfel ca zona euro să supraviețuiască și să prospere. Nimeni altcineva nu poate face acest lucru. Voi fi probabil primul ministru de Externe polonez care spune

acest lucru, dar iată că îl spun: Mă tem mai puțin de puterea Germaniei decât am început să mă tem de inactivitatea sa. Ați devenit națiunea indispensabilă a Europei. Nu aveți dreptul să eșuați în a prelua conducerea: nu pentru a domina, ci pentru a conduce reforma. (Radoslaw Sikorski, „I fear Germany’s power less than its inactivity”, *Financial Times*, 29 noiembrie 2011)

Doamna Merkel a vâslit la marginea catastrofei, pentru că numai așa a putut convinge țările din zona euro să accepte măsuri de austeritate, reducerea îndatorării. Austeritatea este orientarea comună nu numai în Grecia sau Italia, ci și în Franța. Parcă, deodată, Europa vorbește limba germană. Ar putea Banca Centrală Europeană să acorde împrumuturi statelor confruntate cu dificultăți? Germania a spus nu, motivând că, în felul acesta, statele ar fi încurajate să repete greșelile trecute. Eurobondurile? Nu, pentru că ar stimula inflația. „Nu-urile” Germaniei au fost ferme, dar au conținut și multe nuanțe. De pildă, când Franța a propus crearea unei federații financiare pe structura actuală a zonei euro, Germania a spus, de asemenea, nu, pentru că măsura ar fi lăsat pe dinafară țările care nu aparțineau acestei zone. Cum remarca și revista *The Economist* („Step by step to disaster”, 19 noiembrie 2011) „pentru Germania, singurul răspuns la bolile Europei este reducerea împrumuturilor și a datoriilor”. Ceea ce și-a găsit expresia în celebrele sancțiuni automate pentru cei care încalcă regula, cuprinse în Pactul de guvernanță fiscală, adoptat de Consiliul European la sfârșitul anului trecut.

Chiar dacă punctul de vedere german a fost aspru criticat ca făcând parte dintr-o „ortodoxie financiară

germană”, experții financiari germani precizează: „Nu noi vrem să conducem, ci să conducă regula”. Într-adevăr, când avem de-a face cu lumea finanțelor, regula este sfântă pentru toată lumea. Cum nu poate fi subestimată povara economică reprezentată de către datoriile statelor. De pildă, țările emergente au, în medie, o datorie care se ridică la 40% din GDP-ul lor, pe când datoria Italiei este de trei ori mai mare, a Franței de două ori ș.a.m.d. Considerăm că punctul de vedere german, care a și triumfat, este temeinic și constituie parte a unei viziuni.

În poziția germană este cuprins un serios argument profesional (trebuie prevenită apariția unei „diviziuni” între țări care „cheltuiesc” și țări „contributoare”), dar și unul psihologic, foarte important după părerea noastră. Abandonând moneda sa națională – marca germană – Germania trăiește sentimentul unui mare sacrificiu; mai mult se simte „păcălită de Grecia, Italia și alții care au condus greșit propriile economii și acum cer ajutorul Germaniei”. În același timp, Germania vine după aproape 20 de ani de efort financiar pentru dezvoltarea și modernizarea fostei Germanii de Est. Cum sublinia și Jacques Attali (Jacques Attali, *Understand Germany*. Disponibil la: <http://blogs.lexpress.fr/attali/2010/12/12>), după această perioadă de efort, Germania a considerat că a depășit nechezurile, iar avântul din ultimii ani, prestigiul unor ramuri, cum ar fi construcția de automobile (care aduce țării un câștig de șase ori mai mare decât industria similară franceză), stabilitatea financiară, toate au condus la o stare de confort și de optimism motivat. Tocmai în acest moment, apar tulburările „de

la periferie”, care solicită alte eforturi. Este ca și când tocmai ai achitat un mare împrumut, ori ai scăpat de o mare obligație și, dintr-o dată, bate la ușă un alt împrumut sau o altă plată.

„Calmarea piețelor” este argumentul folosit și de cei care se pronunță pentru austeritate și pentru cei care o contestă. Acest obiectiv ar putea fi atins prin creditarea de către Banca Centrală Europeană a țărilor aflate în dificultate. Germania spune că aceste țări trebuie să-și facă ordine în propria economie, să-și diminueze datoriile și, astfel, piețele se vor calma. Vedeți diferența? În prima ipostază, obiectivul se realizează printr-o îndatorare și mai mare, care prezintă riscul amanetării viitorului. În varianta germană, viitorul este salvat, chiar dacă acest lucru presupune sacrificii de moment. Preocuparea pentru termenul mediu și lung este o altă dimensiune a strategiei germane, care se alătură priorității pentru export, pentru producție, pentru crearea unor rezerve valutare solide, toate putând căpăta numele de „Consensul de la Berlin”. După „Consensul de la Washington”, după „Consensul de la Beijing”, iată că se vorbește și despre „Consensul de la Berlin”.

Germania este o putere de anvergură globală. Cei mai mulți analiști remarcă, în mod îndreptățit, că relațiile comerciale dintre Germania și țările BRIC au cunoscut o ascensiune impresionantă. De pildă, exporturile germane în China se situează cam la același nivel cu cele în Franța (Guerot & Leonard, *op. cit.*, p. 3). Relații comerciale foarte bune are Germania și cu Rusia, aceasta din urmă beneficiind de masive investiții germane. Fără a mai pune la socoteală conducta de gaz

care leagă direct Rusia cu Germania prin Marea Baltică. Motiv pentru care mulți analiști consideră că Germania ar prefera, chiar ar da întâietate relațiilor comerciale cu țările BRIC, în defavoarea celor cu Uniunea. Este aproape cert că legăturile comerciale cu țările BRIC se vor dezvolta în continuare, mai ales în condițiile în care lumea dezvoltată va cunoaște momente dificile și în continuare.

Există două argumente esențiale care vor face ca Germania, cel puțin pentru moment, să sprijine Uniunea și să încerce să o disciplineze financiar. Primul se referă la interesele comerciale ale țării. Și astăzi, circa 60% din comerțul Germaniei are loc cu state ale Uniunii. Uniunea este aproape și alcătuiește un gen de bloc economic pe care Germania îl domină din ce în ce mai evident. Pur și simplu ar fi nerățional ca Germania să-și neglijeze interesele economice din proximitatea geografică.

Apoi, este vorba despre un argument geopolitic. Oricât de puternică economic și tehnologic, Germania va fi o putere de rangul doi. Într-o lume dominată de puteri de mărimi continentale (SUA, China, Rusia, Brazilia, India), Germania rămâne, totuși, un „pitic geopolitic”. Ca să alerge la nivel planetar în competiție cu asemenea puteri, Germania va trebui să „vorbească” în numele Uniunii. Este singura posibilitate să-și protejeze propriile interese și, în același timp, să respecte opțiunile fundamentale pe baza cărora a fost construită Uniunea.

FINANȚELE – ÎN SLUJBA ECONOMIEI, NU A PROPRIEI BUNĂSTĂRI

Dacă nu ar fi existat, criza grecească ar fi trebuit, cumva, inventată, ca să știm mai bine în ce lume trăim, ce ne așteaptă și ce rol mai are de jucat cetățeanul în noua ordine pe cale de a se naște. Din 2010, de când a izbucnit criza financiară din Grecia, datoria publică a acestei țări a crescut de la 120% la 160% din PIB. Perioadă în care țara a beneficiat de sprijin financiar extern. Și totuși, Grecia se află în criză. Recent, la nivel european s-a decis să i se mai acorde un nou *bail-out* în valoare de 130 miliarde euro. Nedumerirea provine din faptul că niciun ban din acest adevărat flux financiar nu a mers în economia reală. Banii împrumutați au fost folosiți pentru a plăti împrumuturile anterioare contractate de către statul grec. Dacă împrumuturile au fost folosite pentru a stinge alte împrumuturi, atunci de ce a crescut atât de mult nivelul datoriei? Banilor neachitați la vreme le crește automat dobânda. Și, astfel, se creează

un gen de spiralară: contractezi un credit pentru a plăti banii împrumutați anterior, dar, întrucât nu i-ai plătit la timp, dobânda crește și, prin urmare, suma care trebuie achitată este mai mare și va fi nevoie de un nou împrumut și nu știi unde se mai încheie chinul presupus de achitarea datoriei.

Pentru a putea face față situației, în Grecia se aplică un nou plan de austeritate. Nu dorim să discutăm despre reacția socială, nici despre suferința indusă de măsurile de reducere a numărului de locuri de muncă, de reducere a salariilor, chiar a pensiilor. Întrebarea este cum va putea plăti această țară datoria care se mărește văzând cu ochii, dacă banii împrumutați nu merg în economia reală, nu pun în mișcare producția, serviciile, nu generează profit din care să fie, apoi, achitat împrumutul? Mecanismul stingerii (diminuării) unui împrumut implică această verigă esențială – economia propriu-zisă. Dar când banii luați cu împrumut se întorc în întregime la băncile care au creditat împrumutul anterior, cum poate fi diminuată îndatorarea? Aici apare problema de fond. Avem de-a face cu o situație nouă, în care băncile dau bani cu o mână și iau cu cealaltă. Ia naștere un circuit din care este eliminată economia reală. „Datoriile suverane” au devenit, în fapt, o sursă de sporire a veniturilor băncilor și de sărăcire a popoarelor.

Citind despre aceste lucruri, gândul ne-a dus la Planul Marshall, care a presupus din partea SUA un efort financiar de 171 miliarde dolari (la valoarea din 1989 a dolarului; între timp, dolarul s-a depreciat considerabil). După cum precizează Zbigniew Brzezinski,

din această sumă, Franța a primit 45 miliarde, Italia – 20 miliarde, Marea Britanie – 38 miliarde și Germania de Vest – 20 miliarde. Cum planul s-a derulat pe zece ani (1945–1955), contribuția americană s-a ridicat la suma de 17 miliarde anual. Banii aceștia au fost orientați – toți – către economia reală, au fost folosiți la construcția unor noi clădiri sau la refacerea celor vechi, la ridicarea unor noi fabrici (deci la înființarea de noi locuri de muncă), într-un cuvânt la reluarea activității economice în țări devastate de război. Firește că acest sprijin financiar s-a greșit pe un efort propriu impresionant, concretizat în alte sume de bani investiți de statele și firmele din statele europene, de mari sacrificii făcute de populație. Aici importante nu sunt sumele, ci menirea lor, aceea de a pune în mișcare viața reală. Așa a început procesul de refacere a Europei.

Plonjând în realitatea Europei contemporane, descoperim multe situații care nu se revendică de la înțelesul planului Marshall, ci de la acest nou circuit *bancaro-bancar* în care țările joacă rolul de bune platnice. Știam că, imediat după izbucnirea crizei, Uniunea Europeană nu a reacționat ca Uniune, că țările componente, mai ales puterile semnificative ale continentului, s-au retras în bună măsură în perimetrul național pentru a gestiona problemele cu care se confruntau. O serie de cifre publicate recent au arătat dimensiunile adevărate ale acestui efort și au adăugat noi semne de întrebare cu privire la evoluția continentului. De fapt, guvernele europene au urmat aceeași strategie a *bail-out*-ului aplicată în SUA și au oferit garanții pentru împrumuturi bancare în

tentativa de a calma piețele financiare. Acest angajament făcut de guvernele europene, precizează FMI, se ridică la 28% din PIB-ul Uniunii Europene, ceea ce este perfect comparabil cu efortul făcut de Rezervele Federale americane, care au asigurat un împrumut sprijin financiar pentru bănci de aproximativ 26% din PIB-ul american.

De la eforturi asemănătoare, aștepti rezultate similare. Ori aici încep întrebările. În primul rând, în SUA procesul de redresare economică este mult mai vizibil. Nu cum se spera inițial, dar totuși vizibil, ritmul de creștere economică fiind de 2-3 la sută (pe când UE va consemna, în 2012, o creștere negativă). În SUA crearea de locuri de muncă a început să atingă anumite niveluri dătătoare de speranță. În UE stagnează. În SUA s-a adoptat legea Dodd-Frank de reglementare a activității bancare, un gen de replică peste timp a celebrei legi Glass Steagall, care a reglementat, imediat după criza din '33, activitatea bancară. În Europa nu se vorbește despre așa ceva. Ce dorește, de fapt, Europa? Se discută mult despre Pactul de guvernanță fiscală adoptat recent. De fapt, avem de-a face cu un Pact de disciplină financiară. Iar datele lui fundamentale sunt cuprinse în Tratatul de la Maastricht. Ceea ce apare într-adevăr nou este „fierăstrăul”, sancționarea – automată – a încălcării regulii. După aproape patru ani de criză, se adoptă ceea ce, de fapt, era înscris în Tratatul de întemeiere a UE.

Imediat după izbucnirea crizei, SUA a procedat la o evaluare a activelor toxice, a nevoilor de recapitalizare a unor bănci, de sprijinire a unor companii aflate în

dificultate etc. Atât evaluarea, cât și sprijinul propriu-zis au fost prompte. Europa a întârziat. De-abia în ultimele luni, Banca Centrală Europeană a recurs la două runde de lichidități însumând peste 1 trilion de euro: prima rundă a asigurat împrumutarea a 523 de bănci cu suma totală de 490 miliarde euro, cea de-a doua a sprijinit 800 de bănci cu suma de 530 miliarde euro. Inițiativa Băncii Centrale a generat reacții, în special din partea Bundesbank, care a apreciat că „ușurința cu care asemenea fonduri au fost puse la dispoziția sistemului bancar nu fac decât să submineze rezistența acestuia”. Pe noi ne interesează câteva lucruri elementare: într-o lume care suferă de lichidități, iată că atunci când este vorba despre împrumutarea băncilor se găsesc bani. Capitalizarea sistemului bancar european este o cerință, dar ea nu poate avea succes fără a examina cauzele decapitalizării anterioare. Dacă decapitalizarea a fost favorizată de politici bancare greșite, atunci în alți termeni se cere judecată și sprijinită capitalizarea. Sunt probleme care nu mai apar în discuție și care generează cel puțin o masivă nedumere. Oare nu există posibilitatea ca BCE să acopere prin aceste împrumuturi boli cronice ale sistemului bancar, sau ale unor segmente ale sale? Cu ce bani? Evident, cu banii europenilor.

Cine a citit Raportul *Starea națiunii*, făcut în ianuarie 2012, va sesiza o schimbare de fond în politica economică a administrației Obama – revenirea la încurajarea producției, astfel încât SUA să recâștige competitivitatea de altă dată și să creeze locuri de muncă. Îngroșând puțin lucrurile, am putea spune că

președintele Obama lansează un strigăt de alarmă în această privință, detașându-se net de tendința predominantă de până acum: delocalizarea, care însemna detașarea în alte țări a unor capacități de producție și, implicit, pierderea joburilor aferente. Sunt lansate măsuri, stabilite mecanisme economice și financiare de încurajare a producției, de stimulare a inovației.

Nu, nu vom reveni la o economie slăbită prin *outsourcing*, datorii nesăbuite și profituri financiare speculative. În această seară, doresc să vorbesc despre cum să mergem înainte, să construim un proiect pentru o economie construită pe producția americană, pe energia americană, pe priceperea muncitorilor americani și pe reînnoirea valorilor americane. Acum, acest proiect începe cu producția americană.

Figurează în acest Raport exemplul celor trei mari firme producătoare de automobile: General Motors, Ford și Chrysler. Barack Obama mărturisește că, atunci când acești mari producători „au fost pe marginea colapsului”, voci importante au susținut că ele „trebuie lăsate să moară”. Președintele s-a opus, statul a acordat un împrumut de 30 miliarde dolari, iar astăzi sunt din nou „în topul producătorilor mondiali”.

După părerea noastră, marea suferință a Europei este că nu-și îndreaptă mai hotărât fața către propria economie, că rămâne prea mult ținută la etajul bancar, fără a insista asupra legăturii fundamentale între performanțele economice și problemele financiar-bancare. Dacă privim atent la lumea de astăzi, vedem că țările cele mai prospere sunt țările care au îmbrățișat

producția ca orientare de bază pentru propria dezvoltare. Germania și China sunt din acest punct de vedere două simboluri. Să privim acum și la Europa. Nu este greu să sesizăm că Uniunea este marcată de „dezechilibre structurale”, care ies la suprafață sub formă financiar bancară, mai precis sub forma datoriilor. Cum subliniază Martin Wolf, editorialist al *Financial Times*, unii membri – cu deosebire Germania și Olanda – au mari surplusuri comerciale cu celelalte state membre ale Uniunii și mari surplusuri de cont curent. Amândouă, în momentul de față, au un surplus de cont curent de 5% din PIB. State precum Grecia, Italia, Spania, Portugalia și Franța consemnează mari deficite comerciale pe relația cu alte țări europene. În ultimii 10 ani, deficitul Greciei s-a ridicat la 13% din PIB, cel al Portugaliei la 10%. În Franța și Italia, deficitul de cont curent a crescut de la mai puțin de 1% din PIB, în 2002–2006, la mai mult de 3% în 2011.

Să ne mai mirăm atunci că nordul Europei este prosper și sudul confruntat cu dificultăți? Dacă așa stau lucrurile, problema Uniunii Europene este, în mod fundamental, economică și, în al doilea rând, financiar-bancară. Or, în legătură cu economia, cu posibilitățile de creștere a competitivității economice, de corectare a deficitelor structurale și a disparităților din interiorul UE se vorbește foarte puțin. Trebuie început cu însăși toșirea sistemului bancar, s-ar putea spune. Poate fi adevărat, dar atunci când injectezi peste un trilion de euro, este neapărat necesar să ai și ținte economice precise. Ceea ce preciza președintele BCE, Mario Draghi, că prin aceste împrumuturi intenția este să „se extindă creditul în economia reală”, ni se pare insuficient.

Europa are nevoie să discute nu doar despre o creditare mai operativă și mai ieftină, ci și despre orientări de ansamblu ale evoluției sale. De pildă, China și-a propus recent să crească exporturile cu 10%. Cum va proceda UE cu propriile exporturi, știut fiind că principala piață de export a Chinei este chiar continentul nostru? Ca să rămânem pe aceeași relație, nimeni nu poate subestima faptul că producția chineză și asiatică în general pune o presiune din ce în ce mai mare pe economiile țărilor dezvoltate. Economiiile acestor state au foarte puține șanse să concureze în domeniile „ocupate” de economia chineză și cea asiatică în general. Criza „datoriilor suverane” este și un efect al acestei noi situații ivite în plan global. Statele dezvoltate trebuie să identifice noi nișe unde să fie competitive (cum a procedat Germania cu industria „verde”). Se discută mult despre „risipa” din unele state europene, despre „consumul fără acoperire” etc. Lucruri adevărate. Principala explicație se cere asociată nu numai cu supraconsumul, ci mai ales cu insuficienta dezvoltare a propriei economii. Nu este întâmplător că doar țările „sudice” sunt confruntate cu asemenea probleme.

Când ești într-o situație financiară dificilă, fie reduci cheltuielile, fie sporești veniturile, fie faci o combinație între cele două. Problema Europei este că reduce cheltuielile – ceea ce este un lucru bun –, dar nu pune problema creșterii economice. În timp ce prima modalitate este limitată (se poate economisi până la un punct, dincolo de care economisirea devine chiar contra-productivă), a doua este practic nelimitată și reprezintă apanajul comunităților aflate în ascensiune. America

a făcut un obiectiv din a recupera capacitatea de producție care a consacrat-o, tocmai pentru a amplifica sursele de câștig și a înmulți locurile de muncă. Din punct de vedere strategic, Europa a intrat într-o tăcere prelungită. Recordul ei în această privință este că a reușit să transforme criza unei țări mici (Grecia deține doar 2% din PIB-ul Uniunii Europene) în criza „datoriilor suverane” și că a uitat principala concluzie a Planului Marshall, a cărei principală beneficiară a fost: finanțele trebuie să fie în slujba economiei și să nu se slujească pe ele însele.

Martie 2012

ROLUL „PERIFERIEI” ÎN VIAȚA UNIUNII EUROPENE

Dacă observăm bine ceea ce se întâmplă în Uniunea Europeană, am putea sintetiza lucrurile în felul următor: „periferia” pune sub semnul întrebării construcția. Întrebarea subsecventă este: care periferie? Tradițional, periferia avea și o conotație geografică. Ea coincidea cu „Lumea a treia”, iar din punct de vedere spațial avea dimensiunea unor continente: Africa, Asia, America de Sud. Visul dintotdeauna al periferiei a fost să se emancipeze de centru prelucrând inteligent și creativ mesajele metropolei. De la o vreme, se vorbește de „periferie” și în Europa; nu numai în Europa, ci în Uniunea Europeană; nu numai în Uniunea Europeană, ci chiar în interiorul zonei euro.

Ce anume ar putea semnifica „periferia” în Uniunea Europeană? Willen Buitter („The Terrible Consequence of a Eurozone Collapse”, *Financial Times*, joi, 8 decembrie 2011) propune un criteriu precis: țările confruntate cu serioase probleme financiare. Din

această perspectivă, el vorbește despre cinci țări care ar reprezenta „periferia”: Grecia, Spania, Portugalia, Irlanda și Italia. Este adevărat că autorul amintește și despre o periferie „soft”, alcătuită din alte trei țări: Belgia, Austria și... Franța.

De ce recurge autorul la un asemenea criteriu? Confruntate fiind cu dificultăți, aceste state ar putea părăsi zona euro – fiecare sau toate la un loc. Dacă ar fi vorba doar despre Grecia, lucrurile nu ar fi așa grave, întrucât

ieșirea doar a Greciei ar putea fi gestionată. Grecia deține doar 2,2 procente din PIB-ul zonei euro și 4 procente din datoria publică a acesteia. Ieșirea Italiei din zona euro ar pune la pământ o mare parte a sistemului bancar european... ieșirea din zona euro a celor cinci state periferiale ar trage în jos nu doar sistemul bancar european, ci și pe cel nord atlantic și părțile expuse din restul sistemului bancar global. Criza financiară care ar rezulta ar declanșa o depresiune globală care ar dura ani de zile cu probabilitatea ca PIB-ul să scadă cu mai mult de 10 procente, iar rata șomajului să ajungă la cel puțin 20 de procente. Piețele emergente ar avea de suferit și ele.

Potrivit lui Alex Stub („I See the Centrifugal Force of a Core Europe”, *Financial Times*, joi, 17 noiembrie 2011), ministrul finlandez pentru Afaceri Europene, ceea ce s-ar impune ar fi nu părăsirea zonei euro de către anumite state, ci doar o re poziționare a lor în cadrul unei structuri concentrice a puterii de influență. În mijlocul acestei structuri s-ar situa cele șase țări europene cotate cu *triple A*. Ele „ar trebui să acționeze drept *core*-ul acestei zone”. Este un adevăr

care s-ar impune de la sine: „O țară care nu este cotateă cu *triple A* nu va fi în cea mai bună poziție să dea cuiva sfaturi privind finanțele publice”. În felul acesta, „Europa cu mai multe viteze” ar însemna, de fapt, trei cercuri concentrice de influență: Europa celor 6 care întrunesc *triple A*, zona euro și, apoi, Europa celor 27.

Periferia unui continent, chiar a unui dezvoltat, este ceva acceptabil. „Periferia” Uniunii este chiar un paradox. O Uniune are reguli, rigori și standarde. Când într-o Uniune vorbim despre „periferie”, prima întrebare este: cum a putut apărea? Care sunt răspunderile țării (țărilor) respective și ce răspunderi revin Uniunii? Se vorbește, în ultima vreme, despre „vitezele” țărilor europene. Se uită sau se trece cu vederea faptul că „vitezele” ne vorbesc, în realitate, despre *decalaje*. Într-adevăr, Europa trebuie „citită” așa cum este, nu cum ne-ar plăcea nouă să fie. „Vitezele” diferite care exprimă *chibzuința politicii fiecărei țări* reprezintă ceva firesc. Vitezele necorelate, vitezele nesupravegheate care conduc la decalaje vorbesc despre „boli” și „bolnavi” ai Europei. Faptul că Uniunea nu a intervenit și nu a prevenit face și mai actuală problema *partajării răspunderilor* pentru situația creată la „periferie” și care, acum, amenință construcția în ansamblu; partajare care trebuie să cuprindă *statele în cauză, Uniunea și băncile* (care au acordat împrumuturi statelor fără a avea garanții de solvabilitate). Mai ales că acum, când este vorba despre ieșirea din criză, întreg efortul revine *doar statelor confruntate cu dificultăți*.

Evoluția Greciei este importantă și pentru că ne arată situația fără ieșire nu doar a acestei țări, ci a

periferiei zonei euro. A „periferiei” din zona euro și a „periferiei” care nu a intrat încă în această zonă, a țărilor din Centrul și Estul Europei. Periferia aceasta europeană nu mai are un drept fundamental al oricărei periferii: acela de a procesa mesajele (politicile) de la centru, de a imagina soluții, de a identifica propriile căi de ieșire din criză. Periferia clasică avea acest drept și astfel purta, teoretic cel puțin, speranța emancipării. *Periferia financiară nu poate decât să respecte reguli concepute de finanțator.* Cu atât mai mari devin, în aceste condiții, răspunderile Uniunii, care trebuie să asigure o anumită perspectivă de evoluție și pentru periferie.

În niciun fel nu am dori să subestimăm importanța băncilor pentru economie. Răspunderea Uniunii este de a găsi *o cale de ieșire convenabilă pentru ambele părți*, atât pentru bănci, cât și pentru statele debitoare. Altminteri, Grecia nu poate decât să-și perpetueze și să-și agraveze condiția. Pare că situația acestei țări a fost special lăsată să se agraveze spre a constitui un tip de exemplu pentru cei care ar intenționa să nu-și plătească la timp datoriile. Este edificatoare în acest sens afirmația făcută de David Miliband: „Liderii europeni au transformat o problemă de solvabilitate grecească de 50 de miliarde de euro într-o criză existențială de 1.000 de miliarde euro a Uniunii Europene” („Don’t Leave Europe to the Sceptics and Federalists”, *Financial Times*, marți, 15 noiembrie 2011). Situația Greciei mai arată ceva: că Uniunea are o înclinație greu respresibilă de a lua partea băncilor. A băncilor mari care aparțin statelor mari. Mai precis, Uniunea ia partea statelor mari și a băncilor din aceste state (deci ia partea „centrului”).

Astfel, Uniunea conservă raporturile clasice dintre metropolă și periferie.

Așa cum funcționează în momentul de față, Uniunea creează periferie. Nu numai că nu absoarbe tensiunile, că nu sprijină suficient efortul de emancipare, ci accentuează dificultățile și chiar devine un cadru prielnic pentru inegalitate. După ce François Hollande a câștigat alegerile, subliniind nevoia de a stimula creșterea economică, poziția Germaniei s-a nuanțat. A fost acceptată ideea măririi salariilor în această țară, ca o măsură nu numai de a crește consumul intern, ci „de a reduce decalajul de competitivitate dintre motorul industrial al Europei și periferie”. Problema este de ce o asemenea măsură, binevenită, a fost luată sub presiunea discursului francez care este pe cale „să schimbe lungimea de undă a dezbatărilor din cadrul Europei” („Odd to Grows”, *The Economist*, sâmbătă, 12 mai 2012).

Uniunea trebuie să formuleze răspunsul la o întrebare fundamentală: Uniunea devine o Uniune pentru toți, o Uniune a dezvoltării, ori o Uniune a capitalului. O Uniune consecventă cu principiile de început, ori o Uniune care s-a adaptat unei noi etape în care forța financiară începe să dicteze din ce în ce mai mult. O Uniune în care primează economia reală și totul trebuie subsumat acestui obiectiv, ori una în care forța conducătoare tinde să devină piețele financiare. Deocamdată, Uniunea oscilează și această permanentă oscilație este cel mai costisitor lucru.

Chiar dacă se confruntă cu o sumedenie de dificultăți economico-financiare, principala problemă a

Uniunii Europene poartă un nume precis: *credibilitatea*. Faptul că Uniunea este ultima zonă a lumii dezvoltate care nu s-a înscris pe o curbă constantă a creșterii (anul acesta, repetăm, Uniunea va avea creștere negativă) este o problemă fundamentală de credibilitate.

Am asistat în viața Europei din ultima vreme la un triumf al *abordării secvențiale*: „criza euro”, *bail-out*-uri, „salvarea Greciei” etc. Criza euro reia și scoate la suprafață toate greșelile inițiale de proiectare. Încât putem afirma cu înțemeiere: criza euro este și criza Uniunii și nu se poate rezolva una fără cealaltă. De aceea, după opinia noastră, criza trebuie folosită pentru un gen de reproiectare a Uniunii. Reproiectare care nu trebuie să aștepte încheierea crizei, ci *să fie parte a ieșirii din criză*. „Cazurile” se cer atacate cu viziunea ansamblului în minte; altminteri, nu pot fi rezolvate. Rezolvarea, în acest caz, nu constă în „stingerea” unui caz, ci în prevenirea apariției altuia asemănător. Europa este presărată cu mai multe „Grecii”. Nu numai Grecia propriu zisă trebuie să preocupe, ci „Greciile” potențiale, care stau să intre în scenă. Europa este țintuită de problemele „la zi” și amână problemele de perspectivă, fundamentale pentru viitorul ei.

Pactul financiar trage un semnal de alarmă: lucrurile nu mai puteau evolua așa. Nu austeritatea este contestabilă, ci recursul exclusiv la rigorile ei. Am menționat că aici nu este vorba doar despre un accent unilateral, dacă nu exclusiv al măsurilor, ci și de un *timing* defectuos. Nu Pactul financiar (sau măcar spiritul său) este contestabil, ci faptul că a doua zi după adoptarea lui apare nevoia unui *Pact al dezvoltării*

despre care primul pact nici nu a discutat. Că Pactul dezvoltării nu este creația Uniunii, ci rodul unor debateri de contestare a viziunii pe care tocmai o propusese Uniunea, axată pe austeritate, Uniunea dă impresia că este mereu *cu un pas în urma realităților* sau a tendințelor dominante pe cale de a se naște. Toate acestea hrănesc o imensă incertitudine.

Rezumând, încrederea cetățeanului și a unor comunități naționale nu se mai poate sprijini pe succes, pentru că succesul nu mai există; nu se mai poate sprijini nici pe ceea ce numim direcție, pentru că direcția apare din ce în ce mai confuză; nici pe ceea ce am numi determinare, pentru că mobilul determinării – succesul, bunăstarea, perspectiva – devin din ce în ce mai puțin convingătoare. Ce reacție le este la îndemână? Toată lumea este nemulțumită și această stare poate prilejui chiar *o resetare a mentalului colectiv*. În noul context, de dezamăgire prelungită, cetățenii și deopotrivă țările se pot reorienta către identitățile naționale, „ca un loc de refugiu sau măcar de mai mare siguranță”. De ce apare oportună o asemenea reacție? Din același motiv pentru care centrul de greutate al eforturilor de rezolvare ale crizei s-a situat la nivel național: pentru că statele naționale (ca și sferele lor publice) *există*. Iar direcția de evoluție a simțămintelor populației urmează mișcarea reală a vieții economice.

Reorientarea către sfera națională nu este caracteristică doar țărilor din periferie, ci reprezintă o reacție cvasigenerală la nivelul Uniunii. Diferă motivele care hrănesc o asemenea reorientare: unii consideră că efortul de creditare a „sudiștilor” a ajuns la limită, alții

că sunt nedreptățiți de condițiile împrumutului și de rigorile greu de suportat ale austerității. Numulțumirea, însă, este generală și ea hrănește această reorientare care pare dominantă.

Fără o *viziune despre periferie* și evoluția sa, Uniunea nu va putea rezista multă vreme. Din această perspectivă putem spune că periferia dezvoltă vulnerabilitățile și reprezintă adevăratul test pentru Uniune.

Iunie 2012

DRUMUL EURO – DE LA VACCIN LA VIRUS

Andrew Moravcsik, director al programului pentru Uniunea Europeană la Woodrow Wilson School of Public and International Affairs din cadrul Universității Princeton, făcea de curând o mărturisire cu valoare istorică. Imediat după negocierea Tratatului de la Maastricht, Jacques Dellors, considerat „părintele euro”, i s-a destăinuit, precizând că „el a văzut moneda unică drept un eșec din cauză că a fost incapabil să-i convingă pe germani să accepte un compromis. Cererea non-negociabilă a Berlinului în schimbul uniunii monetare a fost existența unei bănci centrale europene care să fie și mai independentă în funcționare și mai anti-inflaționistă în răspunderi decât vechea Bundesbank. Nu a fost stabilită nicio prevedere pentru transferuri fiscale sau *bail-out*-uri între statele europene” (Andrew Moravcsik, „Europe after crisis, How to sustain a Common Currency”, *Foreign Affair*, mai/iune 2012).

Relatarea este importantă nu numai pentru că vine din partea unui personaj central al acelor vremuri, nu

numai pentru că sesiza, atunci la începuturi, problema centrală creată prin introducerea monedei unice, ci mai ales pentru că ea a fost confirmată de criza euro și de tot ceea ce a generat ea. Rândurile de față urmează să identifice despre ce compromis era vorba, să reliefeze de ce nu s-a ajuns la așa ceva și, mai ales, să descifreze consecințele acestei situații. Nu este o analiză de parcurs istoric; în momentul de față, criza europeană poartă un nume precis, criza euro. Deci este important să vedem de unde a pornit această criză și, mai ales, să ne ferim de ceea ce autorul american citat mai sus numea „diagnostice greșite întâlnite la tot pasul”.

Majoritatea autorilor care se ocupă de criza euro, majoritatea euroscepticilor, aflați într-un proces de creștere evidentă, identifică drept principala cauză a situației de astăzi faptul că moneda unică a fost introdusă preponderent din rațiuni politice, că nu rațiunile economice au prevalat, ci cele asociate cu proiecția puterii europene, cu identificarea unui nou simbol care să consacre această putere. Deci un prim „diagnostic greșit”: au prevalat rațiunile politice și acum iată ce trăim. Dacă nu ar fi existat graba de la început, dacă s-ar fi pregătit mai bine terenul introducerii monedei unice (sau chiar dacă nu s-ar fi introdus moneda unică), s-ar fi evitat criza de astăzi și nu s-ar fi ajuns în situația în care însăși construcția europeană este pusă sub semnul întrebării.

Că rațiunile politice ale introducerii euro au cântărit extrem de mult nu este nicio îndoială. Joschka Fischer, fostul ministru de Externe al Germaniei, afirma chiar în epocă faptul că introducerea euro „a fost nu numai

încoronarea integrării economice, ci și un profund act politic, pentru că o monedă nu este doar un alt factor economic, ci simbolizează puterea suverană care o garantează” (*apud* John McCormick, *European Union Politics*, Palgrave MacMillan, 2011, p. 344).

Există în reproșul pe care generația de astăzi o face celei anterioare o suprapunere de planuri care se cere clarificată. Ce fel de „rațiuni politice” au prevalat atunci. Discuția de astăzi este atât de învolburată, încât pare că nu mai există nici disponibilitatea de a înțelege rațiunile care au stat la baza creării monedei unice, potențialul considerabil pe care această măsură l-a avut atunci. Cu preocupările de acum, cu atitudinile și așteptările mult mai limitate de astăzi ne putem chiar întreba cum de a fost posibilă introducerea euro. Astăzi, la nivelul Uniunii nu se pot conveni măsuri care să asigure ieșirea din criză a unui stat mic, precum Grecia, iar atunci națiuni puternice ale Europei au fost de acord să renunțe la monedele lor naționale, care reprezentau parte a evoluției lor moderne și să introducă o monedă unică. Cormick avea dreptate să remarce că niciodată în istoria omenirii un grup așa de mare de țări, de state suverane, nu au consimțit la o măsură așa de importantă, mai ales că monedele respective reprezentau parte a identității naționale moderne ale țărilor respective.

Este concludent că aceste monede au apărut fie în perioade de organizare națională a statelor respective, fie într-un moment particular al evoluției lor: drahma grecească a ființat din 1832, guldenul olandez din secolul al 17, când Olanda era o putere de prim ordin a Europei, lira italiană din momentul formării statului

național, marca germană din 1948, ea înlocuind vechea marcă a Reich-ului și devenind, după aceea, un adevărat simbol al renașterii Germaniei postbelice.

Acest gest cu adevărat istoric este explicabil dacă avem în vedere miza ieșită din comun a acelor ani. Introducerea euro reprezenta o măsură care se înscria în logica de evoluție a Uniunii, mai mult care avea menirea de a accelera evoluția în direcția unei Federații europene. De aceea, cum avea să precizeze Helmut Kohl, introducerea euro a fost o problemă de „pace și război”; deci o problemă crucială a momentului, una din acele probleme care definesc viitorul unor țări, a unor națiuni, a unor regiuni. Ne aflam după încheierea Războiului Rece. În acea perioadă, totul se afla în mișcare. Uniunea Europeană trebuia să se redefinească și ea. Un pol al structurii internaționale de putere de atunci – Uniunea Sovietică – se prăbușise, spațiul central și est european avea nevoie de o direcție politică. Uniunea Europeană trebuia să se reorganizeze ea mai întâi, pentru a putea contribui la organizarea și restructurarea unor importante spații geopolitice. Noul destin politic al UE a fost configurat prin tratatul de la Maastricht, iar înființarea monedei unice asigura un suport economic și financiar proiectului de unificare europeană și reprezenta expresia financiară a pieței unice, de curând creată.

Am menționat toate aceste lucruri pentru a înțelege cum se cuvine rolul factorului politic în apariția monedei unice. Rațiunile politice au jucat un rol esențial, uneori au prevalat, dar trebuie să menționăm că erau rațiuni de ordin strategic, rațiuni care operau cu

destinul european, care aveau în vedere evoluția de ansamblu a construcției europene. Ceea ce schimbă termenii problemei și ilustrează anvergura la care a fost gândită măsura introducerii monedei unice. Moneda unică a reprezentat un element central al dezvoltării polului de putere european. Moneda unică a apărut în acest context precis și a împrumutat din imperativele momentului. Mulți autori afirmă că nu erau întrunite condițiile pentru introducerea euro. Există mult adevăr în această aserțiune (asupra căreia vom reveni), dar nu aici se află centrul de greutate al problemei pe care o discutăm. După opinia noastră, principala greșeală nu este că s-a introdus moneda unică, ci că nu s-au urmărit, după aceea, în mod draconic, îndeplinirea cerințelor care ar fi trebuit întrunite de la început. Deci, dacă din motive de *grabă istorică* s-a introdus euro, strategia care trebuia promovată era *aceeași grabă istorică* de a crea condițiile ca euro să lucreze pentru interese europene. Aici este lipsa majoră. Introducerea euro a fost considerată un moment de vârf, nu un punct de plecare pentru crearea unor condiții care nu fuseseră întrunite la adoptarea monedei unice. Nefiind astfel concepută, apelându-se la jumătăți de măsură, la amânări, tergiversări, moneda unică a declanșat procese și tendințe opuse celor care s-au avut în vedere inițial.

De îndată ce spui rațiuni politice, cu mentalitatea de acum se dorește să se înțeleagă „superficialitate”, „grabă”, „netemeinicie”, expedierea unor probleme complicate; așa cum am văzut, mizele politice de atunci se subsumau unor opțiuni strategice, se încadrau

într-o altă grupă valorică. În al doilea rând, „eroarea de proiectare” care se tot repetă se dorește un gen de justificare pentru inactivitatea din ultimii zece ani, pentru pasivitatea în fața unor evoluții îngrijorătoare, care se cereau sesizate la timp.

Ne dăm, în felul acesta, seama și de marea diferență dintre două epoci despărțite de doar 10-15 ani. Atunci Europa se preocupa de destinul ei de ansamblu, astăzi se află angajată în tot felul de dispute interne; atunci euro era o problemă de „pace și război”, pentru că reprezenta punctul central al construcției europene, astăzi este perceput din ce în ce mai mult ca o măsură promovată de lideri politici grăbiți; atunci Europa se afla în ascensiune istorică, scruta viitorul și își construia instrumente pentru a modela acest viitor, astăzi a decăzut, erodată fiind de cea mai cumplită suferință a unei superputeri: lipsa *leadership*-ului (mai mult evoluția ei este privită cu îngrijorare de către noii actori mondiali, de la China la Brazilia); atunci Europa impunea prin proiect și ritm de evoluție, astăzi pare lipsită de orice dinamism politic intern.

Un alt diagnostic greșit este cel al „risipei”, ca sursă principală a „datoriilor suverane”, a tuturor problemelor care acompaniază criza euro. În realitate, datoriile suverane sunt o consecință a unui alt fenomen pe care l-am putea numi diferențele de competitivitate existente la nivelul Uniunii Europene. Deficitele comerciale, împrumuturile, *bail-out*-urile, toate sunt consecințele acestor diferențe de competitivitate, care se accentuează la nivelul Uniunii.

Este momentul să insistăm puțin asupra condiției economice a unei monede unice. Într-adevăr, moneda

unică presupune o regiune economică omogenă sau măcar fără mari disparități. Moneda este o măsură standard care se aplică tuturor în mod egal. Dacă potențialul statelor este apropiat, atunci și moneda poate declanșa procese pozitive de creștere a bogăției. Dacă se aplică o măsură unică unor realități economice diferite, atunci rezultatul nu poate fi decât apariția unor rezultate inegale, care, cu timpul, se transformă în disparități, în adevărate falii ce traversează continentul. Când s-a introdus moneda unică, nivelul de dezvoltare a statelor din zona euro era diferit. Am putea concluziona că moneda nu trebuia introdusă? După opinia noastră, nu. Dar trebuia neapărat promovată o politică de convergență substanțială, care să favorizeze apropierea nivelurilor de dezvoltare a statelor componente.

În lipsa acesteia, tabloul economic al Europei s-a divizat. Vorbim de câțiva ani de criza euro. De fapt, avem de-a face cu o criză a nivelurilor diferite de competitivitate înregistrate de statele europene care și-a găsit expresia în criza euro. Martin Wolf precizează:

criza se va încheia atunci și numai atunci când țările mai slabe economic își vor recâștiga competitivitatea. În momentul de față, deficitele comerciale sunt prea mari ca să fie finanțate în mod voluntar. (Martin Wolf, „Thinking Through the Unthinkable”, *Financial Times*, 9 noiembrie 2011)

La rândul său, Martin Feldstein („The Failure of the Euro”, *Foreign Affairs*, ianuarie/februarie, 2012) remarca pe bună dreptate că surplusul comercial al Germaniei pe relația cu UE – de 200 miliarde euro – înseamnă un

deficit comercial de aceeași mărime pentru celelalte țări. Prin urmare, în timp ce Germania poate investi această sumă, Grecia, de pildă, trebuie să se împrumute cu o valoare echivalentă cu deficitul de 13 procente din propriul GDP, dacă dorește să-și mențină nivelul importurilor. Suma investită de către germani, evident va putea contribui la creșterea și mai accentuată a productivității, ceea ce va adânci decalajul de competitivitate. Se declanșează un proces de *spiralare a creșterii deficitului comercial*. Prin urmare, deficitele și „risipa” apar mai curând drept consecințe ale diferențelor de competitivitate, o formulă de supraviețuire în condițiile existenței monedei unice și al absenței unei strategii economice la nivelul UE. Problema pe care dorim să o semnalăm este că Europa nu-și îndreaptă hotărât fața către propria economie, că rămâne prea mult ținută la etajul financiar-bancar, fără a insista asupra *legăturii fundamentale* între performanțele economice și problemele financiar-bancare.

Deci problema de fond a evoluției UE în toată această perioadă este politica de convergență, puțin substanțială și cu rezultate modeste. Când ai o monedă unică, o rată de schimb fixă, țările mai puțin dezvoltate nu pot apela la un instrument tradițional: devalorizarea monedei pentru a crește competitivitatea propriilor produse. Aceste state sunt prinse într-o adevărată capcană: ele nu pot recurge nici la instrumentul clasic de care am amintit, dar nici nu pot ține pasul cu țările dezvoltate din aceeași arie economică. De aceea, politica de convergență este vitală pentru apropierea nivelurilor de dezvoltare sau măcar pentru prevenirea apariției

unor decalaje și mai mari. În lipsa acestei politici, existența monedei unice nu numai că nu asigură estomparea diferențelor, ci *produce* asemenea diferențieri, generează decalaje. Apar, astfel, două tendințe divergente: cei puternici devin și mai puternici, iar cei slabi și mai slabi. Aici este marea problemă a Europei, care se încearcă a fi rezolvată cu măsuri pe termen scurt. De pildă, se acordă împrumuturi. Astfel, o țară este scoasă dintr-un necaz pe termen scurt. Dar tendința obiectivă despre care am vorbit lucrează. Și, peste un timp, situația va reveni într-o formă asemănătoare, dacă nu mai gravă.

De aceea, Europa are nevoie de *un nou Tratat Maastricht*, care să regândească politica de convergență la nivelul Europei și să identifice soluții pentru rădăcina comună a divizării economice a Europei: decalajele de competitivitate. În pozițiile diferiților specialiști apare ciclic propunerea de ieșire a Greciei din zona euro. Acest lucru nu ar rezolva problema. Măine vor apărea alte „Grecii”, cum au și apărut.

Noua politică de convergență ar trebui să se concretizeze, în primul rând, în creșterea bugetului Uniunii. Bugetul existent al UE de 1,2 procente din GDP este de câteva ori mai mic decât bugetul federal american, de pildă, iar intențiile de a-l spori sunt din ce în ce mai impopulare în mai toate statele europene. Uniunea a devenit un „monstru birocratic” și un „pitic bugetar”. Și dacă ar avea o viziune întemeiată privind politica de convergență sau de transferuri financiare, Uniunea nu are la dispoziție resurse suficiente.

Dincolo de resurse, ar trebui semnalat deficitul de viziune și chiar de preocupări în această privință.

Principala prioritate a anilor ce vin ar trebui să fie convergența. Convergența între sud și nord. Convergența între strategiile diverselor țări. Când vorbim de convergență nu avem în vedere doar banii alocați pentru evoluția mai accelerată a unor state. Ci, deopotrivă, de un tip de armonizare a strategiilor de dezvoltare, care să illustreze faptul că Uniunea este un tot și are anumite priorități la nivelul ansamblului. Este extrem de important acest lucru. Bun, Grecia nu a avut performanță, dar a „tras-o cineva de urechi” în această perioadă de după înființarea monedei unice. Nu, lucrurile au evoluat ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Mai mult, creditorii externi, tot europeni, au furnizat împrumuturi. Dar Uniunea? Uniunea ce a făcut? Uniunea a avut grijă să se dezvolte sub forma unui monstru birocratic. Ce a făcut Uniunea pentru convergență, pentru că Uniunea are în „fișa postului” așa ceva. Ea trebuia să avertizeze, să intervină. De aceea, atribuțiile forurilor europene cel puțin în domeniul economic se cer regândite. Altminteri, aceste foruri vor continua să degaje un sentiment de nepuțință și lipsă de utilitate reală.

Strategia de convergență își află o formă esențială de materializare și la nivelul fiecărui stat. Germania a făcut cu mulți ani în urmă o opțiune istorică. Cum preciza și Axel Weber, fost președinte al Bundesbank „Germania a îmbrățișat activitatea industrială, lăsând celelalte state să fie puternice în servicii.” (David Marsh, *The EURO, The Battle for the New Global Currency*, Yale University Press, New Haven and London, 2011, p. 270). Când a făcut o asemenea opțiune, Germania

a făcut un lucru bun pentru sine. Dar în această decizie a lipsit atitudinea de lider. Ea a elaborat o strategie pentru ea – și acest lucru trebuie relevat cu toată considerația, dar nu a inițiat un proces de dezbatere la nivel european privind opțiunile altor țări și ale Europei în ansamblu. Opțiunea de care am amintit a fost urmată de eforturi remarcabile pentru a crește competitivitatea. Între altele, Germania a menținut nivelul salariilor la un nivel modest, așa cum cheltuielile sociale au fost sever controlate. Acum drumul acesta urmat de germani se dorește a fi recomandat Europei în ansamblu. Numai că statele europene sunt izbite, dintr-o dată, de mai multe valuri de criză și nu au mijloacele de a face față acestor eforturi. Nici Germania nu a căutat să extindă opțiunea ei, nici celelalte țări nu au descifrat și nu au studiat ceea ce era de studiat în opțiunea germană. Fiecare are câte ceva de învățat din acest moment. Totul este ca acest proces de acomodare să nu fie înțeles astfel: ne-am chinuit noi, acum e rândul vostru.

Cert este că Europa trebuie să urmeze o substanțială politică de convergență în cadrul unei strategii economice comune. Altfel, criza va reveni. Deci *viziune federativă și filosofie financiară preponderent germană*. Aceasta va fi Europa de mâine, dacă vrea să mai fie unită.

Ce a reprezentat atunci euro? După opinia noastră, el a fost un tip de vaccin special care urma să producă mari efecte pozitive dar într-un corp pregătit să facă față efectelor adverse și să le valorifice pe cele pozitive. Deci nu vaccinul trebuie judecat. Ca orice vaccin, el are părți bune și efecte adverse. Vaccinul capătă

înțeles în raport cu corpul care îl primește și cu pregătirea acestuia pentru a-l primi. Nu atât asupra vaccinului trebuie să ne focalizăm atenția, ci asupra corpului social care urmează să-l primească. În cele din urmă aici este o simbioză. Se cer definite condițiile de funcționare corectă. Acestea nu au fost foarte aplicat cercetate. Nefiind acompaniată de măsurile pe care le impune introducerea unei monede unice, euro a jucat rolul unui adevărat virus. Vaccinul s-a transformat în virus. În loc de a consolida bazele Uniunii, el le-a erodat. În loc de a micșora decalajele dintre state, el a contribuit la amplificarea lor. În loc de a prilejui consolidarea solidarității, el le-a șubrezit, mai mult a alimentat un gen de atitudine: fiecare pentru sine. Astfel, psihologic vorbind, Uniunea nu numai că nu a adăugat, ci a început să consume din *acumulările psihologice* pe care orice Uniune le presupune: încredere, dorința de a rezolva în comun probleme de a trăi împreună. Criza a declanșat o tendință centrifugală de mare intensitate. Deocamdată, ea nu este percepută la întreaga dimensiune. Dar există. Că această tendință se retrage în granițe naționale ar putea fi un adevăr. Că ea ar putea poposi în perimetrul unui grup mai restrâns de țări, vom vedea. Important este că humusul psihologic al Uniunii – încrederea în propria construcție – scade.

Și, totuși, criza euro nu joacă niciun rol pozitiv? Da, ea ne somează să ne amintim ceea ce Helmut Kohl și François Mitterrand subliniau, anume că adoptarea monedei unice trebuie continuată cu o construcție politică în măsură să asigure stabilitate financiară. În

alți termeni, uniunea monetară, pe cale de a se crea, trebuia întregită cu o uniune financiară și cu o construcție politică de factură federativă, care să permită decizii prompte, politici comune și să prevină inflația și dezordinea financiară. Adică tocmai ceea ce trăim astăzi.

Septembrie 2012

BOMBA CARE TICĂIE ÎN INIMA EUROPEI

Ne-am obișnuit să asociem criza europeană cu ceea ce specialiștii numesc criza „periferiei europene”, mai bine zis criza „periferiei financiare” a Uniunii. Deci cu problemele economico-financiare din Grecia, Irlanda, Portugalia, Spania și, mai de curând, Italia. Este, într-adevăr, criza durabilă a Europei, care, pe alocuri, s-a mai diminuat (de pildă, Irlanda pare că a inaugurat un real proces de refacere, la fel și Italia), dar care va ocupa agenda europeană în următorii ani. Problema momentului este că simptomele crizei apar în *core*-ul european, ceea ce demonstrează că boala este cumva structurală, că Europa începe să piardă viteză la indicatori esențiali ai dezvoltării, comparativ cu puterile mari ale lumii de azi.

Chiar în aceste zile, capul de afiș al crizei europene este ocupat de Franța. La începutul acestui an, Franța a fost degradată de la clasa Aaa de către Agenția Standard & Poor's iar, în ultimele săptămâni, Agenția

Moody's a recurs la aceeași degradare, acordând țării calificativul Aa1. Evident, reacția franceză a fost acidă. Noua încadrare a țării a fost apreciată drept „absurdă” chiar de la nivel guvernamental. Pe măsură ce zilele au trecut, s-a mai așezat și reacția, devenind prevalente vocile care au analizat situația cu echilibru și au sugerat că măsurile nu pot întârzia. Numitorul comun a fost: „nu putem sfida economia pentru mult timp”. Este adevărat că această nouă încadrare a urmat unui val de relatări și analize de presă critice cu privire la situația economiei franceze. Într-un articol recent („French Competitiveness, Shock Treatment”, *The Economist*, 3 noiembrie 2012), este analizat raportul unui tehnocrat de prestigiu al Franței, Louis Gallois, care trage un semnal de alarmă cu privire la instalarea unui adevărat *gap* între competitivitatea economiei franceze și cea a principalului partener european, cea germană. Iar un alt număr al aceleiași reviste, *The Economist*, titrează pe prima pagină: „Bomba care ticăie în inima Europei” („The Time-bomb at the Heart of Europe, Why France Could Become the Biggest Danger to Europe's Single Currency”, *The Economist*, 17 noiembrie 2012). Deci, întrebările – și îngrijorările – cu privire la sănătatea economiei franceze se înmulțiseră în ultima vreme. Pe acest fundal, mesajul transmis de Agenția Moody's nu a făcut decât să accentueze îngrijorările.

Să privim mai întâi la harta Europei economice așa cum este ea văzută de către Moody's.

Harta Europei văzută de către Moody's.

Pentru a ușura înțelegerea cititorului, să precizăm așa cum face publicația franceză *Le Figaro* (21 noiembrie 2012), din care am preluat și harta respectivă, semnificația notelor acordate. Aaa cu care sunt notate Germania, Regatul Unit, Suedia, Olanda, Danemarca, Austria și Finlanda semnifică o situație economică dintre cele mai bune care prezintă un risc minim pentru investitori; Franța se situează cu o linie sub acest grup compact de țări, cele mai competitive din Europa. Pe noi ne interesează și grupa B, cu subdiviziunile sale, întrucât aici se află plasată și țara noastră. România este notată cu Baa3, în aceeași clasă cu Spania și în urma Bulgariei Baa2, Sloveniei Baa2, Italiei Baa2, Ungaria Ba1. Ceea ce înseamnă că economia țării noastre este apreciată ca având caracteristici speculative și un risc de credit important.

Întrebarea este: de ce a fost degradată Franța? Totuși, avem de-a face cu a cincea economie a lumii, al șaselea exportator al planetei și, ca să adăugăm un lucru cu o semnificație aparte, țara care s-a situat, în prima parte a acestui an, pe locul al patrulea ca recipient al investițiilor străine la nivel mondial. Atuurile țării sunt, neîndoielnic, mult mai numeroase. Franța dispune de o rețea de sănătate apreciată pe multe meridiane ale lumii, de universități de elită, de o infrastructură energetică și rutieră modernă, primește, anual, cel mai mare număr de turiști din lume etc. Mai presus de toate, Franța are creștere demografică, este adevărat o creștere situată cu puțin peste rata de înlocuire naturală, dar, totuși creștere. În condițiile în care Germania, Spania, Italia au rate de creștere negativă mult sub limita de

reproducere naturală a populației, situația Franței merită toată admirația. De unde vin atunci problemele economiei franceze?

Începe un câmp de dezbatere reală. Dacă ne-am hotărât să insistăm asupra acestei problematici este pentru că mai toată lumea are ceva de învățat dintr-o asemenea experiență. „Punctele tari” ale unei persoane, comunități sau chiar economii naționale nu le compensează pe cele slabe. Acestea din urmă nu sunt „anulate la reducere”, cum învățăm la matematică, de către cele tari. Mai apare o întrebare legitimă: cât timp te poți baza pe un succes, pe un atu, câtă vreme pot ele să asigure un tip de confort? Evoluțiile în zilele noastre sunt atât de rapide, încât pregătindu-ne temeinic pentru ziua de astăzi, privirea se cere ațintită la cea de mâine, astfel încât pregătirea de care aminteam să se facă în lumina cerințelor care vor deveni preponderente în curând. Aceasta este, după opinia noastră, prima „lecție” pe care o degajă experiența Franței. Țara nu este într-o situație critică. Din toate analizele făcute de către specialiști prestigioși, inclusiv francezi, se pare că reacția Franței a fost mult mai lentă, comparativ cu cea a Germaniei, de pildă, sau a unor țări nordice, că Parisul nu a pregătit din vreme răspunsuri care acum să poată fi aplicate și să asigure traversarea acestei perioade dificile fără prea mari costuri. Tot amânând reforme necesare, apelând în exces la mijloace clasice de stimulare a creșterii economice, astăzi Franța se află mai întâi de toate într-o criză de timp: ea va trebui să rezolve într-o perioadă de aproximativ doi ani de zile probleme complexe legate de modernizare, de competitivitate, de creștere a exportului etc.

Din toate relatările și analizele consacrate zilele acestea Franței reiese limpede că economia acestei țări se confruntă cu o problemă de scădere a *competitivității*, mai ales în raport cu Germania. În ierarhia stabilită de „Doing Business” de pe lângă Banca Mondială, Franța a ajuns pe locul 29, iar un studiu cu privire la competitivitate elaborat de Forumul Economic Mondial o plasează pe locul 21, în timp ce Germania ocupă locul 6, iar Marea Britanie locul 8.

Franța a ezitat și a amânat reforme profunde în domeniul pieței muncii, reforme care au fost făcute în Olanda, Norvegia și Suedia în anii '90, iar în Germania în 2000. Potrivit FMI, ea riscă să rămână, în acest domeniu, chiar în urma Italiei, Spaniei sau Greciei, unde reforme importante se află în curs de desfășurare. Urmarea cea mai directă a acestei situații este că în 1999, când moneda unică a luat ființă, costul forței de muncă franceze era sub cel al Germaniei, iar Franța avea un surplus de cont curent. Astăzi, cum subliniază și revista *The Economist*, costurile forței de muncă franceze sunt mult peste cele germane iar țara este confruntată cu un deficit de cont curent, aflat în creștere.

Un alt domeniu care grevează performanța economiei franceze îl reprezintă *mărimea cheltuielilor publice*. Din nou, apare un decalaj între evoluția Franței și cea a Germaniei. Cu 15 ani în urmă cheltuielile publice, ca pondere în GDP, erau egale în cele două țări și mult mai mari decât cele din Suedia. Astăzi, cheltuielile publice franceze se ridică la 57% din GDP, cu 5 procente mai mult decât cele suedeze și cu zece procente mai mult decât cele germane. Franța are 90 de funcționari

publici la mia de locuitori, comparativ cu 50 în Germania. Cum remarca și revista *The Economist*, singura țară care rivaliza cu Franța în ceea ce privește mărimea cheltuielilor publice era Marea Britanie. În această ultimă țară s-au adoptat măsuri drastice de reducere a acestui tip de cheltuială, ceea ce a degreivat bugetul.

Firește că aici discuția este mai nuanțată. Avem de-a face și cu o tradiție – iar tradiția franceză a rezervat mereu o pondere crescută statului, inclusiv în organizarea vieții economice (astăzi, statul deține 56% din economie) – precum și cu o viziune accentuat franceză privind creșterea economică prin stimularea consumului. Ceea ce a putut funcționa un timp, pentru că, în anumite limite, creșterea consumului este un motor al creșterii economice. Problema este că în cazul Franței, cheltuiala publică a ajuns să erodeze performanța economică de ansamblu și din stimulent al creșterii a devenit o frână reală.

În sfârșit, am dori să amintim și de o orientare economică franceză care, acum, a ajuns la un anumit tip de scadență. Este vorba despre descreșterea activității industriale (*manufacturing*). Recent, McKinsey Global Institute a publicat un Raport intitulat *Manufacturing the Future: the Next Era of Global Growth and Innovation* în care analizează și ponderea activităților de producție în GDP-ul primelor 15 țări industrializate ale lumii. Primele 5 locuri sunt ocupate de către China (33%), Coreea de Sud (28%), Indonezia (25%), Japonia (20%) și Germania (19%). Pe ultimele 5 locuri se află Spania (12%), SUA (12%), Canada (11%), Franța (10%) și Marea Britanie (10%). Se poate ridica

întrebarea: este acest indicator semnificativ, nu cumva el este pe cale de a fi depășit? Capacitatea industrială a unei țări, cum precizează și Raportul respectiv, are un rol esențial în dinamizarea exportului, în stimularea atitudinii inovative, în asigurarea unei balanțe comerciale active. Priviți la ocupanțele primelor 5 poziții și veți observa că țările respective au un export dinamic și un considerabil surplus comercial. Cum am menționat mai sus, exportul francez a scăzut vizibil. Volumul exporturilor franceze în zona non euro a scăzut și au fost întrecute de cele olandeze, chiar dacă Olanda are o populație de câteva ori mai mică decât Franța. Potrivit Comisiei Europene între 2005 și 2010, ponderea Franței în exportul mondial a scăzut cu 20 de procente, un declin depășit, în zona euro, doar de economia grecească. Să mai adăugăm că datoria publică a crescut continuu, ajungând în momentul de față la 90% din GDP față de 22% în 1981. Este de menționat că din 1981 Franța nu a mai reușit să-și echilibreze bugetul.

Specialiștii menționează ca un punct separat al capacității industriale a țării faptul că în Franța companiile de mărime medie, cele care asigură dinamism și flexibilitate economică, au o pondere scăzută. În Germania *Mittelstand firms* reprezintă adevărata coloană vertebrală a economiei. Potrivit statisticilor, Franța nu dispune decât de 4.000 de asemenea companii de mărime medie, cam jumătate din numărul existent în Germania și Marea Britanie. În plus, mărimea medie a acestor companii în Franța – 14 salariați – se situează mult sub mărimea medie a firmelor germane – 41 de salariați.

În general, este admis faptul că guvernele de stânga în Franța sunt mai reformiste decât cele de dreapta. Ca exemplu clasic în această privință este dată perioada în care președinte al Franței a fost François Mitterand. Perioadă în care au fost promovate diverse reforme structurale. Problema fundamentală astăzi este timpul redus aflat la dispoziție. În primul buget al actualei puteri două treimi din ajustarea financiară sunt planificate a fi realizate din mărirea taxelor. A stârnit o mare dispută mărirea accentuată a taxelor, mai ales pentru oamenii bogați și foarte bogați. Mulți dintre ei au declarat că vor emigra. Prim-ministrul Marii Britanii a declarat că le întinde „covorul roșu” dincolo de Canalul Mânecii. De precizat că numai o treime din ajustarea financiară atât de necesară provine din tăierea cheltuielilor publice. Sunt și evaluări care ne spun că în curând cele două surse de ajustare vor avea o pondere egală: 50%. Există și o revenire parțială la vârsta de pensionare (care fusese micșorată de la 62 la 60 de ani). Este de presupus că în perioada următoare, Franța va cunoaște reforme puternice. Sunt și motive interne, sunt și motive europene care transformă aceste deziderate în adevărate comandamente. Astfel încât Franța se devină același vector al Europei și să nu se transforme în acea bombă care ticăie în mijlocul Europei, cum preciza revista *The Economist*.

Decembrie 2012

„PAX GERMANICA” AMÂNATĂ (I)

Prinși de dezbateră în jurul deficitelor, datoriilor (desigur „suverane”), „periferiei financiare” etc., ne scapă anumite tendințe care s-au instalat de ceva vreme în viața continentului. De aceea, precizarea pe care o face Simon May ni s-a părut că are valoare orientativă. „Căderea Zidului Berlinului, renașterea Germaniei și continua slăbire a Franței au schimbat totul.” („The passionate European’s case for leaving the union”, *Financial Times*, 17 ianuarie 2013.) Chiar dacă autorul, cândva un proeuropean și membru al Comisiei Europene, subliniază iminența „direcției federale” pentru a arăta că Regatul Unit nu-și mai găsește locul în actuala evoluție europeană, fenomenele semnalate reprezintă adevărate constante ale analizelor consacrate evoluției Uniunii Europene. Cu deosebire ridicarea Germaniei, consolidarea poziției sale de primă putere a Europei preocupă, uneori chiar dă fiori.

Într-unul din ultimele numere ale anului trecut, revista *The Economist* publica un material instructiv referitor la eventuale similitudini între modul cum s-a

fragmentat și, apoi, a dispărut Sfântul Imperiu Roman și problemele cu care se confruntă Uniunea astăzi. Orice analogie trebuie privită cu circumspecție accentuată. O remarcă atrage, totuși, atenția:

problema a fost că Prusia a devenit atât de puternică, încât imperiul n-a mai putut să o disciplineze. Cât timp ea a cooperat cu Austria, așa cum Germania și Franța fac astăzi în UE, tandemul a menținut ordinea. Dar de îndată ce Prusia a început să pună propriul interes deasupra celui al imperiului, chiar să lupte împotriva Austriei, un observator detașat ar fi constatat că este începutul sfârșitului. („European disunion done right”, *The Economist*, 22 decembrie 2012)

Deci puterea Germaniei ar sta la baza situației pe care o traversează Uniunea, a tendințelor centrifuge, a neînțelegerilor dintre nord și sud, a situației în care „Sudul nu mai poate plăti, iar Nordul nu mai vrea să plătească”. Este un punct de vedere care nu poate fi nesocotit. Republica Federală a Germaniei era deja cea mai puternică economie a Europei. Prin reunificare (căderea zidului de care vorbește May), ea a devenit puterea economică detașată a continentului. Principalul contributor la bugetul Uniunii. Toate acestea sunt indiscutabile. Totuși, nu ar trebui să uităm că, ani de-a rândul, după reunificare, Germania a fost confruntată cu dificultăți, cu o rată ridicată a șomajului, ajungând să fie numită chiar „bolnavul Europei”. Atunci cum s-a ajuns ca Germania să dețină poziția dominantă în Europa, de nimeni contestată?

Într-un articol recent, Gideon Rachman atrăgea atenția că, în fapt, capitala reală a Uniunii este Berlinul

(Gideon Rachman, „Welcome to Berlin, the new capital of Europe”, *Financial Times*, 23 octombrie 2012).

Semnificativ este și titlul anunțat pe prima pagină a ziarului: *Uitați de Bruxelles, Berlinul are acum puterea reală*. Ca orice articol-semnal, și materialul lui Rachman are anumite supraaccente. Dar el relevă o tendință reală: pregătirea deciziilor mari ale Europei are loc, din ce în ce mai mult, la Berlin. Adoptarea lor efectivă se face în diferite instituții europene, dar substanța economică și juridică vine din capitala Germaniei. Acordarea de *bail-out*-uri, inițierea altor acțiuni care să vină în sprijinul țărilor datoare presupun, mai întâi, acordul Berlinului. Germania era puternică și acum zece ani. Și atunci, ca și acum, era prima contribuatoare la bugetul european. Atunci ce s-a întâmplat între timp? De unde vine puterea ei specială, poziția cu totul aparte pe care o deține la nivelul Uniunii?

Răspunsul pare simplu: criza. Criza a consacrat Germania ca putere detașată a Europei. Mai mult, i-a creat un gen de aură specială. Sunt două lucruri între care trebuie să distingem, dacă vrem să înțelegem ce s-a întâmplat cu Germania și care este momentul crucial al câștigării poziției sale actuale. Deci, în ce fel criza a propulsat Germania nu numai ca putere detașată a Europei, ci și ca un adevărat model pe care poți să-l urmezi sau măcar de care trebuie, neapărat, să ții seama? În cel puțin două direcții care au avantajat direct Germania.

În timpul crizei, Germania s-a trezit fără competitori reali la nivel european. Așa încât nu știm exact dacă situația de la nivelul Europei se datorează puterii

Germaniei sau slăbiciunii celorlalte țări. Spania este confruntată cu dificultăți, la fel și Italia. Marea Britanie nu face parte din zona euro și nu poate avea un cuvânt greu de spus. A mai rămas Franța. Tradițional, Europa era condusă de către parteneriatul franco-german. „Merkozy” simboliza acest *dominant duo*. Declarația unui diplomat ne atrage atenția asupra situației reale de astăzi: „Franța are nevoie de Germania pentru a ascunde cât este de slabă, iar Germania are nevoie de Franța pentru a disimula cât este de puternică”. Devine din ce în ce mai evident că *Germania nu are contrapondere* la nivel european.

Să mai insistăm puțin asupra relației cu Franța, fundamentală, cel puțin până acum, pentru funcționarea și conducerea Uniunii. Zilele acestea, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la semnarea de către Charles de Gaulle și Konrad Adenauer a Tratatului de la Elysee, au apărut câteva remarci instructive cu privire la relațiile din cadrul „tandemului”. De pildă, Jacques Delors, fost președinte al Comisiei Europene și părinte spiritual al euro, remarca:

Este izbitor faptul că din punct de vedere economic Germania domină, iar Franța suferă mult din cauza datoriei și competitivității reduse – și, astfel, relația nu mai este echilibrată... Criza euro a evoluat în pas cu deciziile – or lipsa de decizii – ale doamnei Merkel. Nu este plăcut să spui asta, dar așa a fost. (Quentin Peel and Hugh Carnegy, „An uneven entente”, *Financial Times*, 21 ianuarie 2013)

François Heisbourg (expertul care a fost implicat timp de 30 de ani în dialogul franco german) mai

relevă ceva, ceva ce în opinia noastră este chiar mai important decât debalansul instaurat pe relația economică. Când cei doi lideri au semnat Tratatul de la Elisée aveau „divergențe adânci” cu privire la viziunea asupra Europei (partea germană vedea Europa ca o entitate federală, iar cea franceză ca o colecție de națiuni). Dar cele două țări și cei doi lideri erau uniți de ceva mult mai important, de încrederea în proiect, de convingerea că pun bazele nu doar ale unei strategii economice, ci chiar ale unui *destin comun*. Acum, după atâția ani, mărturisește François Heisbourg „sunt de-a dreptul uimit de răceala instalată pe această relație” (*loss of intimacy*), de faptul că „dorința Berlinului și Parisului de a depăși diferențele – imperativul care susținea Tratatul – s-a risipit” (François Heisbourg, „Fifty years on, the union at Europe’s heart is frayed”, *Financial Times*, 21 ianuarie 2013).

Căderea Zidului, reunificarea sunt adevărate borne ale devenirii Germaniei din zilele noastre. Am fi de parte de a înțelege lucrurile, dacă nu am face trimitere și la o altă problemă, care a *valorificat* contextul favorabil creat de evenimentele de mai sus și a dat chiar o anumită *strălucire* Germaniei. Cum să înțelegem – și să explicăm – faptul că în urmă cu 15 ani cheltuielile publice, ca pondere în GDP, erau egale în Germania și Franța iar acum cheltuielile publice franceze sunt cu zece procente mai mari decât cele germane. Sau faptul că Franța are 90 de funcționari publici la mia de locuitori, în timp ce Germania are numai 50 („The time-bomb at the heart of Europe, Why France could

become the biggest danger to Europe's single currency", *The Economist*, 17 noiembrie 2012).

Sau că, astăzi, Germania a devenit al doilea exportator al lumii (după China), iar exporturile sale au contribuit în proporție de două treimi la dezvoltarea țării din ultima decadă. Mai mult, datorită exporturilor masive și competitive, Produsul Intern Brut pe cap de locuitor al Germaniei a crescut într-un ritm superior oricărei țări dezvoltate. Este cunoscut prestigiul unor ramuri ale economiei germane, cum ar fi cea a construcției de automobile, dar decalajul dintre aceasta și cea franceză a crescut; industria de automobile germane aduce țării un câștig de șase ori mai mare decât industria similară franceză (Jacques Attali, *Understand Germany*. Disponibil la: <http://blogs.lexpress.fr/attali/2010/12/12/>).

Poziția Germaniei este hrănită nu numai de puterea ei economică și financiară, ci și de faptul că, în acest moment, ea reprezintă un tip de model de dezvoltare recunoscut ca atare. Revista *Foreign Affairs* publică un articol intitulat „The Secrets of Germany's Success” cu un subtitlu sugestiv, „What Europe's Manufacturing Powerhouse Can Teach America” („Ce poate puterea industrială a Europei învăța America”) (Steven Rattner, *Foreign Affairs*, iulie/august 2011). Ceea ce înseamnă recunoașterea deschisă dacă nu a unui model, cel puțin a unor orientări economice confirmate de evoluția lumii contemporane.

Momentul acesta special care a imprimat caracteristici de model evoluției din ultimii ani ai Germaniei a avut loc în 2003. Puțină lume știe că în 2003 fostul cancelar german Gerhard Schroeder a lansat *Agenda 2010*.

Documentul propunea un „program masiv de reformă”, iar o reforma adevărată are întotdeauna costuri. Pe Schroeder acest program l-a costat pierderea alegerilor. Programul însă a fost promovat și de către guvernele care au urmat (lucru mai rar în lumea politică). Cea mai bună caracterizare a programului o face fostul cancelar însuși într-un articol din 2012: am adaptat sistemele de bunăstare socială pentru a le face viabile („Agenda 2010 – The Key to Germany’s Economic Success”, *Social Europe Journal*, <http://www.social-europe.eu/2012/04/-agenda-2010-the-key-to-germanys-economic-success/>). Cum? Făcându-le mai competitive.

Deci ne aflăm în 2003, când nici nu se pomenea de criză. Realismul în politică ar putea fi numit și astfel: să punem răul în față. Semnificativ este faptul că *Agenda* a fost elaborată pornind de la premisa subînțeleasă că oricând poate veni o perioadă de criză. Luând în calcul și o asemenea eventualitate, Germania a inițiat un proces de modernizare reală: a menținut salariile la un nivel modest pentru a asigura competitivitatea propriei producții și a putea spori exportul; a consolidat orientarea către manufacturing spre a putea asigura creșterea productivității și conservarea locurilor de muncă; a diminuat sever cheltuielile sociale. Când criza a sosit, Germania era pregătită. Reforma aplicată din vreme a ajutat-o să treacă mai ușor peste criză, să se refacă rapid și să-și continue dezvoltarea. Aici este secretul *consacrării* Germaniei ca model.

Mai este un lucru foarte important în această opțiune a Germaniei: lectura adâncă pe care fostul cancelar a făcut-o societății timpului. O societate dominată de forțele pieței, cu deosebire a piețelor financiare. Ne

putem opune lor? Nicidecum, pentru că sunt mai puternice decât statele. Și dețin *nervul lucrurilor*, banul. Ce putem, atunci, face? Să ne modernizăm noi, înainte de a ne moderniza ele. Pentru că ele au logica lor, valorile lor. Dacă vom aștepta să ne modernizeze ele, atunci adio sisteme de bunăstare socială, adio, în anumite limite, chiar tradiției europene, care a consacrat răspunderea statului pentru asemenea gen de probleme. „Fie ne modernizăm noi înșine, și prin aceasta înțeleg economia socială de piață, fie ne vor moderniza alții, și prin aceasta înțeleg forțele necontrolate ale pieței care pur și simplu vor da deoparte elementele sociale.” (Gerhard Schroeder, *art. cit.*)

Arareori am întâlnit o caracterizare așa de pătrunzătoare a impactului devastator pe care îl pot avea forțele de piață asupra vieții popoarelor care nu sunt pregătite. Așa cum arareori am întâlnit un răspuns care să exprime atâta respect de sine și atașament la valori care au însoțit dezvoltarea unei comunități naționale și/sau regionale. Realitatea este că Europa nu a procedat așa. Relaxarea a înlocuit încordarea. Germania s-a modernizat cu adevărat începând cu 2003, deci tocmai când Sudul Europei se relaxa și contracta datoriile. Europa s-a lăsat prea mult legănată de succes. Și nu de puține ori, chiar de reverie. Ilustrativ ni se pare în acest sens obiectivul fixat de către strategia Lisabona, care prevedea ca, până în 2010, Uniunea să devină „cea mai competitivă economie din lume”. Cum o fi privind lumea emergentă acum la acest obiectiv european?

Nenorocirea este că celelalte state europene, cu deosebire sudice s-au lăsat surprinse de forțele pieței,

de forțele financiare (este adevărat că din aceste forțe fac parte și bănci germane). De fapt, criza europeană se explică și prin tempoul istoric pierdut de către sudul Europei în reacția pe care trebuia să o aibă în fața ascensiunii forțelor financiare mondiale. Un tempo care acum le costă foarte mult. Pe ele și Uniunea Europeană.

Ianuarie 2013

PAX GERMANICA (II)

Succesul are și el capcanele lui. Un tip de viclenie aparte. Faptul că Germania a identificat mai devreme riscul ca piețele financiare să-i modeleze propria evoluție i-a permis să se pregătească în avans. Printr-un gen de alchimie complicată, poate și datorită efortului – și trebuie spus chiar a sacrificiilor făcute de către populația germană pentru a se moderniza, pentru a se pregăti în spiritul vremurilor care veneau – a încredării de a descifra mai bine logica acestor piețe, Germania a sfârșit prin a și-o însuși. În orice caz, atunci când datoriile suverane au ieșit la suprafață, poziția Germaniei a coincis în mod ciudat cu poziția piețelor financiare. Elementul cel mai frapant a fost faptul că pe prim-plan a fost pusă *plata datoriilor*. Or acest lucru nu putea duce decât la o sărăcire de masă și, în final, la șubrezirea alarmantă a bazelor Uniunii. Niciun cuvânt despre dezvoltare, despre sprijin și eforturi pentru a pune în mișcare motorul economic al acestor state. Plata datoriilor a părut ca un comandament de nediscutat, picat din ceruri, deși datoriile țărilor sudice

erau făcute și pe relația cu băncile germane. Așa se face că Germania a apărut în ochii țărilor datoare drept interfața propriilor bănci.

Nu găsim explicație la o asemenea poziție decât una de natură psihologică: „noi ne-am chinuit, acum chinuiți-vă și voi”; „noi am suferit, acum suferiți și voi”. Altminteri, orice analiză lucidă ar fi trebuit să releve faptul că țările acestea erau luate cu asalt de prea multe probleme. Germania și-a restructurat cheltuielile sociale, activitatea economico-socială înainte de criză. Atitudinea față de țările confruntate cu dificultăți a fost primul mare examen european pe care l-a avut de susținut Germania. Fiind cea mai puternică economie a Europei, punctul său de vedere era decisiv în conturarea unei răspuns la nivelul Europei.

Chiar și pentru un economist modest explicația că datoria Greciei provine din „supraconsumul” acestei țări este greu de acceptat (supraconsumul Greciei este, în anumite limite, real, dar nu reprezintă principala cauză a datoriei publice a acestei țări). Paul Krugman chiar numește această formulă explicativă *distorting narratives*, deci o poveste care îndepărtează mai mult decât apropie cititorul de adevăr. Am putea traduce formula „o distorsiune convenabilă” (Paul Krugman, *End this Deppression Now*, W.W. Norton & Company, New York, London, 2012, p. 177).

De ce, totuși, s-a insistat atât de mult asupra „risipei” și „supraconsumului”, ca surse ale datoriei, când, de fapt, principala problemă era competitivitatea inegală a economiilor din zona euro? După opinia noastră, Grecia a fost un gen de poligon de încercare pentru

testarea *strategiilor de prezentare* a „datoriilor suverane” și a cauzelor acestora. Deci nu de tratare a crizei, ci de explicare a ei în fața opiniei publice. Demers, e adevărat, cam scump. Dacă s-ar fi intervenit de la început cu fermitate, criza grecească ar fi costat câteva zeci de miliarde euro. Acum costul se ridică deja la câteva sute de miliarde (*Idem*, p. 179).

Distorsiunea convenabilă nu s-a oprit aici. Ea a avut o continuare: anume „helenizarea” discursului european referitor la criză. Deci prezentarea crizei din Grecia a devenit un gen de *pattern* explicativ pentru criza la nivelul Uniunii, deși situațiile din Irlanda sau Spania erau cu totul diferite. În felul acesta, soluția a apărut ca de la sine înțeleasă și a îmbrăcat o coloratură morală, surprinsă foarte bine de autorul american: „națiunile sunt confruntate cu probleme pentru că au păcătuit și trebuie să se spele de păcate prin suferință”, adică prin reducerea cheltuielilor publice. Astfel, s-au pierdut ani buni de intervenție, timp în care criza s-a accentuat. George Soros are în această privință o poziție foarte severă:

Criza euro își are originile în decizia doamnei Angela Merkel, luată după prăbușirea băncii Lehman Brothers’, în septembrie 2008, anume că garanțiile pentru alte prăbușiri trebuie să vină nu din partea Uniunii Europene, ci din partea fiecărei țări... Ceea ce a agravat criza grecească și a declanșat contagiunea care a transformat această criză într-o criza existențială a Europei. (George Soros, „Germany Must Defend the Euro”, in George Soros, *Public Financial Turmoil in Europe and the United States Affairs*, New York, 2012, p. 118)

Nu dorim să insistăm asupra adevărului celor menționate mai sus. Relevăm doar un lucru elementar: cei aproape patru ani care au trecut de la declarația cancelarului german până la adoptarea măsurilor la nivel european de către Banca Centrală Europeană reprezintă un îndelung și costisitor *ocol istoric*. De-abia în ultimele luni, Germania și-a dat acordul ca Banca Europeană Centrală să cumpere acțiuni ale guvernelor confruntate cu dificultăți, ceea ce apărea de la început ca o măsură obligatorie din punct de vedere economic. Acord dat fără consimțământul Bundesbank, a cărei opțiune este prezentă în mai toate deciziile de ordin strategic ale Germaniei. De ce atât de târziu? Foarte complicat și riscant de răspuns. Am fi tentați să considerăm amânarea drept un element al unei *negocieri strategice*. Până la urmă, sprijinul va fi acordat, dar după ce se vor percepe limpede condițiile: sprijin financiar contra disciplină germană; în ultimă instanță, sprijinul depinde de disponibilitatea germană. Să fie oare costurile pe care le presupune ridicarea noii puteri germane? În orice caz, cu patru ani în urmă, Germania nu era percepută ca deținând atâta putere la nivelul Europei. Astăzi, această putere este din ce în ce mai limpede reprezentată chiar la nivelul cetățeanului obișnuit, care își dă seama că, de fapt, orice decizie importantă la nivel european este, mai întâi, avizată de către Berlin.

Orice activitate economică intenționează să obțină o valoare adăugată. Sursa valorii adăugate este munca (de aceea, nivelul șomajului, deci a gradului de utilizare a forței de muncă, reprezintă cea mai vie ilustrare a

inteligenței unei strategii de dezvoltare). Valoarea adăugată înseamnă, în primul rând, forță de muncă și producție (locul unde se generează, prioritar, valoarea adăugată). Germania a optat pentru *manufacturing* și are un foarte redus nivel al șomajului. Deci, strategic vorbind, această țară a asigurat condițiile pentru a crea și amplifica o valoare adăugată cât mai mare, pentru *producerea bogăției*. O opțiune pentru care Germania trebuie felicitată. Întrebarea este: a fost, cumva, preocupată și de producerea bogăției la nivel european?

Germania ultimilor ani a fost absorbită de problemele evoluției sale interne și mult mai puțin de evoluția Uniunii. Dacă a apărut o mare fractură economică între Nord și Sud, între țările care au optat pentru *manufacturing* și cele care au îmbrățișat serviciile, aceasta se datorează absenței *leadership*-ului european și pasivității țărilor reprezentative la nivel european cu privire la evoluția Uniunii. Fractura care împarte Europa între nordul affluent și sudul îndatorat este înainte de toate expresia unui *decalaj de priorități*: în prim-plan s-au situat problemele interne ale fiecărei țări, iar cele ale ansamblului au fost, în mod vinovat, subestimate. Ceea ce trăim astăzi reprezintă scadența acestui tip de tratament. Examenul european al Germaniei include cu obligativitate și acest punct esențial.

Jacques Attali avea dreptate să sublinieze: „Europa trebuie să facă rost de resurse bugetare și să dezvolte o politică industrială“ (Jacques Attali, *Understand Germany*, p://blogs.lexpress.fr/attali/2010/12/12). Dacă acest lucru nu se realizează cât mai curând, apare limpede că Europa se va confrunta cu divizări din ce în

ce mai frapante. Iar pentru o Uniune, divizarea, diferențele de performanță economică și decalajele care le însoțesc reprezintă o suferință extrem de greu de tratat. O boală practic incurabilă care poate răpune construcția europeană.

Elaborarea unei strategii industriale apare ca fiind strict necesară și din altă perspectivă. Crearea Uniunii a avut mereu în fundal, ca obiectiv strategic, ideea revenirii Europei la o putere care să-i permită să joace un rol pe scena politică a lumii. Prin modelul de dezvoltare inaugurat în perioada postbelică, prin integrarea a noi spații naționale și prin performanță economică, Uniunea a devenit, după patru decenii de eforturi, o putere de anvergură globală. Ea nu ar fi putut ajunge la noua sa poziție *în afara modelului* pe care l-a îmbrățișat. Acum, ea este confruntată nu doar „cu criza”, precum Statele Unite de pildă, ci și cu o criză a modelului de dezvoltare inaugurat cu peste 60 de ani în urmă. Aici sunt implicate două probleme, la fel de importante. Cea a modelului asupra căruia nu insistăm. Ne vom limita să subliniem ceea ce remarca Paul Krugman:

De circa 60 de ani Europa este angajată într-un nobil experiment, o încercare de a reconstrui un continent sfâșiat de război prin integrare economică, așezându-l pe făgașul păcii și democrației. Lumea întregă are o miză în succesul acestui experiment și va suferi dacă el va eșua. (Paul Krugman, *op. cit.*, p. 167)

Se sesizează mai puțin faptul că acest model a făcut ca Europa să devină un pol de putere globală. Dacă modelul eșuează, atunci și polul de putere european

se va prăbuși. Dovada? De îndată ce modelul cunoaște dificultăți, Uniunea este într-un vizibil declin, de putere și de prestigiu în același timp. Lucrurile capătă o cu totul semnificație dacă avem în vedere ridicarea puterilor asiatice, China și India, care la mijlocul acestui secol vor ocupa locul întâi și, respectiv, trei în lume. Strategia industrială despre care vorbea Attali nu este doar un răspuns dat acestei prefaceri spectaculoase în ierarhia economică a lumii, ci, la limită vorbind, o problemă chiar de *supraviețuire a Europei*, ca actor global.

Gerard Errera sugerează că Germania, conștientă de puterile sale, se va simți tentată să privească spre „lumea mai largă”, spre Rusia, China și alte piețe emergente. Da, Germania va privi mai des și mai intens către lumea largă. Pentru că are export competitiv, pentru că are potențial economic și tehnologic. Ar fi însă o eroare strategică să considere că va putea fi egala acestor puteri.

Examenul european al Germaniei presupune multe dimensiuni și componente. Mai presus de orice, după opinia noastră, implică sfârșitul unui balans prelungit care vizează probleme esențiale. Firește, sunt de înțeles multe constrângeri pe care le au liderii germani, sensibilitatea în creștere a opiniei publice din această țară față de contribuția financiară a Germaniei la rezolvarea multor probleme europene. Există o presiune politică internă, mai ales în preajma alegerilor. De pildă Jean-Claude Juncker, președintele Eurogroup, preciza în mod semnificativ: „Cu toții știm ce este de făcut, dar chiar nu mai știm cum vom fi realeși după ce vom face

ce este de făcut“ (Massimo Bordignon, *Thies Buettner and Friedrich van der Ploeg: Europe at a crossroad in Thies Buettner, Wolfgang Ochel* (edts), *The continuing evolution of Europe*, The MIT Press, Cambridge Massachusetts, London 2012, p. 128).

Balansul pe probleme de fond este însă mult mai riscant. Am dori să insistăm asupra unei situații. Cu câteva zile înaintea marcării a 50 de ani de la semnarea Tratatului de la Elysée de prietenie franco-germana, cancelarul german Angela Merkel a vorbit despre „o foarte mare apropiere” dintre Germania și Franța. O simplă declarație de politețe? Dată fiind importanța funcționării tandemului franco-german (chiar dezechilibrat, cum este) pentru funcționarea Uniunii nu credem că politețea a primat. Peste alte câteva zile, s-a votat în Consiliul European, bugetul pe următorii 7 ani (2014–2020). Acum se știe că acest buget a fost diminuat cu 3% față de perioada 2007–2013, că el deține doar 1% din GDP-ul Uniunii și a cincizecea parte din cheltuielile publice la nivel european (ceea ce proiectează o perspectivă deloc optimistă asupra intențiilor reale privind o evoluție de tip federal a regiunii). Se știe că decizia a fost o victorie a lui David Cameron, prim-ministrul Marii Britanii, care în 2017 va organiza un referendum care să decidă dacă țara sa va continua să fie membru al UE. Este un paradox că bugetul unei Uniuni (deci materializarea filosofiei sale de dezvoltare) este decis de prim-ministrul unei țări care nu se știe dacă va mai rămâne în Uniune. Apare limpede că victoria lui Cameron nu s-ar fi putut realiza dacă nu beneficia de sprijinul unor țări cu

putere în Uniune, și în primul rând al Germaniei („No to Eusterity”, *The Economist*, 16 februarie 2013).

În realitate, bugetul a fost dictat de către Angela Merkel. Cancelarul german s-a aliat cu Mr. Cameron împotriva președintelui Franței, François Hollande... Bugetul s-a oprit unde a dorit doamna Merkel, la 1%. (*Ibidem*)

Coalițiile sunt dictate, întotdeauna, de interese. Aici era vorba despre viitorul federal al Uniunii. Spre informarea cititorului, menționăm că bugetul SUA reprezintă 23% din GDP-ul acestei țări. Cel al Elveției, 12 %. Cel al Uniunii este... 1%. În exercițiul bugetar trecut, era cu un pic mai mare. Toată dezbaterea a urmărit cum să fie scăzut cu câteva zecimi de procent. Întrebarea firească ar fi: unde mai este Europa? Pentru noi, cel puțin pentru moment, mai important este altceva: dacă Germania a intenționat acest lucru, de ce a trebuit să se ascundă după poziția Marii Britanii? Dacă ceva va pune în pericol construcția europeană nu este criza, ci discursul uneori imprecis, alteori dublu, obiceiul tot mai extins de a nu spune lucrurilor pe nume. Uniunea începe să semene din ce în ce mai mult cu o confuzie în mișcare...

Martie 2013

LUMEA CU DOUĂ VITEZE

Doriți să știți cum va arăta ierarhia economică a lumii de mâine? Cercetați atent ritmurile de dezvoltare de astăzi. Freamătul adevărat al evoluției economice îl aflăm în domeniul ritmurilor de dezvoltare, întrucât ele ne oferă cheia pentru înțelegerea a ceea ce se va întâmpla nu peste mult timp. De când se știe lumea aceasta, s-ar putea spune, pe scara timpului unele țări urcă, altele coboară. Aceasta este legea firii! Într-adevăr, puternicii lumii nu au durat o veșnicie. O primă schimbare există: viteza s-a accelerat sau, dacă vreți, durata de viață a puterilor vremii, a imperiilor, s-a micșorat. Imperiul chinez a durat milenii, cel roman secole, cel englez mai puțin de două secole, iar cel american, judecând după anumite evoluții, se pare chiar mai puțin. Mai este și altceva. Dacă ar fi vorba doar despre o țară, să spunem despre SUA, problema nu ar avea importanța pe care o are în prezent. Aici intervine a doua particularitate. Într-adevăr, până acum o țară se ridică și alta coboară. De data acesta, se ridică o lume și alta coboară. Shift-ul de la

Vest la Est asta vrea să spună: se schimbă centrul de greutate al lumii...

Martin Wolf vorbește despre „lumea cu două viteze”. Lumea dezvoltată înregistrează o viteză de înaintare modestă (atunci când nu regresează din punct de vedere al puterii economice), cea în curs de dezvoltare evoluează într-un ritm de două, trei ori mai mare. Potrivit evaluării FMI, în 2013, de pildă, economia SUA va crește cu două procente, cea a Japoniei și Marii Britanii cu un procent, iar cea a UE cu 0,2 procente. Situația este diferită pentru țările în curs de dezvoltare (emergente sau în curs de dezvoltare). Ele vor crește cu 5,5 procente¹. Deci mai mult decât dublu. Cu alte cuvinte, putem vorbi chiar despre un adevărat *decalaj* în vitezele de evoluție ale celor două grupe de state. Mulți autori vorbesc despre o diferență de 4 procente între ritmurile de înaintare ale statelor emergente și ale celor dezvoltate. Nu este prea mult, s-ar putea spune. Este suficient să precizăm că 4 procente de creștere anuală înseamnă dublarea PIB-ului unei comunități într-o perioadă de 18 ani.

Christine Lagarde subliniază ideea unei „lumi cu trei viteze”: prima grupă de state cuprinde țările emergente, a doua grupă – SUA, Suedia și Elveția, iar a treia zona euro și Japonia. Prioritară pentru statele din zona euro este – în opinia directorului FMI – „curățarea sistemului bancar prin recapitalizare, restructurare și – acolo unde este necesar – chiar prin închiderea băncilor”². Oficialul FMI introduce o distincție care vrea să accentueze faptul că nu toate statele dezvoltate formează un bloc din punctul de

vedere al dinamicii dezvoltării. Că SUA s-au refăcut mai repede, în timp ce Europa bate pasul pe loc și mai are multe probleme de rezolvat până să cunoască o adevărată relansare. Preferăm să operăm cu ideea de „lume cu două viteze”, pentru că redă mai exact tendințele dominante ale momentului.

Încă o precizare la care ținem. Când se discută despre evoluțiile economice contemporane, lucrurile sunt personalizate: cursa dintre SUA și China. Fenomen economic real, recunoscut și asumat de puterile aflate în competiție. Dar nu se poate face abstracție de faptul că aceste țări reprezintă simbolurile a două lumi. SUA simbolizează lumea dezvoltată, iar China lumea în curs de dezvoltare, sau, dacă se preferă, lumea emergentă. De aceea, cele două planuri se cer bine avute în vedere: avem de-a face cu o cursă între două state, dar și cu una între două lumi. Iar când vorbim despre o lume, gândul te duce la *modelul ei de dezvoltare*.

Statistica ne ajută să judecăm această evoluție în perspectiva termenului lung. Între 1900–1960 niciuna dintre țările în curs de dezvoltare nu a avansat într-un ritm superior statelor dezvoltate. În perioada 1960–2000 s-a produs shift-ul: aproximativ o treime din țările în curs de dezvoltare au cunoscut un ritm de creștere superior statelor dezvoltate. În perioada 2002–2008 tendința se consolidează și, astfel, 85% dintre țările în curs de dezvoltare cunosc ritmuri de creștere economică superioare țărilor dezvoltate. Ca urmare, țările în curs de dezvoltare capătă o importanță din ce în ce mai mare, iar evaluarea perioadei de peste o sută de ani prilejuiește constatarea unei prefaceri dramatice;

a unei prefaceri de lungă durată care remodelează peisajul global și care grăbește shift-ul geopolitic dinspre Vest spre Est. Este suficient să menționăm că, în 2030, trei din cele patru puteri economice mondiale vor fi asiatice.

Un exemplu și un simbol al acestei prefaceri, al rolului jucat de ritmurile de dezvoltare este oferit de experiența chineză. În 1970, China avea o putere economică neglijabilă. De atunci s-a dezvoltat cu un ritm anual de aproximativ 10 procente. În anii care vin, acest ritm va scădea și va atinge „doar” 7-8 procente. Dacă acest ritm va putea fi menținut, atunci, potrivit evaluării OECD, „se prevede ca economia (chineză) să o depășească pe cea a SUA, devenind, nu mai târziu de 2016, cea mai puternică economie a lumii”³. Deci, peste trei ani vom avea o schimbare de locuri la vârful ierarhiei economice mondiale. Ștafeta economică va fi preluată de către China. Apoi, treptat, treptat, diferența dintre forța economică a celor două state se va majora. Pentru că ritmul de creștere al Chinei, chiar dacă se va mai diminua, va fi superior celui al SUA.

Ne aflăm în fața unei situații cu totul inedite. Pe care istoria, după cunoștința noastră, nu a mai cunoscut-o. Puterea economică va fi de partea Chinei, dar celelalte componente ale puterii – puterea militară, puterea tehnologică (legată foarte mult de capacitatea de inovație) și puterea culturală vor fi de partea Americii. Cum vor evolua lucrurile? Va fi un gen de „coabitare globală” între cele două superputeri? Un fel de „specializare” a puterilor în care fiecare din cele două țări va excela? Ce consecințe poate avea o asemenea situație nemaîntâlnită până acum?

Să ne oprim puțin asupra puterii militare, considerată a fi ipostaza cea mai puternică a „puterii hard”. Știți ce impresionează aici? Că SUA, chiar și peste un deceniu, vor aloca puterii militare, în termeni absoluți, o sumă mai mare decât China. Ceea ce ne vorbește despre o opțiune. Dar și despre o posibilă capcană. În momentul de față cheltuielile militare globale se împart, aproximativ, în două: ceva mai puțin de jumătate din aceste cheltuieli sunt făcute de către puterea americană și cealaltă jumătate, ceva peste o jumătate, de către restul lumii. Supremația militară americană este atât de netă încât, consideră specialiștii, în următorul deceniu nu se pune problema unui competitor real pentru SUA. Problema esențială aici este că puterea militară „mușcă” din cea economică. Potrivit lui Paul Kennedy, aceasta este și formula prin care marile puteri încep să decadă, alocând prea mult cheltuielilor militare, dincolo de pragul pe care îl poate susține puterea economică a unei țări. Paradoxul este că atunci când o superputere simte că nu mai poate susține efortul presupus de cheltuielile militare, ea se va încorda și mai mult, pentru a-și acoperi slăbiciunea, uitând că, în felul acesta, grăbește declinul. Nu știm dacă puterea militară va contribui la declinul Americii. Știm sigur că preeminența militară americană este indiscutabilă în următorul deceniu. Alt lucru foarte interesant. În 2008–2012 *China cut the volume of its weapons imports in half compared*. Deci a importat și a început să modernizeze, să sporească competitivitatea și, implicit, să crească exportul.

China a făcut și ea adevărate salturi în această privință. După ce în perioada 2003–2007 a fost cel mai mare importator de arme convenționale, s-a declanșat

o muncă asiduă de perfecționare a dotării existente, pentru a putea fi exportată. Iar în perioada 2008–2012 exportul chinez de armament a crescut cu 162%, plasând această țară pe poziția cinci în ierarhia mondială a exportatorilor de armament⁴. Probabilitatea ca acest tip de export al Chinei să crească este mare, deoarece cheltuielile Chinei în domeniul apărării sunt cele mai mari din lume, după cele americane. Bun, se va putea spune, dar diferențele ce o separă de SUA sunt enorme. Adevărat! Dar dacă, în anul 2000, am fi întrebat pe cineva cu privire la posibilitatea ca, în 2016, China să depășească America din punct de vedere al puterii economice nu am fi obținut o mirare care ar fi pus sub semnul îndoielii capacitatea cât de cât echilibrată de evaluare? Am putea chiar spune că în domeniul militar evoluțiile și apropierea dintre cele două puteri s-ar putea face chiar mai repede. Specialiștii apreciază că sumele alocate de către China domeniului apărării le vor egala pe cele americane de abia în 2025⁵. Deci cursa reală în domeniul apărării va avea loc în deceniul trei al acestui secol. În evoluția Chinei impresionează nu atât spectaculosul realizărilor, cât ritmul calculat de înaintare. Încât după o realizare, instinctiv o așteptăm pe a doua. Și, apoi, pe a treia. Ca și când totul a fost planificat atent, fără a se scăpa din vedere niciun amănunt. Ceea ce creează impresia unei evoluții implacabile. Impresie de neconceput fără prezența statului. O prezență care armonizează mișcările de ansamblu ale unei mașinării economice din ce în ce mai complicate.

O evoluție cu totul instructivă va cunoaște competiția dintre puterea economică chineză și cea culturală

americană. Puterea culturală simbolizează puterea soft a unei țări, capacitatea de a convinge fără a recurge la forță, de a influența, de a cultiva cu grijă și din vreme atitudini, formule de viață resimțite ca „moderne”, „demne de urmat”, „dorite”. Pentru o societate de masă, America a creat o cultură de masă, o cultură adaptată condiției de existență a celor mai mulți oameni. Rezultatul? O fantastică producție de film și televiziune, o producție muzicală greu de cuprins, o putere mediatică omniprezentă. Prin aceste instrumente soft, societatea americană a lansat modele, a impus înțelegeri, a promovat interpretări, a consacrat stiluri, a conturat un mod de viață. Puterea americană este pur și simplu de neconceput în afara acestei puteri culturale, care reprezintă partea ei cea mai spectaculoasă, cea cu care trăim în viața de zi cu zi. Puterea militară? Este folosită rar și în situații limită! Ea inspiră temere, aceasta este natura și menirea acestei ipostaze a puterii. Legătura cu cetățeanul obișnuit, cu preocupările lui de zi cu zi, este însă făcută de puterea culturală. De aceea, în timp ce puterea militară reprezintă un gen de măsură a puterii, puterea culturală este adevărata ei încoronare. Nu poți fi cu adevărat superputere în afara magnetismului și atractivității conferite de puterea culturală. Marea performanță a Americii este că foarte mulți oameni din întreaga lume vor să trăiască precum americanii, vor să beneficieze de drepturile și libertățile americane, doresc să se poarte precum americanii.

Problema este cum se vor distribui atitudinile la nivelul globului în anii care urmează lui 2016? Nu este niciun fel de îndoială că vom continua să cumpărăm

produse chinezești, dar vom asculta hituri americane. Vom continua să admirăm performanțele economice chineze, dar vom prefera să urmăm o universitate americană. Se va constitui un gen de „diviziune” a preferințelor chiar în interiorul aceleiași persoane: când este vorba despre performanța economică, de organizare, de eșalonare în timp a priorităților, persoanele își vor îndrepta privirea din ce în ce mai mult – și probabil admirativ – spre China, când în discuție revin problemele culturale opțiunea pentru America va fi indiscutabilă. Nu este vorba doar de obișnuință. Ci de performanță și de magnetism. Dacă vreți și de punctele de sprijin indiscutabile de care dispune cultura americană: limba engleză, devenită practic globală, și „limba calculatoarelor”, mai accesibilă chiar decât limba engleză.

Prin urmare, preeminența culturală americană în următorii ani – noi am spune chiar decenii – apare ca indiscutabilă. Filmul, muzica, producțiile mediatică americane vor continua să domine pentru multă vreme. Cel puțin câteva lucruri ar trebui să atragă atenția. În primul rând, interesul pentru limba chineză. În aproape toate țările dezvoltate sunt programe oficiale de învățare a limbii chineze. Răspund foarte bine la asemenea oferte tinerii, care au un simț special al viitorului. Ei simt că puterea chineză se ridică, realizează că, în curând, va ocupa prima poziție economică a planetei și își procură abilități pentru a face față exigențelor lumii de mâine.

Prima putere economică a lumii va fi, prin forța lucrurilor, „locomotiva” economiei mondiale. Statele sunt interesate în menținerea unui ritm susținut din

partea „locomotivei”, pentru că, astfel, se mențin șansele de refacere, respectiv propășire la nivelul ansamblului. În momentul de față, de pildă, prima interesată în menținerea ritmului de dezvoltare a Chinei este Germania, pentru că exportul acestei țări în cea mai populată țară a lumii este masiv. Contactul economic și legăturile de această natură vor prilejui mai mult decât ne putem da seama extinderea limbii chineze, a culturii acestei țări. Ce parametri va cunoaște această extindere este greu de spus. Dar că vom avea de-a face cu un proces în ascensiune, nimeni nu se îndoiește.

O altă problemă ar trebui să preocupe atunci când este vorba de seducția puterii culturale și de influența sa pe termen lung: *prestigiul modelului social* pe care aceasta se grețează. Arareori ne dăm seama de puterea legăturii dintre prestigiul modelului social și influența puterii culturale. Firește că un film are o valoare intrinsecă și exercită un impact care nu poate fi desprins de această valoare. La fel, orice producție culturală. Situația se prezintă diferit când plasăm discuția la nivelul puterii culturale ca atare. Prestigiul ei are o legătură cu prestigiul modelului social. De curând, *Le Monde Diplomatique* a publicat o foarte interesantă analiză, intitulată „Tyranny of the one per cent”⁶. Polarizarea tot mai accentuată a societății dezvoltate tinde să îmbrace o formă patologică și, firește, diminuează atracția modelului social respectiv. „Cu 30 de ani în urmă, familia Walton, care deține corporația gigantică Walmart, avea o avere de 61,992 de ori mai mare decât venitul mediu existent în SUA. Astăzi, această avere este de 1,157,827 ori mai mare. Familia Walton a reușit

să adune tot atât de mulți bani ca și 48.800.000 de familii sărace. Anul trecut, Banca Italiei a comunicat că «cele mai bogate 10 persoane au tot atât de mulți bani ca și cei mai săraci trei milioane de italieni».⁷

Avem, astfel, o imagine a evoluției procesului de polarizare socială inaugurat cu câțiva ani în urmă în SUA și, apoi, extins în diferite țări ale lumii. Ceea ce duce nu doar la diminuarea vizibilă a clasei de mijloc – segment social esențial în organizarea inițială a societății capitaliste – la amplificarea păturilor sărace, la restrângerea bogaților lumii la dimensiunile unui singur procent care domină viața economică (și chiar cea statală), ci la transformarea modelului social propriu-zis. În această formă schimbată, modelul parcă nu mai are respirație socială, nu mai degajă un sentiment de echitate, fundamental pentru coeziunea socială.

Dacă puterea culturală a Americii va fi influențată de ceva durabil, atunci acest rol va fi exercitat de prestigiul modelului social care tinde să se instaleze în America și, în general, în lumea dezvoltată. Prestigiul Americii a fost deja afectat de faptul că actuala criză a izbucnit pe teritoriul său. Că după cinci, șase ani de eforturi financiare, refacerea economică nu este certă. Dacă procesul de polarizare socială va continua, atunci puterea culturală americană va fi, prin forța lucrurilor, afectată. Puterea culturală ca atare comunică prin mii de fire cu acest model social. Ea modelează valori, atitudini, reacții, comportamente, inspirate de acest model. Influența ei este sprijinită și de audiența modelului ca atare. Rădăcina socială a puterii culturale este foarte robustă. Iar prin vasele ei capilare pot circula seve care nu pot fi

asemuite cu nici o influență externă, oricât de puternică ar fi ea. Prin urmare, dacă în cadrul puterii culturale americane se vor ivi probleme, acestea vor veni din pulsațiile trimise de către propriul model social și nu de peste ocean sau de oriunde altundeva.

Note

1. Martin Wolf, „The perilous journey to full recovery”, *Financial Times*, Wednesday, January 30, 2013.
2. „Lagarde warns of new crisis”, *Financial Times*, Thursday, April 11, 2013.
3. „Brics summit face big challenges on growth”, *Financial Times*, Tuesday, March 26, 2013.
4. Jamil Anderlini, Victor Mallet, „China joins top five arms exporters”, *Financial Times*, Tuesday, March 19, 2013.
5. *Idem*.
6. Serge Halimi, „Tyranny of the one per cent”, *Le Monde Diplomatique*, English Edition, May 2013, <http://monde-diplo.com/2013/05/01tyranny>.
7. *Idem*.

Mai 2013

